

PERSPECTIVES

Türkiye'den siyasi analiz ve yorum

DOSYA:

DERİN DEVLET

KÜLTÜR

Türkiye'de sanatta ifade özgürlüğü
ve sansürün bugünkü durumu

Pelin Başaran

Sayfa 28

DIŞ POLİTİKA

Suriye: "Arap Baharı"nın
"Arap Devrimi"ne dönüşme durumu

Cengiz Çandar

Sayfa 35

EKOLOJİ

Türkiye'de mevsimlik tarım işçilerine
dair kısa bir değerlendirme

Sidar Çınar

Sayfa 32

İçindekiler

Editörden	3
Dosya Konusu: Derin Devlet	
Derin devletin izini sürmek, Ayşegül Sabuktay	4
Derin devlet: Tahakküm biçimleri, teamüller ve demokrasi, Mehtap Söyler	8
Bir demokratikleşme illüzyonu olarak Ergenekon, Ahmet Şık	11
Demokratikleşme mi, rövanşizm mi, ya da..., Aydın Engin	14
AKP-Gülen hareketi ekseninde Türkiye'nin yakın geleceği, Ruşen Çakır	16
Devletleşen kontrgerilla, kontrgerillalaşan devlet, Ertuğrul Mavioğlu	19
Ergenekon davası bir olanak mı, bir handicap mı?, Ali Koç	22
Dink cinayeti ve devlet yalanları, Nedim Şener	25
Kültür Sanat	
Türkiye'de sanatta ifade özgürlüğü ve sansürün bugünkü hali, Pelin Başaran	28
Ekoloji	
Türkiye'de güneş enerjisi: Sorunlar ve beklentiler, Ateş Uğurel	30
Türkiye'de mevsimlik tarım işçilerine dair kısa bir değerlendirme, Sidar Çınar	32
Dış ve Güvenlik Politikası	
Suriye: "Arap Baharı"nın "Arap Devrimi"ne dönüşme durumu, Cengiz Çandar	35
Türkiye/İran: Tarihsel rekabette kritik hamle, Mete Çubukçu	38
Demokrasi	
4+4+4: Bir toplama değil, çarp(ıt)ma işlemi, Aytuğ Şaşmaz	40
"Sağlıkta Dönüşüm Programı" ve 2012'de Türkiye'nin Sağlık Panoraması, Mustafa Sütlaş	43
Türkiye'de düşünce ve ifade özgürlüğü sorunları kaç yönlü? Şanar Yurdatapan	45
İnsanlığa karşı işlenen suçlar ve zulüm politikalarına karşı ısrarlı direniş, Nimet Tanrikulu	46
HBSD'den haberler	50

Heinrich Böll Derneği-Türkiye Temsilciliği

Müdahil olmak, gerçekçi olabilmenin tek yoludur.

Heinrich Böll Stiftung Derneği, Alman Yeşillere yakın, bağımsız ve açık görüşlü politik bir dernektir. Almanya ve otuzdan fazla ülkenin toplumunda demokrasi konusunda farkındalığın, sosyo-politik duyarlılığın ve karşılıklı anlayışın yaygınlaşmasına katkı sağlamaktadır. Buna ek olarak Heinrich Böll Stiftung Derneği, sanatsal ve kültürel alanların yanı sıra bilimsel projeleri ve kalkınma alanındaki işbirliklerini destekler. Ekoloji, demokrasi, cinsiyet demokrasisi, dayanışma ve şiddetsizlik bizim temel değer ve referanslarımızdır. Heinrich Böll'ün siyasete aktif yurttaş katılımı inancı ve desteği dernek çalışmalarımız için model oluşturmaktadır.

Sahibi ve Sorumlu Yazı İşleri Müdürü: **Dr. Ulrike Dufner** Heinrich Böll Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği: İnönü Cad. Hacı Hanım Sok. No.10/12 Gümüşsuyu İstanbul Telefon: **+90 212 249 15 54** Faks: **+90 212 245 04 30** e-posta: **info@tr.boell.org** web: **www.tr.boell.org** Türkçe ve İngilizce olarak 3 ayda bir ücretsiz dağıtılmaktadır. Editör: **İbrahim Günel**

Yayına hazırlayan: **Farika Tasarım** Basıldığı yer: **İstanbul** Tarih: **Haziran 2012** Matbaa: **Özgün Basım Tanıtım San. Tic. Ltd. Şti.**, Yeşilce Mah. Aytekin Sok. No:21, Otosanayi - Seyrantepe - İstanbul, Tel: **+90 212 280 00 09**

- Demokrasi**
- Ekoloji**
- Eğitim Kültür**
- Uluslararası Politika**

Editörden

Türkiye'nin gündemi toplumun her kesiminde hissedilen bir hızla değişiyor. Ekonomiden kültür ve iç siyasete, çevre sorunlarından dış siyasete kadar birçok alanda politik, yasal ve haliyle sosyal değişimler yaşanıyor. Her alanda kendini gösteren bu değişim sürecine bağlı olarak toplumsal kutuplaşma da keskinleşiyor. Böylesi kritik dönemlerde hükümetlere düşen öncelikli görev, toplumsal değişimin barışçıl ve demokratik bir mecrada gerçekleştirilmesine fırsat sağlamaktır. Oysa AKP hükümeti, bu dönüşüm sürecinde demokratik bir yol izlemek yerine gittikçe popülist ve otoriter siyaset yöntemlerine başvurmaktan kaçınmıyor.

Siyasi aktörlerin yanı sıra sivil toplumun da ayrı bir önem taşıdığı bu süreçte, Türkiye toplumunu anlamak, bu değişimin çeşitli siyasal ve sosyal alanlara yansımalarını kavrayabilmek için özellikle medyaya önemli bir görev düşüyor. Ancak çok boyutlu yapısal sorunları, eksiklikleri ve üzerindeki siyasal ve yasal baskılardan dolayı Türkiye medyasının bu görevi yerine getirebildiğini söylemek zor. Geçmişten günümüze taşınan bir sorun olarak haber ile yorum arasındaki ayrımın sınırlarının belirsizleşmesi, partizanca bir tutumla konuları ele alan hakîm gazetecilik anlayışı ve medya patronlarının iktidar odaklarıyla kurduğu ilişki biçimi Türkiye'de medyaya olan güveni sarsmıştır. Bu nedenle, okuyuculara kendi yorum ve analizlerini yapabilme imkânı sağlayan derin analiz ve bilgi ihtiyacının olduğunu düşünüyoruz.

Toplumsal değişimi ve buna olanak sağlayan ve yanıt veren siyaseti dışarıdan izleyenler için de bu bilgi ve analizlere ihtiyaç olduğu kesin. Doğru, nesnel koşulları gözetken, eksiksiz haber ve bilgilere ulaşamaması, derinlikli analizlerin azlığı, Türkiye'yi anlamak isteyen ve Türkçe bilmeyen kişilerin işlerini daha da zorlaştırıyor. Türkiye hakkında yurtdışında yayımlanan makalelerin odaklandığı konuların darlığı da dikkat çekiyor. Türkiye'yle ilgili, özellikle de güncel politik konularda yabancı dilde kaynak sayısının azlığı ve var olanların daha çok olay temelli olması yine başka bir sorun. Yayımlanan haber ve makalelerde dış politika, ekonomi ve nadiren iç politika gibi konular ön plana çıkarken toplumsal değişim, siyasal sistem, çevre, ekoloji, sanat ve benzeri birçok konuyla ilgili az sayıda yabancı dilde haber ve analize rastlanılıyor.

Türkiye'deki değişimi anlayabilmek için yurtiçi ve yurtdışında daha çeşitli ve nitelikli analizlere ihtiyaç olduğu kanısındayız. Heinrich Böll Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği olarak, bu boşluğu bir ölçüde doldurmak amacıyla, Türkçe ve İngilizce dillerinde "Perspektif - Türkiye'den siyasi analiz ve yorum" adlı süreli bir yayın çıkartmaya karar verdik.

Üç ayda bir yayımlanacak bu derginin Türkiye ve özellikle Avrupa'daki sivil toplum, karar vericiler, kanaat önderleri ve Türkiye'deki gelişmeleri izleyen

ve anlamak isteyenler için bir başvuru kaynağı olmasını amaçlıyoruz. Her sayıda dosya konusunun yanı sıra ekoloji, demokratikleşme, kültür, uluslararası siyaset ve HBSD'den haberler yer alıyor. Ayrıca bir insanın kişisel hikâyesi üzerinden toplumsal değişimin insani boyutunu gündeme getirmeye çalışıyoruz.

Bu ilk sayımızın dosya konusunda "derin devlet" in tarihi ve güncel arka planını çeşitli açılardan ele almaya çalıştık. Türkiye'de derin devlet, demokratikleşmenin önünde en büyük engellerden biri olarak duruyor. Çeşitli reformlar yoluyla asker ile siyaset arasındaki ilişkinin değiştirilmesi, Ergenekon ve türevi davalar zinciri, darbecilere karşı açılan davalar gibi adımların ardından derin devletin yok edilmeye mi çalışıldığı, onunla uyum mu sağlandığı ya da derin devletin aktörlerinin değiştirilmeye çalışılıp çalışılmadığı son dönemde çok tartışılan bir konu. Bu sorulara yanıt aradığımız bu ilk sayımızda ayrıca eğitim sistemi reformu, sanattaki sansür, yenilenebilir enerji ve sağlık sistemi reformu gibi güncel ve önemli konulara da değinmeye çalıştık.

Perspektif dergisinin sadece Türkiye'den siyasi analiz ve yorumlar sunmakla kalmayıp Türkiye'nin barışçıl, demokrat ve sürdürülebilir bir gelecek inşası için önemli olan canlı ve verimli bir tartışma zemini yaratacağını umut ediyoruz. Perspektif'in dosya konusu ile ilgili açık oturumlar düzenleyerek siz sevgili okurlarımızla bu konular ile ilgili yoğun fikir alış verişinde bulunmayı arzu ediyoruz.

Heinrich Böll Stiftung Derneği Temsilciliği adına
"Perspektives Türkiye ekibi"

FOTOĞRAF: VOLKAN DOĞAR

Derin devletin izini sürmek*

Türkiye’de derin devlet üzerine yazmak ve konuşmak hem çok bildik hem de bilinmez bir alan hakkında yazmak anlamına geliyor. ”Derin devlet” genellikle, hemen hemen herkesin algı dünyasında bir yeri olan, var olduğuna inanılan, zaman zaman görünür hale geldiği düşünülen bir buzdağı metaforuyla tanımlanıyor. Bazılarınca son yıllarda ”tasfiye edildiği ve yargılandığı” düşünülüyor. WikiLeaks belgelerinden yapılan bir alıntıya baktığımızda, Adalet ve Kalkınma Partisi’nin (AKP) 2002 yılında iktidara gelmesinden yalnızca 12 gün sonra dönemin ABD Ankara Büyükelçisi’nin Washington’a ”Türkiye’nin Derin Devleti” başlıklı bir rapor gönderdiğini ve ”derin devletin egemenliğinin Türkiye Cumhuriyeti tarihinde ender rastlanan bir açıklıkla adım adım reddedildiğini” söylediğini görüyoruz.¹ Rapora göre, ”Türklerin derin devletle kastettiği şey”, ”alabildiğine geniş bir ulusal güvenlik tanımıyla motive edilen gayriresmi ve yarı-hukuki bir yönetim”di.²

Kendini doğrudan ”derin devlet” olarak tanımlayan bir yapının yargı önüne taşınmasıyla ilk kez 2008 yılında, Ergenekon Davası’nda karşılaşılıyor. Bunca yıl peşinden koşulan, pek çok faili meçhul cinayette etkisi olduğu düşünülen derin devlet, ilginç bir biçimde bazı emekli askerler ve gazetecilerin yer aldığı bir tutuklular grubunun kurduğu iddia edilen bir örgüt olarak karşımıza çıktı. En önemli misyonunun da AKP hükümetini iktidardan uzaklaştırmak olduğu iddia edildi. Davanın iddianamesinden anlaşıldığına göre, bu davada tutuklu olanlardan bazıları, kendisine ”Ergenekon” ve ”derin devlet” ismini vermekte ancak yine de örgütlü olamamasını bir eksiklik olarak belirtmekteydi.³ Olağanüstü güçlü bir derin devlet karşımıza çoğu malûlen emekli olmuş ya da ordudan ayrılmış eski askerlerle, bir gazetenin 84 yaşındaki imtiyaz sahibi olarak çıkmıştı. Ancak, derin devletin görünür hale geldiği açık bir olay olan ”Susurluk Olayı”yla ve Jandarma İstihbarat ve Terörle Mücadele Birimi (JİTEM) ile bağlantılı olarak gündeme gelmiş olan General Veli Küçük’le, Albay Arif Doğan, bazı mafya mensupları da tutuklular arasındaydı.

1996 yılında Susurluk kazası derin devletin görünür hale geldiği az sayıdaki enstantanelerden biriydi. O günlerde ”derin devlet” kavramıyla kastedilen ve efsaneleşen yapı; köşe yazarlarının James Bond filmlerindeki gizli görevlerle bağlantılandığı, bilinmezden bilinir haline gelmiş olan bu durum, devlet görevlilerinin hukuki sınırlar içinde yapılmasının zor olduğu düşünülen bir mücadelede hukuk dışı yöntemler benimsemesi, hatta suçlu-

ları görevlendirmesiydi.⁴ Susurluk Olayı’nın patlak vermesinden yıllar sonra Türkiye devleti, 2009 yılına kadar efsanevi örgüt JİTEM’i bile soruşturamamış, soruşturma amaçlı girişimler sürüncemede kalmışken⁵, Ergenekon davasındaki sanıklardan en azından bazıları kendisinden derin devlet olarak söz ediyordu. Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu (HSYK) tarafından alınan kararlarla oluşturulan özel yetkili savcılık ve mahkemeler, Ergenekon, OdaTV, Balyoz, İnternet Andıcı, Devrimci Karargah, KCK davaları ile televizyonlardaki polis baskınları, adliye önü gö-rüntüleriyle birlikte gündelik hayatımızı kapladı. Bu davaların bazıları Ergenekon davasıyla ilişkilendirildi. ”Türkiye’nin derin devletten temizlendiği” düşüncesi dolaşıma girdi. Çoğu zaman, ”derin devlet” kavramı ile askeri vesayet, siyasal sistem üzerinde ordunun etkisi ya da devlet aklına dayalı meşrulaştırma anlayışı karıştırıldı. AKP’nin kurduğu yeni düzenin derin devleti tasfiye edip etmediği, devletle ilgili en acil sorunun bu yapıyla ilgili olup olmadığı konusu ise hala yanıt bekliyor.

Ergenekon ve Gladio

Dava sürecine konu olan ”Ergenekon” örgütünün Soğuk Savaş sürecinde oluştuğu iddia ediliyor. Soğuk Savaş sonrasında çeşitli biçimlerde ortaya çıkmış olan Avrupa’daki antikömünist cephe gerisi (stand behind) örgütüyle ilişkili olduğunu biliyoruz. 1972 yılında İtalya’da bir araba bombalanmış, bu olayın yıllar sonra süren davası karşımıza Gladio’yu çıkarmıştı.⁶ 16 kişinin öldüğü 1969 yılındaki Milano Bankası’nın bombalanması olayında da askeri karşı istihbaratın eski bir şefi, yıllar sonra sağcı militanları ve CIA’yi suçladı.⁷ Avrupa’da ”komünizm tehlikesi-ne” karşı bu örtülü paramiliter ağın planlanmasının 1949 yılında başladığı, bu ağı tasarlayan ve hayata geçiren ülkelerin ABD, İngiltere, Belçika olduğu, bu tür örgütlerin İrlanda ve Finlandiya dışında bütün sosyalist olmayan Avrupa ülkelerinde kurulduğu söyleniyor.⁸ Bu konuda pek çok iddia ve ipucu ortaya çıksa da Türkiye’de paramiliter bir ”cephe gerisi” biriminin kurulduğu açıklanmadı, ancak derin devlet üzerine yazılan bazı kitaplarda ülkemizdeki örgütün adının Ergenekon olduğu iddia edildi.⁹ 1970’li yıllardaki kontrgerilla tartışmaları, 1977 1 Mayıs’ının yakalanamayan silahlı kişilerce kana bulanmış olması, 1970 öncesinde pek çok şiddet olayının faili olan ”komandolar”, pek çok aydına düzenlenen siyasi suikastler, Kahramanmaraş katliamı Soğuk Savaş ikliminde Türkiye’nin bir anlamda sıcak savaş ortamı yaşaması anlamına gelmişti. Bu çatışma ortamının bir darbeye zemin hazırlamak amacıyla yaratıldığı da

Ayşegül Sabuktay

Türkiyeli bir araştırmacı ve yazar olan Ayşegül Sabuktay’ın Susurluk Olayını hukuk-siyaset kuramı çerçevesinde değerlendirdiği doktora tezi Metis Yayınevi tarafından 2010 yılında yayınlandı. Bu konuda 2009 yılında Crime, Law and Social Change Dergisi’ne bir makalesi yayımlandı.

genel kabullerden biriydi.

1980 darbesine ilişkin çok sayıda analiz bulunuyor. Darbenin toplumsal kesimler açısından yeni sağ politikaların Türkiye’de yerleştirilmesini sağlayan bir tür şok olduğu, ABD’nin bilgisi dahilinde, toplumsal muhalefetin doğrudan askeri güçle ve olağanüstü hal rejimiyle siyasal toplumsal örgütlenmenin sarsılıp, işgücünün burjuvazinin taleplerine uygun biçimde ehlileştirildiği, genel olarak biliniyor. Doğrudan askeri güç kullanarak, hukuk devletinin asgari gereklerini ve siyasal hayatın bütününü askıya alan darbe yönetiminin elbette ”derin devlet”le karıştırılmaması gerekir. Derin devletin ”derinliği” basitçe ‘açık’ olmayıp, devlet gücü ve yetkisi kullanılarak ”örtülü faaliyet” yürütmesinden gelir. Askeri darbe, ordunun fiziki şiddet gücünü açıkça siyaseti düzenlemekte kullanmasıdır ki, bir tür raison d’etat (devlet aklı) tarafından harekete geçirilmiş de olsa derin devlet faaliyeti değil, ordunun siyasal sistem üzerindeki gücünün somutlaşmasıdır.

1990’lı yılların başından 1996’ya kadar hukuki yollarla mücadelenin yetersiz kaldığı düşünülen Kürt hareketinin üyelerine yönelik çok sayıda faili meçhul cinayetin işlenmiş olması, bombalamalar, derin devlet ve kontrgerilla tartışmalarını bir kez daha gündeme getirdi. Susurluk kazasında ölen Abdullah Çatlı, 1980 öncesi antikomünist hareketin gençlik lideriydi. Bu bir tesadüf değildi. Antikomünist hareketteki arkadaşları da 1990 sonrasındaki faaliyetlerinde Çatlı’nın yanındaydı. Bu kadronun 1980 öncesinde yedi TİP’li genci evlerinde öldürdüğü tesadüf eseri ortaya çıkmıştı. 1970’li yıllarda komünizmle savaş amacıyla yararlanılan kadrolar, 1990’ların başlarında Kürt hareketiyle savaş amacıyla başvuru kadrolarla aynıydı. Çeşitli olaylarla görüyoruz ki Doğu Bloku’nun dağılması ve anti komünist örgütlenmenin anlamsızlaşması derin devlet faaliyetlerini ne dünyada ne de Türkiye’de bitirmiştir. Zira, hukuki sınırlar dışında güç kullanmak isteyen her iktidarın örtülü faaliyetlere ihtiyaç duyma ihtimali vardır. Tam da bu nedenle, derin devlet, şiddet tekeli elinde bulunduran devlete özgü bir ayrıcalıktır. Devletten bağımsız olarak sivil toplumda hayat bulamaz ancak devletin ya da devlet içindeki bir grubun mevcut hukuki sistemin ötesinde güç kullanmak istemesiyle ortaya çıkar.

Devlet tarafından suçluların istihdam edilmesi ya da devletin hukuki düzlemin dışında iş yapmasının örnekleriyle genellikle kaza sonucunda ya da farklı grupların kendi içlerindeki iktidar mücadelelerinde karşılaşılıyor. İspanya’da kiralık katilleri “Antiterörist Özgürlük Grubu” (Grupos Antiterroristas de Liberación, Antiterrorist Liberation Groups- GAL) adlı bir örgütte istihdam ederek 28 ETA üyesinin öldürülmek istediği, bazılarının da öldürüldüğü ortaya çıktığında İçişleri Bakanı ve Devlet Güvenlik Sekreteri de dahil olmak üzere 10 kişi bu suçlardan yargılanıp, hüküm giymişti.¹⁰ IRA’ya karşı İngiltere’nin izlediği politikaların üstü özenle örtülmüş bir yasal alan dışı devlet faaliyeti olduğu sık sık dile getirilmiştir.¹¹ ABD’nin bütün dünyaya İran’a karşı silah ambargosu uygulanmasının öncülüğünü yaptığı dönemde bu ülkeye silah satıp bu parayla ABD Kongresi tarafından sınırlandırılmış olan Nikaragua’daki sosyalist iktidara karşı savaşan güçlere silah yardımı yaptığı

(İran-Kontra Olayı) bir uçak kazasıyla ortaya çıkmıştı. Bütün bunlar aslında liberal demokrasinin temel prensiplerinin açıkça çiğnenmediği, mahçup güçlerin el altından işini görme politikalarıydı. Yargılama süreci söz konusu olduğunda bu işlerde görev almış olan insanlar, devlete karşı suç işlemiş kişiler olarak yargılandı. Oysa kuşkusuz failerin hukuku çiğneme nedeni, kişisel kazanç elde etmenin ötesindeydi, onlar raison d’etat kaygısıyla çalışmıştı.

Derin devlet meşruiyet kaygısıyla ortaya çıkar

İktidarda olan bir güç olarak AKP hükümetinin derin devleti soruşturabilmesi hatta yargılanmasını sağlaması olağanüstü görünüyor, ancak biliyoruz ki “derin devlet metaforu”yla genellikle kastedilen devletin bir parçası olarak işleyen ve yasal olmayan faaliyetleri el altından gizlice sürdüren yürütme gücünün bir parçasıdır. Bu gizli saklı faaliyet bir biçimde açığa çıktığında ise üstlenilmez, “suçu işleyenler”in kişisel sorumluluğu olarak ortada kalır. Bu anlamıyla derin devletlerin ya da devletlerin hukuki olmayan faaliyetlerinin bir anlamda meşruluk derdi vardır; meşruluk sorununu gizli kalarak çözer. Bunun nedeni, derin devletin ya da raison d’etat’da temellenen modern anayasal devletin hukuki olmayan faaliyetlerinin zorunlu olarak liberal demokrasi paradigması içindeki devlete özgü olmasıdır.

Bunca yıl peşinden koşulan, pek çok faili meçhul cinayette etkisi olduğu düşünülen derin devlet, ilginç bir biçimde bazı emekli askerler ve gazetecilerin yer aldığı bir tutuklular grubunun kurduğu iddia edilen bir örgüt olarak karşımıza çıktı.

Devlet aklını devletin kendini koruma kaygısı olarak meşrulaştıran şeyi, sıklıkla hukukun doğrudan siyasal iktidarın aracı haline gelemediği durumlarda görürüz. Liberal parlamenter paradigmanın demokratik hukuk devleti olarak özetlenebilecek¹² güçler ayrılığı, yargı bağımsızlığı, yasamanın dokunulmazlığı, kamusal alandan beslenen demokratik yasama süreci, yürütmenin hukuki denetimi gibi ilkeleri yürütmenin gücünü bir ölçüde sınırlamışsa, iktidar bu sınırlamaya rağmen gizlice güç uygulamayı deneyip, bazı faaliyetleri örtülü yapan bir yürütmeyle derinleşebilir. Bu anlamıyla derin devlet ironik görünsede, modern anayasal devlet ve liberal demokrasi paradigmasının bir parçasıdır. Darbe dönemindeki devlet faaliyetlerinde bu derinlik kaygısı minimuma inmiştir. Zira, yasama gücü doğrudan silah gücüyle yönetime el koyanlara geçmiş, yargı denetimi ortadan kalkmış, toplumsal muhalefete karşı olağanüstü güvenlik ve yargılama yöntemleri benimsenmiş, siyasal muhalefete hayat alanı tanıyacak basın özgürlüğü, siyasal örgütlenme özgürlüğü gibi özgürlükler alabildiğince sınırlanmıştır. Böylece, hukukun da toplumsal güçlerin mücadelesiyle ilişkisi koparılmış,

iktidar için sınırlandırıcı ve aşılması gereken bir çerçeve olmaktan çıkmış, neredeyse tüm den siyasal iktidarın tasarrufuna geçmiştir. Yine de toplumsal taban iktidarı dilediğini yapmakta serbest bırakmayıp, mücadele içine girmeye yatkınsa, çok sayıda insanın öldürülmesi söz konusudur ki; doğrudan açık biçimde insanların kurşuna dizilmesi biçiminde değil, Arjantin’de yapıldığı gibi dehşet uyandıracak biçimde biraz da üstü örtülü biçimde kaybedilmesi biçiminde yapılabilir. Haklılaştırmadan güç uygulamak gibi bir keyfiyet söz konusuysa, devletin derinleşmesine de daha az gerek kalır, zira devlet zaten derinleşmeden de güç uygulayabilir. GAL örneğinde, İspanya’daki sosyal demokrat hükümetin kiralık katiller kullanmak yerine muhalifleri kendi çalışanlarına öldürttüğü ya da gereksiz biçimde yıllarca hapsedebildiği bir durumda devletin derinleşmesi ne derece anlamlıdır? Bugün Guantanamo’daki insanların, hakim önüne çıkarılmadan statüleri belirsiz biçimde yıllarca bekletilebildiği ulus devletler üzeri bir cezaevi yaratılmışsa, ABD terörist olduğu gerekçesiyle istediği insanı öldürme hakkını elinde tutuyorsa¹³, bunu gizlice ve sorumluluk üstlenmeden yapması gerekli midir? Aksine, çoğu zaman yeni hukuk tesis etmenin temel yolu doğrudan güç kullanarak önce fiilen bu yeni hukuku uygulanır hale getirmektir.¹⁴

1972 yılında İtalya’da bir araba bombalanmış, bu olayın yıllar sonra süren davası karşımıza Gladio’yu çıkarmıştı. 16 kişinin öldüğü 1969 yılındaki Milano Bankası’nın bombalanması olayında da askeri karşı istihbaratın eski bir şefi, yıllar sonra sağcı militanları ve CIA’yi suçladı.

Yukarıda özetlenen bakış açısıyla Türkiye’deki yeni dönemi, 10 yıldır parlamentoda çoğunluğu, “istikrarı”, sağlamış AKP iktidarının, yasama gücü, yargı bağımsızlığı, yürütme üzerindeki yargı denetimi, basın özgürlüğü, siyasal özgürlükler konularında attığı adımlar gizli saklı faaliyetlere, yani derin devlete nerede ihtiyaç duyacağı konusunda da bir fikir verebilir. “İstikrarı sağlayacak güçlü bir hükümet”, bütün muhalif güçleri yasal görünen ama hukukiliği çok tartışmalı biçimlerde bastırabiliyor. Devlet yargı sisteminin referandum sonrası düzenlenmesiyle hiçbir mahcubiyet duymaksızın kolluğu ve yargıyı araçsallaştırabiliyor. Bu haliyle biçimsel olarak yasal işleyen bir sistemde hukuki olmaktan uzak belki “derin” gibi görünmeyen ama bu haliyle de derin devlete sıkça ihtiyaç duymayacak bir devlet söz konusu. Bu görece olarak “yüze çıkmış” devletin nomosu ise, daha derin olanlarınkini aratacak nitelikte görünüyor.

Meşruiyet kaygısının ortadan kalktığı devlet
Tuhaf görünmesine rağmen yalnızca darbe döneminin değil, otoriter parlamenter sistemlerin de

işleyen bir hukuk rejimi olduğunu biliyoruz. Apartheid döneminde Güney Afrika’nın, Nazi döneminde Almanya’nın yasaları, mahkemeleri, yargıçları, kolluk gücü vardı. Öte yanda, Nazi Almanyası’nın derin devlete ihtiyaç duymadan binlerce kişiyi toplama kamplarında planlı ve sistematik biçimde öldürebildiğini biliyoruz. Bu haliyle güçlü, görece olarak derin olamayan bir devlet demokratik haklar ve özgürlükler açısından derin devletten daha sınırlayıcı olabilir, çünkü gizli saklı iş yapmasına neden olacak meşruiyet kaygısının mahcubiyetinden bile uzaktır. Andre Brink’in romanından “Kuru Beyaz Bir Mevsim” (A Dry White Season) adıyla sinemaya uyarlanan filmde, Marlon Brando’dan dinlediğimiz, “hukuk mücadelesinin çok da anlamı yok, zira her kazandığım davada yasaları kazanamayacağım biçimde değiştirdiler” biçiminde özetlenebilecek sözleri bize “Hukuk” başlığıyla algıladığımız sistemin temel karakteristiğini özetler niteliktedir. Çeşitli zamanlarda, çeşitli ülkelerdeki örnekler bize devletin işleyişinin zaten belirli kabuller üzerinden bir anlamda bir nomos etrafında şekillendiğini gösterir. Bu durum yasa uygulamanın sonsuz gibi görünen alanında neyin suç oluşturup neyin oluşturmadığını tanımlayabilme keyfiyetinden kaynaklıdır. Devletin yapısı suçu ve suçluyu tanımlamakta olağanüstü güçlere sahip olduğundan zaten bir eylemin hangi koşullarda suç oluşturacağı kendi başına incelenmeyi hak eden bir alandır. Örneğin, 1960 yılında ABD’de hocalarıyla birlikte bir okul gezisine katılmış beyaz kolej öğrencilerinin Alabama’da bir lokantada siyahlarla birlikte yemek yemesi, davranışlarının kamu düzeni açısından kabul edilemez olduğu gerekçesiyle gözaltına alınmasına ve yargıç tarafından suçlu bulunarak tutuklanmasına yol açmıştır.¹⁵ Kolluk gücünün toplumsal muhalefete karşı geliştirdiği yasal yöntemler de oldukça yaratıcıdır. Öte yandan düzmece deliller yaratmak, suç olmayan fiillere suç muamelesi yapmak, bir anlamda kriminalize etmek kuşkusuz etkili bir kolluk gücünü ve iktidarla birlikte hareket edebilecek bir yargı sistemini, yani liberal demokrasinin gereği olan “güçler ayrılığı” ilkesinin zayıflamış olmasını gerektirir.

Son yıllarda “Türkiye’de derin devletin yargılandığı” sanısı ortada dolaşiyor. “Derin devlet”le kastedilen de genellikle AKP hükümetine karşı düzenlendiği iddia edilen darbe girişimleri ve toplumsal hareketler. Bu tür darbe planları yapıp yapılmadığını bilmek zor. Kuşkusuz AKP açısından bir tür iktidarı devralma, yeni bir hegemonya kurma ve siyasal liderliğini kabul ettirme süreci yaşandı. Ancak, 11 Eylül sonrasında bütün dünyada bir biçimde geri gelen güvenlik paradigmasına dayanan otoriter devlet ve olağanüstü yargılama usullerinin Türkiye’de herkesin gündelik hayatının bir parçası haline gelecek kadar sıradanlaştığı şu dönemde derin devletin peşinden koşmak en hafifinden ironik. Şu günlerde, bir yazarın yayıma hazırladığı kitap başka birinin bilgisayarında bulunduğu için aylarca cezaevinde tutulabiliyor. Kitabın bilgisayarlardan silinerek imha edilmesi de savcılığa bağlı çalışan kolluğun yaratıcı uygulamalarından biri olsa gerek. Açılan davalardaki delillerin niteliği bilirkişi raporlarıyla anlamsız hale gelmiş ve sahte, hileli delil üretildiği iddiaları yaygınlaşmış durumda. HSYK kararıyla oluşturulmuş olan özel yetkili savcılıklar ve mahkemeler görev alanları-

nın dışına çıktığı itirazları içinde¹⁶ muhalif olan her kesime karşı neredeyse bir "derin yargı" biçiminde çalışıyor. Bu yeni olağanüstü yargılama düzeni devlet güvenliğiyle ilgili konularla sınırlı kalmayıp, muhalefet partilerinin belediyelerinin kovuşturulmasıyla da ilgileniyor. Özel yetkili savcılar ve mahkemelerle olağanüstü bir hukuk düzeni, Kafkaesk bir ortam yaratıldığı kuşku götürmez. Tıpkı darbe dönemlerinde olduğu gibi ülkedeki bütün muhalif kesimleri cezaevlerine doldurma yetkisine sahipseniz, gizli saklı işlere ve derin devlete daha seyrek ihtiyaç duyabilirsiniz.

Çağdaş Hukukçular Derneği (ÇHD) Başkanı Selçuk Kozağaçlı'nın söylediği gibi, genellikle yapılan, dava dosyalarının aslında herhangi bir delil niteliği taşımayan belgelerle doldurulması.¹⁷ Olağanüstü kalınlıkta dava dosyaları hakkında fikir sahibi olmak bile zor. Bir dönemin derin devletinin kalıntılarının toplumsal muhalefet oluşturacak kesimlerle bir araya getirilip yargılanması bir kesimin diğerleriyle ilişkilendirilerek kriminalize edilmesi gibi görünüyor. Son dönemde AKP'yi iktidardan düşürmek için ne çok şey yapıldığının iddia edilmiş olmasını görmek insanı şaşırtıyor. "Derin devlet"; Ergenekon, Balyoz, Oda TV davalarıyla gündeme geliyorken Hrant Dink cinayetinin derin devletle bağlantısı konusunda kafalar karışık. Hatta bu konudaki yargı kararına göre bir örgütten söz etmek bile zorken yorumculara göre bir örgüt varsa, bu örgütün AKP'yi devirmeyi amaçlayan bir örgüt olduğu ve Hrant Dink'in bu nedenle öldürtüldüğü iddia ediliyor. Uludere katliamının bile

AKP'ye karşı bir derin devlet operasyonu olduğu iddia edilebiliyor.¹⁸

Bu ortamda ve böyle bir hukuk düzeninde ironik olan, hâlâ İttihat ve Terakki ile ilişkilendirilen bir derin devlet imgesiyle uğraşmıyor olmamız. Öyle görünüyor ki yüzeye çıkmış devlet olağanüstü bir yargı sistemi oluşturup bunu olağan hale getirmişken meşruiyetindeki eksiklikleri derin devlet imgesiyle ve hiçbir zaman vazgeçmeyecek gibi görüldüğü mağdur olma pozisyonuyla sağlıyor. Bir taraftan da bu zıtlık üzerinden iktidar kendi kurumsallaşmasını tamamlıyor. MİT müsteşarının da özel yetkili savcılık tarafından soruşturulmaya başlamasıyla birkaç gün içinde çıkarılan yasa, başbakanın görevlendirdiği kişilerin faaliyetlerinin özel yetkili savcılık tarafından soruşturulması için onun iznini zorunlu kılarak, olası derin devlet faaliyetlerini kontrol gücünü doğrudan başbakana bağlamış ve sınırsız bir dokunulmazlık alanı yaratmış oldu. Susurluk Olayı patlak verdiğinde yanlış bir biçimde derin devlet faaliyetlerini tanımlamak için başvuru olan Carl Schmitt¹⁹, devletin mahçup bir biçimde yasaları bypass ettiği değil, tam da şimdilerde olduğu gibi hiçbir çekingenlik duymadan büyük bir özgüvenle istediği keyfiyette uygulayabildiği günlere daha fazla yaklaşıyor. İktidarın diğer dayanak noktası olan demokrasi ise en hafif deyişle Schmittci bir demokrasi anlayışına dayanıyor. Bu haliyle çoğu zaman düşünüldüğü gibi Türkiye'nin derin devleti değil, buzdağının su üstüne çıkmış görünümü metaforuyla tanımlayabileceğimiz görünen devleti Schmittci ve otoriter.

Dipnot

- * Bu yazının önceki versiyonunu okuyup, görüşlerini benimle paylaşan Dr. Yeliz Şanlı ve Dr.Zafer Yörük'e teşekkür ederim.
- 1. "Derin Devletin Tele-Yargısı Var", Taraf Gazetesi, www.taraf.com.tr erişim tarihi: 15.05.2012.
- 2. A.g.k.
- 3. Ergenekon Davası İddianamesi. http://www.cnnturk.com/2008/turkiye/07/25/ergenekon.iddianamesinin_tamami/485342.0/index.html erişim tarihi: 15.05.2012
- 4. Detaylı bir inceleme için bkn. Sabuktay, Ayşegül (2009): Devletin Yasal Olmayan Faaliyetleri Susurluk Olayı'na Hukuk Siyaset Kuramından Bakış, Metis, İstanbul.
- 5. Bknz. Radikal, 20.07.2009.
- 6. Blum, William (1995): Killing Hope: U.S. military and CIA interventions since World War II Monroe: Common Courage Press, s. 107.
- 7. Bkn. The Guardian, 26.03.2001.
- 8. Blum, William (1995): Killing Hope: U.S. military and CIA interventions since World War II Monroe: Common Courage Press, s. 106, 107.
- 9. Dündar, C./ Kazdağlı, C. (2001): Ergenekon Devlet İçinde Devlet, genişletilmiş 9. baskı, İmge, Ankara.
- 10. Amnesty International Report, 1999. <http://www.amnesty.org/fr/library/asset/EUR41/004/1999/fr/66fc0222-e114-11dd-b0b0-b705f60696a0/eur410041999en.pdf> erişim tarihi: 15.05.2012.; Aretxaga, Begona (2000): "A Fictional Reality: Paramilitary Death Squads and the Construction of State Terror in Spain" Death Squad: An Anthropology of State Terror, ed. Jeffrey A. Sluka, Philadelphia: University of Pennsylvania Press, p. 46-69.

11. Sluka, J. A. (2000), "'For God and Ulster': The Culture of Terror and Loyalist Death Squads in Northern Ireland" in Death Squad: The Anthropology of State Terror ed. Jeffrey A. Sluka (Philadelphia: University of Pennsylvania Press), p. 127-157.
12. Habermas, Jürgen (1986). "Law and Morality". çev. K. Baynes. The Tanner Lectures on Human Values. Harvard Üniversitesi'nde dağıtılmış metin.
13. Örnek için bknz. Bauman, Zygmunt (2002): "Reconnaissance Wars of the Planetary Frontierland", Theory, Culture & Society 19, no.4 p. 81-90, 85; ve Dillon, Michael (2000): "Network Society, Network-Centric Warfare and the State of Emergency" Theory, Culture & Society 19, no.4 p.71-79, 77.
14. Jenkins, Gareth (2009): "Ergenekon Soruşturması Özünden Uzaklaştı", BBCTurkish.com.
15. Durr 1965'den aktaran Turk, Austin (1982): Political Criminality: The Defiance and Defense of Authority Beverly Hills, London, New Delhi: Sage Publications, p. 47.
16. Bknz. İzmir 8. Ağır Ceza Mahkemesi'ne sunulan 2012/12 Esas No'lu İtiraz Dilekçesi. 03.04.2012.
17. Kozağaçlı, Selçuk (2012): Çağdaş Hukukçular Derneği Genel Başkanı Selçuk Kozağaçlı ile Söyleşi: Olağanüstü Yargı Rejimi ve Polis - "Elastik ve Yapışkan Bir Ağ" Birikim, sayı 273, s.30-40.
18. 'Uludere derin devlet işi mi? T24, <http://t24.com.tr/haber/ertugrul-kurkucuden-yeni-safaka-uludere-derin-devlet-isi-miyuh-diyorum-yuh/203993> erişim tarihi:15.05.2012.
19. Schmitt, Carl (1996): The Leviathan in the State Theory of Thomas Hobbes: Meaning and Failure of a Political Symbol, Foreword and Introduction by George Schwab Trans. by George Schwab and Erna Hilfstie, Westport, Connecticut: Greenwood Press.

Derin devlet: Tahakküm biçimleri, teamüller ve demokrasi

Türkiye’de derin devlet, kabaca, “erk sahiple-
rinin güç haddini aşması, özellikle güvenlik
sektörü ve yargıya nüfuz etmesi” anlamında
kullanılıyor. Tanımın içine konulan nitelik-
ler çoğaldıkça, genelleştikçe, kavramın içi
boşalıyor ve tartışmalar anlamsızlaşıyor. Yapılan diğer
hata, kavramın bir çıkar ağına indirgenmesi. Bu hata
ise münferit grupların hapsedilmesiyle derin devletin
yok edileceği yanlışlamasına yol açıyor.

Derin devletin tanımı, devletin tanımında gizlidir.
Devlet cebir kullanma tekelinin meşruiyetini elinde
bulunduran hukuki bir varlıktır,¹ fakat devlet man-
tığı (raison d’état) çerçevesinde, hukukilik ve insan
haklarının dışına çıkması, Carl Schmitt’in ifadesiyle,
muktedirlerin olağanüstü hal ilan etme hakkı mahfuz-
dur.² Derin devlet, Weberyen tabirle, bir “tahakküm”³
biçimidir. Alametifarıkası, resmi ve gayriresmi, yani bir
çifte tahakküm biçimi olmasıdır. Derin devlet, ordunun
demokratik gözetiminin yokluğunda, ya -vesayet siste-
minde olduğu gibi- ordu gözetiminin olmadığı ya da si-
vil gözetimin demokratik olmayan yollardan yönetildiği,
özellikle başkanlık sistemine tâbi bazı Güney Amerika
ülkelerinde karşılaştığımız gibi icra organın yetkilerini
kötüye kullandığı koşullarda ortaya çıkar.⁴ Derin dev-
letin varlığını “ordunun özerkliği”⁵, yani karar alma
otoritesini ölçerek niceliksel olarak tespit edebiliriz.
Ordunun özerkliği profesyonel-siyasi-yargısal alanlara
yayılan ve her bir alanın diğerine eklenildiği, bu
olurken sınırların belirsizleştiği bir süreklilik arz eder.
Ordu özerkliği yüksek ya da çok yüksek düzeyde ise
anayasal kurumlar çift başlı hale gelir; resmi kurum-
lardaki bu çift başlılık sayesinde gayri resmi kurumlar
olan darbe tehdidi, otokratik klikler, mafya, organize
suç, yolsuzluk ve yargısız infaz işlerlik kazanır.⁶ Böyle-
ce çifte tahakkümün koşulları oluşur.

Gayri resmi kurumların profesyonel alandaki resmi kurumlarla etkileşimi⁷

TSK resmi ideolojinin taşıyıcısı, bekçisi olması üzerine
kurulu olan askeri doktrin ve eğitim, ordunun ayrıca-
lıklı bir zümre olmasının tartışmasız temeli olmuştur.
Asker-sivil bürokrasi Kemalizm/Atatürkçülük ilkeleri
dahilinde, tehdit olarak algılanan farklılığa karşı yek-
pare ulus-devlet yaratmayı, Batılılaşma/modernleşme
projesiyle halkı islah etmeyi amaçlamış, Jakoben
zihniyetle laikliği savunmuş, “laiklik karşıtı” iç düş-
manlar söylemi darbe tehdidini meşrulaştırmıştır.
1946 yılında çok partili sisteme geçişle başlayan derin
devlet döneminde 1960 ve 1980’de “silahlı”, 1971
ve 1997’de ise “silahsız” darbe yapılmış, demokra-
siye her geçiş sonrasında darbe tehdidi Demokles’in
kılıcı gibi seçilmişlerin başı üstünde sallanmıştır.

Halen darbelere yasal zemin hazırlayan TSK İç Hizmet
Kanunu’nun meşhur maddesine hiç dokunulmadı.

Profesyonel-siyasi alandaki ordu özerkliği ise re-
formlarla azalmış da olsa yüksek düzeyde. TSK’nin
Genelkurmay Başkanlığı’nda odaklanan aşırı mer-
keziyetçi yapısı, siyasi özerkliğin dayanağı olmuştur.
Genel Kurmay halen Milli Savunma Bakanı yerine
Başbakanlık’a bağlı. Bugün reform yapılsa bile, Milli
Savunma Bakanlığı emir-komuta zincirine tabi ordu
mensuplarından oluştuğundan köklü bir değişim ol-
madan sivillerin üstünlüğü sağlanamaz. 2011 yılından
itibaren terfi, emeklilik, disiplin cezaları ve ordudan
ihraç kararlarını alan Yüksek Askeri Şura (YAŞ) tea-
müllerini siviller lehine çevirdi fakat ordu üstünlüğü
prensibine dayalı YAŞ Kanunu’na dokunulmadı.
Ayrıca, ordu siyasi özerklik sayesinde ekonomik güç
sahibidir. 1960 darbesinden sonra oluşan “askeri-
sınai-kompleks”, Türkiye’de ilk beş holding içinde
yer almış bir “askeri holding” olan Ordu Yardımlaşma
Kurumu (OYAK), kamu iktisadi teşekküllerinin (KİT)
özelleştirmesi, düşük faizli krediler ve vergi indirim-
leriyle güçlenmiştir.⁸ Uluslararası Şeffaflık Örgütü’ne
göre, Türkiye savunma bütçesinin şeffaflığı, Ruanda
ve Tanzanya ile aynı alt-orta düzeyde.⁹ Üstelik Sayıştay
Kanunu uyarınca verimlilik, etkinlik denetimine tabi
tutulmayacak, denetim sonuçları ordunun izin verdiği
ve Bakanlar Kurulu genelgesince onaylandığı kadar
kamuoyuyla paylaşılacak.

Vesayet sistemi siyasal-yargısal alana nüfuz ede-
rek seçim sistemini ağır hasara uğratmıştır. Anayasa
Mahkemesi “iç düşman” olarak gördüğü (çoğunlukla
Kürt yanlısı, İslamcı ya da sosyalist partiler) 24 siyasi
parti kapatmıştır. Yasama ile yürütmeye çift başlılığı
tesis eden MGK’nın danışma kararları seviyesine çe-
kilse, Milli Savunma Güvenlik Belgesi hükümet tarafın-
dan revize edilse de savunma siyasetini belirleyen
Milli Strateji Belgesi halen hükümet dışında geliyor
ve uygulanıyor.¹⁰ Siyasal-yargısal alandaki can alıcı
unsur askeri ve sivil yargı, yani yargıda çift başlılıktan
kaynaklanan cezasızlık zırhıdır. Cezasızlığı otokra-
tik klikler, mafya, organize suç ve yargısız infazdan
oluşan gayri resmi kurumlar zincirinin tarihsel arka
planında ele almalıyız. Otokratik klikler istihbarat,
sorgulama, gizli askeri operasyon birimlerinin ve/veya
organize suçun liderliğinden oluşan dar gruplardır.
Türkiye’deki ana otokratik klik 1950’lili yıllarda, “ko-
münist” tehdide karşı ABD ile İngiltere Haber Alma
Teşkilatları (CIA ve MI6) tarafından NATO’ya bağlı
olarak kurulan “Gladio”adlı istihbarat ve askeri ope-
rasyon teşkilatına bağlı kuruldu.¹¹ Gladio siyasi mu-
halefeti yok etmek, gerektiğinde hükümetleri devir-
mek amacıyla kullanıldı.¹² Türkiye’de Gladio “Kont-

Mehtap Söyler

Siyaset bilimi doktorasını
Berlin’de Humboldt
Üniversitesi’nde yapmakta
olan Söyler’in araştırmaları
sivil-asker ilişkileri, tahakküm
biçimleri, devlet içinde
organize suç yapılarının
oluşumu, insan hakları
ihlallerinin kavramsal,
tarihsel ve kurumsal analizine
odaklanmış durumda. Söyler
ayrıca, hafıza politikaları ve
geçmişle hesaplaşmaya dair
eleştirel yazılar kaleme aldı.

gerilla” adıyla 1952 yılında NATO üyeliğinden sonra kuruldu ve “Beyaz Kuvvetler” denen bir sivil yeraltı örgütlenmesi tarafından desteklendi. Kontrgerilla’nın resmi adı Genelkurmay’a bağlı kurulan Özel Harp Dairesi’dir (ÖHD). ÖHD zaman içinde farklı isimler altında faaliyet gösterdi: Seferberlik Tetkik Kurulu (1952-1967), ÖHD (1967-1991), 1991’den bu yana Özel Kuvvetler Komutanlığı (ÖKK).¹³

Seferberlik Tetkik Kurulu ile Milli İstihbarat Teşkilatı’nın (MİT) öncülü Milli Emniyet Hizmeti Riyaseti 6-7 Eylül 1955 tarihinde İstanbul’daki azınlıkları hedef alan pogromu düzenledi. 1960’lı yıllarda MİT, Jandarma İstihbarat ve Terörle Mücadele (JİTEM), Özel Harekât Dairesi Başkanlığı ve köy korucularının liderliği otokratik kliklere dahil oldu. ÖHD Soğuk Savaş sırasında CIA ile yakın işbirliğindeydi. 1974 yılında Kıbrıs müdahalesine misilleme olarak ABD Türkiye’ye silah ambargosu uygulayınca, Amerikan Askeri Yardım Kurulu’nun verdiği finansmandan mahrum kalan ÖHD Başkanı’nın Bülent Ecevit’ten para istemesiyle ilk kez bir başbakan derin devletten haberdar oldu.¹⁴

Derin devletin organize suç ile düşük yoğunluklu savaşla simbiyotik bir ilişkisi vardır, çünkü silah ve uyuşturucu ticareti, para aklama gibi yollardan kaynak yaratma koşulları kolaylaşır. Otokratik klikler varlıkları resmi kurumlarca inkâr edilerek cezasızlık zırhıyla korunur. 1970’li yıllarda Komünizmle Mücadele Dernekleri, Ülkü Ocakları gibi aşırı sağ örgütler içinde yeşeren mafya ile organize suç mensupları, mesela Abdi İpekçi suikastinden yattığı sırada Türkiye’nin en sıkı gözetlenen cezaevlerinden birinden elini kolunu sallayarak kaçan Mehmet Ali Ağca, Interpol’ün Kırmızı Listesi’nde arandığı vakit Türkiye’de yeşil pasaportla gezen katil ve uyuşturucu taciri Abdullah Çatlı korundu. Yargısız infazlar, yani “faili meçhul” cinayetler, kayıplar, suikast ve katliamlar siyasi gündeme yön verdi. ÖHD ve MİT Kızıldere (1972), Taksim Meydanı (1977), Bahçelievler ile Kahramanmaraş (1978) katliamlarını, Ankara Cumhuriyet Savcı Yardımcısı Doğan Öz (1978), gazeteci Abdi İpekçi (1979) suikastlarını düzenledi, derin devlete karşı çıkmaya çalışan zamanın başbakanı Ecevit (1977) ve Turgut Özal’a (1988) karşı suikast girişimlerinde bulundu.¹⁵

Gladio Soğuk Savaş sonrasında Avrupa ülkelerinde lağvedilirken, Türkiye’de derin devlet, TSK ile PKK arasındaki düşük yoğunluklu savaş nedeniyle 1987’de Güneydoğu ve Doğu Anadolu’da olağanüstü hal ilanıyla tırmanışa geçti. 1990’lı yıllarda Soğuk Savaş sonrası oluşan yeni küresel düzen, siyasi İslam’ın yükselişi, PKK’nin bağımsız Kürdistan kurma isteği ve birinci Körfez Savaşı gibi tehditler yumağına Atatürkçülük’ün ilk kez hegemonya kurmasıyla karşılık verildi.¹⁶ 1990’lı yıllarda, özellikle 1993-1996 yıllarında Doğru Yol Partisi (DYP) lideri Tansu Çiller’in başbakanlığı döneminde, siyasi liderliğin otokratik kliklere tam destek vermesi ve Atatürkçülük’ün hegemonyası sayesinde ordu özerkliği zirveye ulaştı; derin devlet, devletin ta kendisi haline geldi. Bu dönemde ÖHD ile MİT, Kürt yanlısı Özgür Ülke gazetesinin bombalanması (1994) ve birçok Kürt işadamlarının öldürülmesinde (1993-4) rol oynamıştır.¹⁷

“Devlet-mafya-parlamento üçgeni”, Susurluk ve Şemdinli skandallarıyla su yüzüne çıktı. 1996 yılında Susurluk’taki trafik kazasında eski İstanbul Emniyet Müdür Yardımcısı Hüseyin Kocadağ ve Interpol tara-

fından aranan Çatlı aynı arabada öldü, köy korucusu bir aşiretin lideri, Refah Partisi (RP) ile koalisyon hükümeti kurmuş olan dönemin DYP Şanlıurfa milletvekili Sedat Bucak yaralı olarak kurtuldu.¹⁸ Başbakan yardımcısı Tansu Çiller 1996’daki konuşmasında derin devlete sahip çıktı: “Bu devlet uğruna kurşun atan da, yiyen de her zaman bizim için saygıyla anılır. Onlar şerefli dirler.”¹⁹ Susurluk hakkında yapılan resmi soruşturmalar, Özel Harekât Dairesi Başkanlığı’nın RP-DYP hükümetinde İçişleri Bakanı olan Mehmet Ağar’ın ve JİTEM’in derin devletteki rolünü belgeledi.²⁰ 1993-1995 yıllarında Emniyet Genel Müdürlüğü yapan Mehmet Ağar zamanında, Özel Harekât Dairesi Başkanlığı Genel Müdürlüğe bağlanmış ve PKK’ye karşı mücadelede kullanılmıştı; Hüseyin Kocadağ aynı zamanda Özel Harekât üyeliği yapmıştı.²¹

2005 yılında Şırnak’ın Şemdinli ilçesinde bir kiptapevinin bombalanması sırasında JİTEM için çalıştığı iddia edilen bir PKK itirafçısıyla iki astsubay suçüstü yakalandı. JİTEM 1989-2008 yıllarında 5 bin “faili meçhul” cinayet ve 1500 kişinin kaybedilmesiyle itham ediliyor. Öldürülenler arasında Kürt siyasetçi Vedat Aydın (1991), aydın Musa Anter (1992), Özgür Gündem (1992-1994) gazetesi ile ardıllarının 75

ÖHD (genellikle MİT’le birlikte) Kızıldere (1972), Taksim Meydanı (1977), Bahçelievler ile Kahramanmaraş (1978) katliamlarını, Ankara Cumhuriyet Savcı Yardımcısı Doğan Öz (1978), gazeteci Abdi İpekçi (1979) suikastlarını düzenledi; derin devlete karşı çıkmaya çalışan zamanın başbakanı Ecevit (1977) ve Turgut Özal’a (1988) karşı suikast girişimlerinde bulundu.

muhabiri ve dağıtıcısı, Binbaşı Cem Ersever, eski Jandarma Genel Komutanı Orgeneral Eşref Bitlis (1993), Diyarbakır Emniyet Müdürü Gaffar Okkan (2001) var.²² Genelkurmay’ın inkâr ettiği JİTEM’in varlığı “takdirname belgelerinde, devlet maaş bordrolarında, araştırma komisyonlarında ve kendisine çalışmış olan elemanların itiraf ve açıklamalarında” belgelendi.²³ Yargısız infazlar en yoğun şekilde 1992-1994 yıllarında gerçekleşti. Savcılığın adli süreç başlatmadığı dosyaların zaman aşımı süresi 20 yıl olduğundan,—eğer insanlığa karşı işlenmiş suç olarak ilan edilmezse—cinayetlerin çoğu 2014’ten itibaren yargılanamayacak.

Derin devlet 2000’li yıllarda demokratikleşme reformlarıyla güç kaybına uğradı ama hâlâ ayakta. 2002 yılında iktidara gelen Adalet ve Kalkınma Partisi’nin (AKP) liderliği, AB üyelik sürecini ve reformları Batı yanlısı muhafazakâr merkez-sağ siyasi elitlere dönüştüğünün bir kanıtı olarak sunarak kendini olası bir müdahaleye karşı koruyabildi.²⁴ Kıbrıs sorununun AB’ye taşındığı, ABD’nin Irak işgaline katılmayı reddeden Türkiye’den uzaklaştığı, AKP’yi Ortadoğu’da açıkça desteklediği bir dönemde ordu “hayatta kalma içgüdüleriyle,” Batılılaşma’da öncü konumunu AKP’ye kaptırmamak ve büyük çoğunluk tarafından destekle-

nen AB üyeliğini engellemek için reformlara karşı koymadı.²⁵ 2007 yılında Genelkurmay Başkanlığı'nın internet sitesinde laikliği korumak adına yayımlanan e-muhtıra, AKP'nin seçim başarısından sonra boşa çıktı. Darbe tehdidi zayıflayınca Cumhuriyet tarihinde ilk kez 2008 yılında "Ergenekon davası" ile emekli ve muvazzaf üst düzey komutanlar, 2003-2004 yıllarında dört darbe planı yapmaktan yargılanmaya başladı.

Savcılığın adli süreç başlatmadığı dosyaların zaman aşımı süresi 20 olduğundan, —eğer insanlığa karşı işlenmiş suç olarak ilan edilmezse— cinayetlerin çoğu 2014'ten itibaren yargılanamayacak.

AKP reformlarla yargısal özerkliği hedef aldı; 2010 referandumuyla geçen anayasa paketi darbelerin yargılanmasının önünü açtı ve Genelkurmay Başkanlarının dokunulmazlığını ortadan kaldırdı. Ergenekon'u 2010 yılında Balyoz Davası ve 2011'de hükümete karşı propaganda amacıyla kurulan internet siteleri iddianamesiyle birleştirilen "İrticayla Mücadele Eylem Planı" davası izledi. 2012 yılında eski Genelkurmay Başkanı İlker Başbuğ "İrticayla Mücadele Eylem Planı" çerçe-

vesinde tutuklandı. 12 Eylül 1980 darbesi yargılanmaya başladı. Bunu 28 Şubat'ı yargılamaya yönelik operasyonlar izledi.

Bu davalar ne anlama geliyor? Siyasi kutuplaşmayı yansıtır şekilde CHP, radikal laik orta sınıflar, üniversite mensupları, ulusalcı sivil toplum örgütleri ve düşünce kuruluşlarına göre, bu davalar sadece iktidarın muhalifleri yıldırma politikasından ibaret. AKP'nin devlet kurumlarında hissedilen ağırlığı, "kendi derin devletini kurduğu" iddialarına neden oluyor. Bu noktada altını çizmemiz gereken üç nokta var. Birincisi, yüzlerce ordu mensubunun hâkim önüne çıkması derin devleti yok etmez. AKP iktidarında ordu özerkliği halen yüksek düzeydedir. Dahası, AKP'yi demokratikleşme reformlarına zorlayacak demokratik muhalefet yokluğunda ordu özerkliği artabilir. İkincisi, davalar sadece darbe planlarını içeriyor, yani Susurluk ile Şemdinli skandalları, ÖHD, JİTEM, derin devletin geçmiş meclis ve hükümetlerle ilişkisi devre dışı bırakılıyor. Üçüncüsü, davaların yıllarca sürmesiyle tutukluluğun cezaya dönüşmesi ve gazetecilerin tutuklanması, bu davaların meşruiyetini zedeliyor. AKP can havliyle de olsa vesayet sisteminin, böylece derin devletin gücünü azalttı, kurumlara sirayet etti ama bu kendi derin devletini yaratmasına yetmez. Demokrasi adına kaygılanmamız gereken asıl nokta, AKP'nin bir kısım darbeciyle, yani buzdüğünün tepesiyle ilgilenerek otokratik kliklere dokunmaması, derin devletin varlığıyla temelde sorununun olmamasıdır. Bu topraklara barış gelmeden derin devleti yok edemeyiz.

Dipnot

1. Max Weber (1978): *Economy and Society: An Outline of Interpretive Sociology*, (çevirmen) Ephraim Fischhoff vd., Berkeley: University of California Press, s. 54.
2. Mithat Sancar hukukilik ve derin devlet ilişkisini kurarken Carl Schmitt'e atıf yapar, bkn. Mithat Sancar (1998): *Yasallık ve Meşruluk Geriliminde Hukuk Devleti, Birikim*, sayı 116, 36-44; Carl Schmitt (1993): *Legalität und Legitimität*, 5. baskı, Münih ve Leipzig: Verlag von Duncker&Humblot.
3. Weber a.g.e.
4. Derin devletin daha kapsamlı bir analizi için, bkn. Mehtap Söyler (2012): *Informal Institutions, Forms of State and Democracy: The Turkish Deep State, Democratization*, 1-25 <doi:10.1080/13510347.2011.650915>.
5. David Pion-Berlin (1992): *Military Autonomy and Emerging Democracies in South America, Comparative Politics*, sayı 25, 83-102. Pion-Berlin'in analitik çerçevesini profesyonel-siyasi alandan yargısal alana genişletiyorum.
6. Adı geçen gayriresmî kurumlar için bkn. Hans-Joachim Lauth (2000): *Informal Institutions and Democracy, Democratization*, sayı 7, 21-50.
7. 1980-1997 arası ordu özerkliğinin analizi için bkn. Ümit Cizre (1997): *The Anatomy of the Turkish Military's Political Autonomy, Comparative Politics*, sayı 29, 151-166.
8. İsmet Akça (2009): *OYAK: Kimin Ekonomik Güvenliği*, Ali Bayramoğlu ve Ahmet İnsel (ed.): *Almanak Türkiye 2006-2008, Güvenlik Sektörü Ve Demokratik Denetim*, İstanbul: TESEV Yayınları, s. 179-181.
9. *Transparency International UK, The Transparency of National Defense Budgets*, London, Ekim 2011, s. 20-21.
10. Ali Bayramoğlu (2004): *Asker ve Siyaset*, Ahmet İnsel and Ali Bayramoğlu (ed.) *Bir Zümre, Bir Parti: Türkiye'de Ordu*, İstanbul: İletişim Yayınları, s. 91.
11. Murat Belge derin devleti I. Dünya Savaşı'nda, özellikle 1915'te Osmanlı Ermenileri'nin kırımında rol üstlenen istihbarat örgütü Teşkilat-ı Mahsusa'ya dayandırır. Murat Belge (1998): *Teşkilat-ı Mahsusa, Birikim*, sayı 116, 16-20.
12. Bkn. Daniele Ganser (2005): *NATO's Secret Armies: Operation Gladio and Terrorism in Western Europe*, London: Cass, s. 224-45.
13. Bkn. Ecevit Kılıç (2010): *Özel Harp Dairesi: Türkiye'nin Gizli Tarihi*, İstanbul: Timaş Yayınları.
14. Bülent Ecevit (1991): *Karşı Anılar*, DSP Yay.; Ecevit: *Türkiye'de Derin Devlet Var*, Hürriyet, 20.11.2005.
15. Ertuğrul Mavioglu, Ahmet Şık (2011): *Kırk Katır, Kırk Satır 1*, 2. baskı, İstanbul: İthaki Yayınları; s. 25-42; Kılıç, *Özel Harp*, s. 150-228.
16. Mesut Yeğen (2006): *Kemalizm ve Hegemonya*, Ahmet İnsel (ed.): *Kemalizm, Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce*, 5. baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, s. 56-74.
17. Kılıç, *Özel Harp*, s. 297-300.
18. Bkn. Soner Yalçın, Doğan Yurdakul (2000): *Reis*, İstanbul: Su Yayınları, s. 387-9.
19. Çiller: *Çatlı Şerefli*, Milliyet, 27.11.1996.
20. Resmî inceleme belgeleri için bkn. Susurluk Fezlekesi, Hazırlık No. 1997/221, Fezleke No. 1997/1, 30.1.1997; *Kutlu Savaş, Susurluk Raporu*, Başbakanlık Teftiş Kurulu, 10.1.1997; Veli Özdemir (1997): *Susurluk Belgeleri Cilt: 1. İfade Tutanakları, Emek Kürsüsü Dizisi*, 1. baskı, İstanbul: Scala Yayıncılık; Veli Özdemir (1997): *Susurluk Belgeleri Cilt: 2. İfade Tutanakları. TBMM Komisyon Raporu'na Muhalefet Şerhleri İle Birlikte, Emek Kürsüsü Dizisi*, 1. baskı, İstanbul: Scala Yayıncılık; TBMM Araştırma Komisyonu, *Ülkemizin Çeşitli Yörelerinde İşlenmiş Faili Meçhul Siyasal Cinayetler Konusunda Meclis Araştırma Komisyonu Raporu*, Esas No. 10/90, Sayı No. A.01.1.GEÇ/300-554, Karar No.10, 12.10.1995.
21. Ertan Beşe (2006): *Özel Harekât*, Ümit Cizre (ed.), *Almanak Türkiye 2005: Güvenlik Sektörü ve Demokratik Denetim*, İstanbul: TESEV Yayınları, s. 114-123.
22. Bkn. İnsan Hakları Derneği, <http://www.ihd.org.tr>; Ecevit Kılıç, *5 Bin Kişiyi Öldüren JİTEM Dağılılmadı*, Sabah, 26.1.2009; Ecevit Kılıç (2010): *Jitem: Türkiye'nin Faili Meçhul Tarihi*, İstanbul: Timaş Yayınları.
23. Ertan Beşe (2006): *Jandarma İstihbarat (JİTEM/JİT)*, Ümit Cizre (ed.), *Almanak Türkiye 2005: Güvenlik Sektörü Ve Demokratik Denetim*, İstanbul: TESEV Yayınları, s. 172.
24. İhsan Dağı (2008): *Turkey's AKP in Power*, *Journal of Democracy*, sayı 19, 29.
25. Ümit Cizre (2007): *The Justice and Development Party and the Military: Recreating the Past After Reforming It*, Ümit Cizre (ed.) *Secular and Islamic Politics in Turkey: The Making of the Justice and Development Party*, London & New York: Routledge, s. 140-4.

Bir demokratikleşme illüzyonu olarak Ergenekon

“**D**erin devlet” denen yapılanma çeşitli adlarla dünyanın hemen her tarafında var olan bir örgüt aslında. Çünkü devletin olduğu her yerde bir de “derin devlet” var. Kesin olarak bilemesek de en azından “Avrupa’nın kimi ülkesinde vardı” dememiz gerekiyor. Çünkü birçok Kuzey Atlantik Paktı (NATO) ülkesinde fazla uzak olmayan tarihsel kesit içinde “Gladyo”, “Rüzgâr Gülü”, “Kılıç”, “Süper NATO”, “Gehlen Harekatı” gibi isimlerle derin devlet deşifre oldu. Gladyo’nun, eski Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’nin (SSCB) sosyalist devrim ihracına karşı ırkçı-milliyetçi unsurların savaş gücü olarak set oluşturulması fikrinden yola çıkılarak, Soğuk Savaş döneminde NATO tarafından kurduğunu da bu sayede artık biliyoruz.

Dehşet verici kanlı olaylara imza atan, “derin devlet” diye anılan yarı resmi bu paramiliter örgüt, Türkiye’de yaşayanların hiç de yabancı olmadığı bir kavram. Kimi zaman “kontrgerilla” ya da dünyadaki yaygın ismiyle “Gladyo” olarak da anılsa, Türkiye’deki her kanlı ve karanlık olayda, neye tekabül ettiğini bilmeden de olsa, herkes derin devletten şüphelenir. Ancak “devlet” denen iktidarın merkezine kadar taşınan siyasi ilişkiler ağı nedeniyle derin devletin illegal faaliyetleri siyasal konjoktüre göre birbirinden farklı biçimlerde açıklanmaya çalışılır. Son yıllarda “derin devlet” adı daha bir duyulur oldu. Bu durumun çok bilindik nedeniyse 2007 yılı ortalarında başlayan “Ergenekon” adı verilen soruşturma ve davalar zinciri.

Başlangıçta bir derin devlet temizliği görüntüsünde başlayan Ergenekon operasyonlarında dokunulmayanlara dokunuluyor, Susurluk döneminin kışlanan kapısında kalan yarım hesapları tamamlanıyordu sanki. Daha Susurluk’un ortaya çıktığı 1996’da adları deşifre olmuş asker ile polis kökenli bazı derin devlet artıklarının gözaltına alınıp tutuklanması, birçok kanlı eylemin, cinayetin resmi faili olan Jandarma İstihbarat ve Terörle Mücadele Birimi (JİTEM) mensuplarının yakalanması, kanlı arşivlerine ulaşılması, bombaların, silahların ele geçirilmesi, gerektiğinde kullanılmak üzere gömülmüş cephanelerin kazıldıkları yerlerde bulunması, soruşturmanın büyüklüğü kadar ülkeyi faili meçhul cinayetler ve mezasız ölümler cehennemine çevirenlerle hesaplaşmanın kapılarının açıldığı gibi iyi niyetli bir izlenim yarattı herkeste. Doğal olarak demokratikleşme ve sivilleşme talepleri ön plana çıktı. Ergenekon soruşturmalarına deyim yerindeyse kör inançla sahip çıkan liberalleşme yanlısı kesimlerin demokratikleşme istemleri, asıl olarak Avrupa Birliği (AB) ile

bütünleşme doğrultusundaki tercihleri ile ilintiliydi. Ancak AB sürecinin belirsiz bir geleceğe ertelenmesi, birliğin genişlemek bir yana, yaşanan ekonomik ve siyasi krizler nedeniyle kendi bütünlüğünü devam ettirip ettiremeyeceğinin şüpheli hale gelmiş olması süreç içinde AB’ye sırtını dönen Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) iktidarının da elini güçlendirdi.

Sivilleşme ve demokratikleşme illüzyonu

Soruşturma ile ilgili ortaya çıkan ilk iddianamede, soruşturmaya kör bir inançla sahip çıkan AKP yanlısı ve Fethullah Gülen cemaatine bağlı medya manipülasyonlarıyla yaşananın bir derin devlet temizliği olduğuna kamuoyu inandırılmak istenmişti. Zaten iddianamenin 46. sayfasında Ergenekon olarak adlandırılan örgütün kuruluşu anlatılırken, “Ergenekon terör örgütü en başta, ‘derin devlet’ ifadesi ile anılan, ülkemizde birçok kanlı eylemler gerçekleştiren, gerçekleştirdiği bu eylemlerle ciddi kriz, kargaşa, anarşi, terör ve güvensizlik ortamı oluşmasını amaçlayan ve bunu kısmen de olsa başararak ülkemizin gelişme ve kalkınmasının önünde engel olan bir örgüttür” deniyordu.

Derin devlet yapılanmasının komünizmle mücadele amacıyla NATO tarafından birçok ülkede kurdukları anımsatılan iddianamede, “Ancak zaman içerisinde amaçları dışına çıkmış ve bir kısım kişi ve zümrelerin kendi amaç ve ideolojilerini gerçekleştirmek için kullandıkları birer terör örgütüne dönüşmüştür. Dünyadaki birçok ülke İtalya örneğinde olduğu gibi bu oluşumlarla gerekli mücadeleyi yapmış ve bunu başardıklarında ‘hukuk devleti’ olabilmişlerdir” denerek amaç da tarif edilmişti.

Şu satırlar da yine aynı iddianamenin 47. sayfasından:

“20. yüzyılın sonlarına doğru Susurluk’ta meydana gelen bir trafik kazası ile ülkemizdeki bu kanlı örgütün kapıları kısmen de olsa aralanmıştır. Fakat örgütün o dönemdeki etkinliği ve gücü nedeniyle yeterince derinleştirilememiş, sadece buz dağının görünen yüzü aydınlatılmış ve örgüt amaçları doğrultusunda karanlık eylemlerine devam etmiştir.”

Yaklaşık 2 bin 500 sayfalık iddianamesinde savcı, sık sık altını çizerek yıllardır varolan, bu soruşturma vesilesiyle “Ergenekon” adıyla vücut bulan derin devlet örgütünün Türkiye’yi mafya ve terör cennetine çevirdiğini, birçok kanlı, karanlık olayın ardında bilinen, ancak kamu kurumlarındaki gücü nedeniyle aktörlerine dokunulamayan bir örgüt olduğunu anlatıyordu. O uzun ilk iddianamede ve sonrasında devam eden operasyonlar vesilesiyle hazırlanan diğerlerinde de hep aynı illüzyon yaratıldı: Bugüne

Ahmet Şık

Ahmet Şık, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü’nden mezun oldu. Mesleğe, Milliyet gazetesinde başladı. Cumhuriyet, Evrensel, Yeni Yüzyıl ve Radikal gazeteleri ile Nokta dergisinde, Reuters Haber Ajansı’nda çalıştı. Nokta dergisindeki röportajları nedeni ile TCK’nin 301. maddesinden yargılandı. Ertuğrul Mavioglu’yla yazdığı kitapla “Ergenekon soruşturmasının gizliliğini ihlal ettiği” iddiasıyla yargılanarak, beraat etti. Mart 2011 tarihinde, yazmakta olduğu “imamın ordu” adlı kitap nedeniyle Ergenekon Soruşturması kapsamında tutuklandı. Silivri Cezaevinde 375 gün tutuklu kaldıktan sonra, 12 Mart 2012’de tahliye oldu. Halen Bilgi Üniversitesinde ders vermektedir.

dek buz dağının görünen kısmına şahit olunan derin devlet artık soruşturuluyor. Türkiye sivilleşmesini tamamlayarak demokratik bir hukuk devleti olacak.

Ancak bu iddialı “amacına” karşılık iddianamelede “Ergenekon” diyerek bir yandan derin devleti tarif ederken öte yandan örgütün devletin içinde değil, dışında olup devlete sızmaya çalıştığı çelişkesine de imza atılıyordu. Kimi sanıkların asker olmasının Türk Silahlı Kuvvetleri’ni (TSK) temsil ettiği anlamına gelmeyeceği, Ergenekon’un güvenlik bürokrasisindeki hiçbir kurumla ilgisinin bulunmadığı, gizlice örgütlenerek ve kendisine derin devlet süsü vererek devletin tüm kurumlarına sızmayı amaçladığı aynı iddianamelede sürekli vurgulanıyordu. Zaten yaratılan bu havaya karşın onca bilgi kirliliği içinde iddianamede sanıklara yöneltilen somut suçlamanın, sadece kimi şüphelilerin birbiriyle telefon irtibatından öte gitmeyen ilişkileri üzerinden bağ kurulan kanlı Danıştay baskını ve Cumhuriyet gazetesinin bombalanmasından ibaret olduğu da gözden kaçırıldı. Ergenekon soruşturmasının ilk iddianamesinin 56. sayfasındaki şu satırlar, aslında soruşturmanın sınırını da çizmiş oluyordu:

“Kendilerini ‘derin devlet’ olarak niteleyen Ergenekon yapılanmasının devletin hiçbir resmi kurumuyla irtibat ve alakasının bulunmadığı, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ve yürürlükteki kanunların gizli-kapaklı bir oluşuma müsaade etmediği gibi kanunların genel yapısı itibarıyla da halihazırda devletin denetimi altında olmaksızın devletin yetkilerini kullanacak hiçbir kurum ve kuruluşun bulunmadığı, bulunmasının da mümkün olmadığı açıktır.”

Derin devletin sadece adı var

Öncelikle Ergenekon’un bir örgütten ziyade, aralarında çeşitli ilişkilerin olduğu kimi şüphelilerin de bulunduğu ırkçı, faşist, siyasal İslam ile Kürtler ve sosyalist solu hedefine koyan darbe yanlısı ultra milliyetçi bir zihniyeti yansıttığını belirtmekte fayda var. Bu bağlamda bu zihniyetle bağı olduğu düşünülen, “failleri biliniyor” olsa da bu satırların yazarınca birer derin devlet suikastı olduğuna inanılan yakın tarihli üç önemli olayı anımsatalım. Birbirinin peşi sıra yaşanan, dini azınlık mensuplarına yönelik bu suikast ile cinayetler zincirini Trabzon’da rahip Andrea Santoro, İstanbul’da Ermeni sosyalist gazeteci Hrant Dink, Malatya’da Hıristiyan dinine mensup olan ve İncil basımı yapan Zirve Yayınevi’nde çalışan Alman uyruklu Tilman Ekkehart Geske ile Necati Aydın, Uğur Yüksel’in öldürülmeleri olarak sıralayabiliriz.

Buraya kadar dile getirdiklerimizden ve derin devletin Türkiye’de ne anlama geldiğinden yola çıkarak birkaç anımsatmada bulanmakta fayda var. Türkiye’de “derin devlet” dendiğinde akla gelebilecek olanları bir çırpıda sayarsak şunlarla karşılaşırız: 1950’lerden başlayarak 6 -7 Eylül olayları da dahil olmak üzere Türkiye’de yaşayan dini, etnik azınlık mensuplarına yönelik saldırı ve provokasyonlar. Özellikle 12 Eylül 1980 darbesinin yapı taşlarını oluşturan kitle katliamları. Faillerinin devletin aktörleri olduğuna hemen herkesin inandığı suikastlar. Tek taraflı ateşkeslerle kesintiye uğramış olsa da Kürt sorunundan kaynaklı olarak 1980’li yılların ortalarından bu yana PKK ile süren

savaş. Bu savaşın kirindeki en önemli paya sahip olan JİTEM’in illegal faaliyetleri. Yine JİTEM’e bağlı olarak Kürt illerinde çeşitli kıyımlara imza attığı Ergenekon soruşturmaları vesilesiyle kanıtlanan ancak faaliyetleri bu soruşturmanın kapsamına alınmayan Türkiyeli Kürtler arasında “Hizbulkontra” olarak bilinen Hizbullah örgütünün faaliyetleri. Köy yakma, boşaltma ve zorunlu göç uygulamaları. Bombalı saldırılar. 1990’lı yıllarda Türkiye devletinin sistematik bir mücadele yöntemi olarak kullandığı ve insan hakları örgütlerinin raporlarına göre kurbanlarının sayısı 2 binin üzerinde olan gözaltında kayıplar. Hemen her biri cezasız bırakılan işkence vakaları ve yargısız infazlar...

Peki, soruşturmada rol alan, Fethullah Gülen cemaatinin üyesi olduğuna yönelik haklarında çeşitli iddialar bulunan polis, yargı mensupları ile AKP yanlısı olanlar ve yine bu cemaate bağlı medyanın derin devletin soruşturulduğu propagandasını yaptığı Ergenekon yargılamalarında bu anılan karanlık süreç soruşturma konusu edildi ya da ediliyor mu, sorusunu şöyle yanıtlayabiliriz: Maalesef hayır. Yukarıda kısaca belirtilen örnek olaylar ve diğer derin devlet faaliyetlerinin hiçbirisi ne yazık ki Ergenekon soruşturmasının ilgi alanına girmedi. Her biri derin devlet mağduru olduğu düşünülen kurbanların yakınlarının Ergenekon davalarına müdahil olma talepleri bizzat yargılamayı yapan mahkemece reddedildi. Ardında Ergenekon çetesinin olduğu iddia edilerek bu çeteye ilgili her iddianamede sıkça atıf yapılan, hatta kimi sanıklarınca açıkça tehdit ettiği bilinen ve Ergenekon soruşturma sürecinin en önemli meşruiyet aracı kılınan Hrant Dink suikastı dahi bu davanın konusu edilmedi. Ne acıdır ki derin devletin en büyük av sahasına dönüşmüş olan PKK ile yürütülen savaşta Kürt halkını sindirmeye yönelik cinayet ve katliamları sadece medya üzerinden soruşturmalara meşruiyet kazandırmak için propaganda malzemesi olarak kullanılırken soruşturmalarda yer almasından imtina edildi.

Amaç derin devlet tasfiyesi değil

Yukarıda da anlatmaya çalıştığımız üzere soruşturmalar bir türlü derin devletle hesaplaşma boyutuyla yürümedi. Niyet okumalardan yola çıkan savcılar, somut delillerle değil, polisin dikte ettiği soyut suçlamalarla planlama aşamasında kalmış darbe girişimlerinin soruşturmasına indirgedi bu fırsatı. Başta AKP ve Gülen cemaati, daha sonraysa sadece bu cemaatin karşıtlarının hedef olduğu, muhalif her sesin kısılmak istendiği, geçmişe dayalı bir takım siyasi hesapların görülmeye çalışılması nedeniyle hedef haline getirilmek istenenler hakkında üretilen sahte deliller ya da hukuki bütünlüğü bozacak eklemeler yapılan belgelerin sıklıkla karşımıza çıktığı bir soruşturma oldu. Yani asıl dert, Gladyo ile hesaplaşmak ya da kontrgerillanın tasfiyesi değil, aralarında suça bulaşmış kişilerin de bulunduğu şüpheliler araç kılınarak her kimlikten, siyaseten muhalif olanların sindirilmesi, korkutulması ve intikam alınmasıydı. Bu gerçeği dile getirenlere de hep aynı suçlama yöneltilirdi: Ergenekonculuk. Hatta derin devlet faaliyetlerini soruşturma konusu edinen yargı mensuplarından mesleki kariyerini bu konuyla ilgili çalışmalarla geçirmiş gazetecilere kadar muha-

lif ya da hukuki manada sıkıntılı bu soruşturmalara eleştirel mesafe alan birçok kişi çeşitli komplolarla, sahte delillerle Ergenekon soruşturmasının sanığı haline getirildi.

Bu soruşturma zinciri zaman içerisinde sadece Fethullah Gülen cemaatinin AKP iktidarı eliyle güvenlik bürokrasisi ile yargı başta olmak üzere idari yapı içinde yatay ve dikey örgütlenmesine olanak sağlayan bir intikam, sindirme operasyonu haline dönüşmüştür. Geçmişlerinde komünizmle mücadele dernekleri kuruculuğu bulunan ve kendileriyle aynı amaç doğrultusunda faaliyet gösteren derin devleti alkışlayan bu zihniyetin şimdilerde derin devlete “düşman” görünmeleriyle ironik olmasının yanı sıra elbette ki mide bulandırıcı. Bu soruşturmalar zincirinin adeta bir koruyucu zırh olduğu AKP nezdindeki siyasal İslam iktidarının sağlamlaştırılıp sürekli hale gelmesi, bunun sonucu olarak da hem poliste hem yargıda zaten büyük oranda gerçekleştirilmiş olan Fethullah Gülen cemaati örgütlenmesinin bürokrasinin ve ekonominin her alanında yaygınlaşmasının önündeki tüm engellerin kaldırılması amacıyla olduğu gün gibi ortada duruyor. Bu tespitten yola çıkarak Ergenekon soruşturmasında sanık olan ve kamu vicdanında suçlu olduklarına dair genel kanaat bulunan kimi şüphelileri aklamaya çalıştığım düşünülmesin. Aksine bu şüphelilerden isimleri tüm Türkiye tarafından gayet iyi bilinen bazılarının, soruşturma konusu edilen ve maalesef ki edilmeyen çeşitli suçlara karışmış olduğu ortada. Ancak Ergenekon soruşturmaları kamuoyu vicdanında da suçlu olduğu bilinen bu kişilerin bu suçlarını yargılama konusu yapmamaktadır. Adlı adınca söylersek, Ergenekon süreci gerçek suçluları gerçek suçlarından yargılamamaktadır.

Gerçek suçlular gerçek suçlarından yargılanıyor

Darbelerle hesaplaşıldığını ve darbecilerin TSK'nin direnişine rağmen tasfiye edildiğini düşünenler de yanılıyor. Varolan kavga yönetme erkinin dışına düşmüş eski kontrgerillalarla, asli görevi derin devleti savunmak olan görev başındaki kontrgerilla arasındaki kıyasıya bir hesaplaşmadan öteye gitmiyor. Tüm bunlar yaşanırken de derin devletin yeni sahipleri ve aktörleri yerlerini almış oluyor. Yani Ergenekon dün için değil, bugüne dair bir operasyon ve hesaplaşmadır ve bu yüzden bu hesaplaşmayı fark eden, eleştiren herkes hedef haline gelmiştir. Ergenekon soruşturmasının, Türkiye derin devletinin en açık biçimde ortaya saçıldığı Susurluk sürecine benzer bir toplumsal destekten yoksun kalmasının en önemli nedeni de bu oldu.

Yani yürütülen manipülatif propagandanın tersine Ergenekon soruşturmaları Gladyo ya da derin

devletin tasfiyesi davası değildir. Soruşturmalarda ki derin devlet artığı kimi şüphelilerin Gladyo'da görev üstlendiklerine ilişkin genel kanaat göz önüne alındığında, halen muvazzaf derin devletin çürüğe çıkan kimi personelini terhis ettiğini söylemek yanlış olmaz. Başka bir deyişle tasfiye edilenin Gladyo değil, görevleri bittikten sonra yoldan çıkarak çıkar çetelerine dönüşmüş, ülke ve dünya siyasetini değiştiren paradigmasının farkında olmadığı için ortalığa döküldüğünde toplumsal barışa kastederek iplerini elinde tutan sahiplerine karşı huysuzluk da eden kimi kontrgerilla artıklarıdır. Ergenekon operasyonları ve soruşturmasının kontrgerillanın zaten gözden çıkarılmış unsurlarının bir bölümünü tasfiye ettiği gerçeği kadar, alttan alta yepyeni derin bir örgüt-

Derin devlet faaliyetlerinin hiçbirisi ne yazık ki Ergenekon soruşturmasının ilgi alanına girmedi. Her biri derin devlet mağduru olduğu düşünülen kurbanların yakınlarının Ergenekon davalarına müdahil olma talepleri bizzat yargılamayı yapan mahkemece rededildi.

lenmenin kurumsallaştırılmasını sağladığı da bir gerçek. Yani bu süreçle Gladyo'nun tasfiye edilmesi değil, sahipleri ve aktörlerinin değiştirilmesine tanık olmaktayız aslında. Çünkü AKP ve hükümetinin gayri resmi ortağı Gülen cemaati çok iyi bilmektedir ki “hükümet olmak iktidar olmak” demek değildir. Asıl başarı iktidar olmak da değil, onu korumayı becerebilmektir. Legal ya da illegal, demokratik ya da değil, hukuki ya da gayri hukuki her halükarda iktidar korunmalıydı. İşte tam da bu yüzden bir yandan askeri vesayeti geriletirken bir yandan da yerine sivil olduğu iddiasındaki vesayetin güçlendirilmesinin aracı haline geldi, Ergenekon soruşturmaları. Bu süreç “ülkenin karanlık ve kanlı geçmişiyile hesaplaşma” adı altında önümüze konmuş, sorgulanmaksızın inanmamız istenmişse de ne derin devlet ne kontrgerilla ne Susurluk ne JİTEM ne de 30 yıllık savaşın suçları soruşturma ya da yargılama konusu yapılmış değil. Ergenekon soruşturmasına meşruiyet kazandıran en önemli suikasta öldürülen Hrant Dink'ın kanı hâlâ yerdeyken, katilleri yargılanıyormuş gibi gösterilip ardındaki derin devletin eski ve yeni aktörlerinin kimler olduğu ortaya çıkmazken, bu istenmezken nasıl derin devletten kurtulacağımıza inanmamız istenir?

Demokratikleşme mi, -rövanşizm mi, ya da...

Cumhuriyet 89 yaşında ve Türkiye 89 yılın en sert, en uzlaşmaz (=antagonist) kamplaşmasını yaşıyor. Bu bir genelleme. Oysa hukuk fakültesinde ve gazetecilik mesleğinde genellemelerden kaçınmam gerektiğini öğretiler. “Genellemeler yanıltıcıdır, nüanslar gözden kaçır” dediler.

Yine de: Türkiye, Cumhuriyetin 89 yılının en sert, en uzlaşmaz kamplaşmasını yaşıyor. Kamp- lar karşılıklı durup birbirlerine nefretle bakmakla yetinmiyor; çatışıyor. Çatışma hayatın hemen bütün alanlarında su yüzüne çıktı. Siyasal alanda iktidar için çatışılıyor. Siyasal iktidarı adım adım ele geçiren, devletin bütün dizginlerini adım adım eline alan Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) ile 89 yılın neredeyse 79 yılında iktidarı elinde tutan ve şimdi kaybetmekte olan Kemalistler karşı karşıya. Siyasal alandaki kamplaşma bugün ve en azından şimdilik bu iki güç arasında sürüyor. Sosyal demokrasi bir türlü “sosyal” ve “demokrat” olamıyor; marksist sol ise çok küçük ve caydırıcı bir siyasal güç olmaktan çok uzak. Yükselen güç: Siyasal İslam. Yüzde 50’lik bir seçmen desteğine sahip ve kolaylıkla tek başına hükümet kurabiliyor.

Ekonomide, Cumhuriyetin kuruluş yıllarında ve sonrasında devlet desteği ile yaratılan sanayi ve ticaret burjuvazisi artık rakipsiz değil. Kimilerinin “yeşil sermaye” diye nitelediği, çoğunluğu Anadolu kentlerinde doğup büyüyen yeni kapitalistler sanayi, ticaret, finans sektöründe geleneksel sermaye kesimi ile kıyasıya çatışıyor ve artık başa geçiyor.

İdeolojik alanda laikler ile dinsel referanslara bağlı toplum kesimleri çatışıyor. 10. yılını yaşayan AKP iktidarında gerilemekte olan kesim, laikler.

“Yaşam tarzı” da kamplaşmanın somutlandığı alanlardan biri. Batılı yaşam değerleri ve biçimlerine sıkı sıkıya bağlı toplumsal kesimler “endişeli.” Devlet gücünü elinde tutan siyasal İslam’ın yavaş yavaş yaşam tarzlarına da karışacağı ve değiştireceği endişesi gitgide güçleniyor. Alkollü içeceklerin fiilen yasaklandığı kent ve kasaba sayısı gitgide artıyor. Medya ve kültür de siyasal İslamcı hareketin soluğunu ensesinde duyuyor.

2012 Türkiye’sinin fotoğrafı kaba çizgilerle böyle. Kimileri, özellikle üniformalı ve üniformasız Kemalistler bu durumun 2002 yılında AKP’nin iktidara gelmesiyle başladığı kanısında. Bu yanlıştır. Bugünkü çatışmanın kökleri çok öncelere, Cumhuriyet’ten de (1923) öncelere dayanıyor. Çatışmanın tohumları Osmanlı İmparatorluğu döneminde, 1839’da atıldı. O yıl Sultan’ın ilan ettiği “Gülhane Fermanı” ile bir Doğu ve İslam devleti olan Osmanlı, yüzünü

“Batı”ya, Avrupa’ya döndürdü. Osmanlı devletinin geleneksel yapısı radikal bir değişime uğratıldı. Mesela Osmanlı’nın geleneksel ordu örgütlenmesi tümüyle tasfiye edildi ve yerine “Prusya modeli”ne geçildi. Toprakta özel mülkiyet ve miras hakkı resmen kabul edildi. Şeriat hukuku yerine-İslami kurallara çok da ters düşmemesine özen gösterilen bir medeni kanun, Mecelle, yürürlüğe girdi. Devlet tasarruflarında dinsel kurumdan (Şeyhülislam) fetva alınması zorunluğu ağır ağır ortadan kaldırıldı. Osmanlı ülkesinde Müslüman ve gayrimüslimler arasındaki hukuksal eşitsizliklere son verildi. O günü çok iyi tanımlayan bir halk deyişi var: Bundan böyle gavura gavur demek yasak!

Bugünkü çatışmanın tohumları serpilmişti. O gün bugün iki zıt dünya görüşü (ideoloji), iki zıt yaşam tarzı, iki zıt siyasal iktidar anlayışı arasındaki çatışma sürdü gitti. Bu çatışmanın şiddetlenmesinin, hemen su yüzüne çıkmasının önüne savaşlar geçti. Osmanlı-Rus Savaşı (1878), Balkan Savaşı (1912-1913), Birinci Dünya Savaşı (1914-1918), Ulusal Kurtuluş Savaşı (1919-1922), bir yönüyle imparatorluğun dağılma sürecinin halkalarındır ama bir yönüyle de içerdeki iktidar savaşının ertelenmesidir.

Kurtuluş Savaşı’ndan sonra imparatorluğun enkazı üstünde ve imparatorluk topraklarının sadece Anadolu bölümünde bir Cumhuriyet kuruldu. Genç Cumhuriyet’te devleti kuran ve onun karakterini belirleyen ordu oldu. Ordu oldu çünkü o toplumun en örgütlü, en bilgili, en donanımlı kurumuydu. Bir imparatorluk değil, yer yer ırkçı eğilimler taşıyan bir ulus-devlet kurdu. Devletin yapılanmasında Fransa-Almanya karması bir model tercih edildi. Laik yurttaşlar, seküler devlet, Fransız idari örgütlenmesi, Almanya ordu modeli, Latin alfabesi, Latin takvimi benimsendi. Medeni Kanun, İsviçre Medeni Kanunu’nun; Ceza Kanunu, İtalyan Ceza Kanunu’nun, Ticaret Kanunu, Fransız Ticaret Kanunu’nun birebir çevirisi ile yürürlüğe sokuldu. Din tümüyle devlet denetimine alındı. Diyanet İşleri Başkanlığı “cami”yi tartışmasız kontrolü altına aldı. Camilerde okunacak vaazlar bile Ankara’da hazırlanıp, imamlara veriliyordu. Medreseler, tekkeler kapatıldı; tarikatların açıkça faaliyet göstermeleri yasaklandı. Kemalizm devletin resmi ideolojisi, Kemalistler (ağırlıklı olarak askerler) devletin sahibi olmuştu. Çatışmayı İslamcı güçler kaybetmiş, laik, Batı yaşam tarzına ve aydınlanma ideolojisine sıkı sıkı bağlı Kemalistler kazanmıştı - ta 1990’lı yılların ortasına kadar.

“Ergenekon davaları” diye anılan hukuksal, siyasal süreci doğru kavramak, yorumlamak için bu uzun

Aydın Engin

1941 yılında Ödemiş’te dünyaya geldi. 1961 yılından itibaren tiyatro oyunları, film senaryoları yazdı. Engin, Yılmaz Güney’in “ghost writer”i olarak çok sayıda senaryo yazdı. 1969’da gazeteciliğe başlayan Engin, 1 İstanbul’daki belli başlı gazetelerin çoğunda çalıştı. Yazdıklarından dolayı beş kez daha tutuklanarak askeri hapisanelerde yattı. Engin, 1980-1992 yıllarında siyasal göçmen olarak Federal Almanya’da yaşadı. 1992’de Türkiye’ye dönen Engin, Cumhuriyet gazetesinde çalışmaya başladı. Engin, halen T24’de yazar ve yabancı medyada serbest gazeteci olarak çalışıyor. Oya Baydar’la evli ve bir oğlu var.

giriş kanımca gerekli ve hatta zorunluydu. “Ergenekon davaları” dediğimiz bir çuval. İçi hemen hemen doldu. Kalan boşluklar da doldurulmakta. AKP’nin seçimi kazanıp iktidara geldiği 2002-2003 yıllarında darbe yapmaya kalkışan –ve başaramayan- yüksek rütbeli subaylar, PKK ile mücadele görevlisi iken çeteleşip haraç, uyuşturucu, kumar sektörüne giren subay polis ile ırkçı-faşist militanlardan oluşan cınayet şebekeleri, İslam referanslı siyasi partileri (Refah Partisi, Saadet Partisi. AKP) kapatmak için sendikaların, işveren kuruluşlarının, ana akım medyanın ve yüksek yargı organlarının desteğini alarak hükümetlere açıkça tehdit eden bildirimler yayımlayan, psikolojik hareketin bütün kirli yöntemlerini kullananlar bu çuvala kondu. Ancak Kemalist ideolojiye içtenlikle bağlı, cahil seçmen kitleleri hep yanlış seçim yaptığı için demokrasiye kökten itiraz eden “laik-ulusalci” kişiler, STK’ler ve gruplar. Evet onlar da Ergenekon davaları denen bu çuvalın içine tıkıştırıldı. O yüzden “Ergenekon davaları” deyince bir hukuk sürecinden, en azından saf bir hukuk sürecinden söz edemeyiz. Ergenekon davaları giriş bölümünde çizilen “çatışma tablosu”nun günümüzdeki yansımasıdır. Bu bir iktidar savaşı; bu, devletin dizginlerini ele geçirme, devleti yönetme hakkını ve tekeli kazanma savaşı.

Ergenekon davalarını ve sürecini hukukun sınırları içinde ele alırsak yanılırız. Kuşkusuz Ergenekon davalarında sanık iskemlesine oturtulan, çoğu tutuklu, çeteleşmiş, kriminalleşmiş kişiler ve gruplar var. Keza darbe girişimi gibi hukuk devletinde ve demokrasilerde suç oluşturan eylemlere kalkıştıkları kuşkuya yer bırakmayacak kadar açık yüksek rütbeli subaylar var. Yalnız aynı çuvalın içinde sadece ve sadece kemalist ideolojiyi benimsemiş, AKP’nin temsil ettiği siyasal çizgiye şiddetle muhalefet eden, demokrasiye radikal itirazlar yönelten ama bunları özgür olması gereken düşünce sınırları içinde tutmuş, suça bulaşmamış kişiler ve gruplar da var. O yüzden Ergenekon davalarını sadece bir hukuk ve siyasal etkilerden arınmış bir yargı süreci olarak görmek mümkün değil.

Ama aynı şekilde onu, 10 yıl öncesine kadar devlete egemen olup İslami referanslı siyasal güçleri, kişileri, örgütlenmeleri sindiren, susturan, yasaklayan Kemalistler’den intikam almayı hedefleyen bir rövanşizm olarak değerlendirirsek de yanılırız.

“Cumhuriyetin en az 80 yılında siz bizi ağlattınız, şimdi de biz sizi ağlatacağız” gibi duygusal bir tutumun ciddi bir iktidar savaşında yeri olamaz. Amaç sadece rövanşizm olsaydı, bu kadar uzun ve kapsamlı ve uzadıkça inandırıcılığı gölgelenen yargı süreçlerine başvurmaya gerek yoktu. Hatta bugünkü tabloya bakarak “İstenen rövanş ise bu rövanş artık alındı” demek mümkün. Ordu bırakınız darbe yapmayı, darbeyi düşünemeyecek ölçüde sindirildi. Bir zamanlar AKP’yi bile kapatmaya kalkışan yargı

erki temizlendi ve hükümete sadık hale getirildi. Sonunda beraat bile etse bir zamanlar genelkurmay başkanlığı, ordu komutanlığı yapmış generaller, emekliliklerinin bir bölümünü demir parmaklıklar ardında geçirmekte. AKP’nin temsil ettiği siyasal İslam’a darbe yoluyla karşı durmak isteyen kişi ve kurumların (ordu, yargı, medya) burnu fena halde sürtüldü. Yani rövanş alındı.

Oysa Ergenekon davaları sürüyor ve 2012 ilkbaharında görüldüğü gibi 28 Şubat “postmodern” darbesini içine alarak, yani genişleyerek sürüyor. Üstelik sırada 27 Mayıs 1960 ve 12 Mart 1971 darbeleri var. 12 Eylül darbesinin hayatta kalan cunta üyeleri yargı karşılarında. Savcılar 12 Eylül darbesi ile ilgili

Türkiye, Cumhuriyetin 89 yılının en sert, en uzlaşmaz kamplaşmasını yaşıyor. Kamplar karşılıklı durup birbirlerine nefretle bakmakla yetinmiyor; çatışıyor.

daha geniş kapsamlı bir iddianame hazırlamakta. Yani, olup biteni “rövanşizm” terimi ile açıklamak fazla yüzeysel kalır. Bu bir iktidar savaşıdır. Salt siyasal iktidarı değil, ekonomik, kültürel ve ideolojik iktidarı da kapsayan bir savaş.

Bugün savaşın galibi AKP, yani siyasal İslam gibi görünüyor. Ama savaş da sürüyor. Ülke o yüzden Cumhuriyet tarihinin en sert ve uzlaşma kamplaşmasını yaşıyor.

Kazanan ile kaybeden, daha doğru bir deyişle kazanmakta ve kaybetmekte olan hemen hemen belli. Bir zamanlar ve uzun zamanlar Kemalist güçlerin elindeki yargı, ordu, ideoloji, kültür, hatta ekonomi şimdi İslami referanslı siyasal güçlerin eline geçmekte. Kemalist ordu, siyasal İslam’a bağlı orduya, kemalist yargı, siyasal İslam’a bağlı yargıya dönüşmekte. AKP’de temsilcisini bulan siyasal hareket, Ergenekon davalarını ülkenin yakın ve kirli geçmişi ile hesaplaşmaya değil, siyasal rakiplerini tasfiye etmeye yöneltti.

Demokrasi bu olmasa gerek. Ergenekon davaları ile daha yüksek demokrasi standartlarına geçme, aşırı kirlenmiş siyaset ile sistemi kirlerinden arındırma imkânı ve fırsatı ne yazık ki heba edilmek üzere. Oysa bu mümkündür ve Ergenekon davaları başladığında bunu ummak için epey neden vardı. O yüzden Ergenekon davaları aynasında demokratikleşmeden söz etmek yanlış. Rövanşizm açıklaması ise yetersiz ve duygusal. Türkiye’de devleti yönetecek iktidarın değiştiğine giden bir çatışma yaşanıyor. Ergenekon davaları da bu çatışmanın en iyi yansıdığı ayna.

AKP-Gülen hareketi ekseninde Türkiye'nin yakın geleceği

1990 yılında ilk baskısı yapılan “Ayet ve Slogan: Türkiye’de İslami Oluşumlar” adlı kitabımda yer alan Fethullahçılar ile ilgili bölümün, Fethullah Gülen ve onun lideri olduğu hareket hakkındaki ilk kapsamlı eleştirel yazılardan biridir. O dönemde Gülen cemaati bugünkünden tamamen farklı bir konumdaydı: Aylık Sızıntı dergisi ve düşük profilli faaliyet yürüten bir-iki vakıf dışında cemaatin varlığını çıplak gözle görmek mümkün değildi. Gülen’in kendisi de bazı vaaz kasetlerindeki görüntüleri dışında görünür değildi.

O dönemde görüştüğüm farklı İslami çevrelerden kişiler, bu cemaatin Türkiye’nin en etkili İslami cemaatlerinden biri olmaya doğru yol aldığını düşünüyor ve Gülen’i fazla “ılımlı” bulduğu için bundan kaygı duyuyordu.

Gülen cemaatinin gücü, daha çok pozitif bilimler ile yabancı dil temelinde varlık gösteren ortaöğretim kurumlarından (kolejlerden) ve öğrencileri değişik okullara hazırlayan dersanelerden geliyordu. İddiaya göre Gülen, bu okullardan mezun olacak gençleri devletin değişik kademelerinde görev almaya sevk ediyor, onu aşağıdan yukarıya kuşatmayı hedefliyordu.

Örneğin o tarihlerde Sızıntı dergisinde “M. Abdülfettah Şahin” müsteşarıyla başyazılar kaleme alan Fethullah Gülen “İzdirapla Bütünleşen Ruhlar” başlıklı bir yazısında şunları söylüyordu: “Şahsi menfaat ve bencillikleri bir tarafa iterek Hak ve millet yolunda fani olanlara (...) Toplumun ızdıraplarıyla kıvrım kıvrım kıvrınıp, hep inilti kovalayanlara (...) Elinde ilim meşalesi, her yerde bir çırağ tutuşturup cehalet ve görgüsüzlüklerle mücadele edenlere (...) üstün bir inanç ve azimle, dökülüp yolda kalanların imdadına koşanlara (...) maruz kaldıkları zorluklar karşısında isyan etmeden, ümitsizliğe düşmeden bir küheylan gibi yoluna devam edenlere (...) yaşama arzusunu unutarak, yaşatma zevkiyle şahlanan babayiğitlere ihtiyacımız var..!”

Kitabımın sözünü ettiğim bölümünü, bu alıntının hemen ardından şu paragrafla bitirmiştim: “Batı’nın bilimini alalım ama kültürümüzü muhafaza edelim” şeklinde özetlenebilecek olan, İslamcı düşüncenin dünya yüzünde ortaya ilk çıktığı dönemlerin gözde tavrının çağdaş Türkiye’deki en ısrarlı ve başarılı savunucularından biri olan Fethullahçılar, öğrenim çağındaki gençleri temel alan tebliğ çalışmaları sonucunda bugüne kadar nice ‘babayiğit’ yetiştirmiş durumda. Kadrolarını devletin hizmetine koşmayı yeğleyen (en azından

şimdilik) bu cemaat, aynı zamanda çok geniş mali olanaklara da sahip. İleride bir gün, kendine güveni geldiğinde, cemaatin siyasi iktidara talip olmak isteyebileceği ‘teorik’ olarak varsayılabilir. Ancak kuru ajitasyonla, spekülatif argümanlarla, kişi kültüne koyu bir bağlılıkla yetiştirilen bu ‘kadrolar’la nereye kadar yürünebileceği şüpheli.”

Eğitimde olağanüstü başarı

Aradan geçen 22 yılda Gülen hareketi hakkındaki öngörülerimin büyük ölçüde doğru çıktığını söyleyebilirim ama en son cümlenin, yani bu kadrolarla nereye kadar yürüneceğinin şüpheli olduğu saptamasının son derece isabetsiz olduğu ortada. Çünkü özellikle son beş yıldır Türkiye’de “İslami cemaat” denince akla ilk (ve hatta kimi durumda tek) olarak Gülen cemaati geliyor. Bu hareketin bu kadar etkili olmasının en önde gelen nedeni, eğitim alanında göstermiş olduğu olağanüstü başarıdır. Bu başarı otomatik olarak diğer İslami cemaatlerin etkisinin azalmasına, çoğunun marjinalleşmesine yol açtı. Çünkü Türkiye’de etkili İslami cemaatlerin hemen tümü ağırlığı eğitime verir ve aralarında iki konuda çok ciddi bir rekabet vardır: 1) Mali durumu iyi olan dindarların yardımları; 2) Mali durumları iyi olmayan dindar ailelerin, özellikle ortalamanın üzerinde zeki olan çocukları.

Gülen cemaati, eğitim alanında bir cazibe merkezi haline gelmesiyle hem zengin dindarların maddi yardımlarının aslan payını alır hem de dindar ailelerin zeki çocuklarının çoğunu kendi okullarına çeker oldu. Bu okulların başarısı zamanla kendi kendilerini finanse eder hale geldi. Tabii bunun olması için okullar kapılarını sadece cemaatin seçmiş olduğu çocuklara açma tavrını bırakıp buraların methini duyan “yabancı” ailelerin çocuklarını da kabul etmesi gerekiyordu ki bunu yaptı.

Kadrolaşma iddiaları

Okulları, medya kuruluşları, “dinlerarası ilişkiler”, “diyalog”, “hoşgör” temalarında faaliyet yürüten vakıflarıyla dünya çapında haklı bir üne, saygınlığa sahip olan Gülen cemaati etrafındaki en önemli tartışma, eleştiri ve suçlama konusu “devlet içinde örgütlenme” olarak toparlanabilecek iddialar. Cemaatin özellikle İçişleri, Adalet, Milli Eğitim gibi çok sayıda personele sahip olan kilit bakanlıklar ve Türk Silahlı Kuvvetleri’nde kadrolaştığı iddiaları Gülen’in kendisi tarafından şöyle cevaplandı:

“Ben öz be öz Anadolu çocuğuyum. Bir insanın, kendi millet fertlerini yine kendi memle-

Ruşen Çakır

1962’de Hopa’da doğdu. 1985 yılında Nokta Dergisi’nde gazeteciliğe başlayan Çakır, Tempo, Cumhuriyet, Milliyet, CNN Türk ve NTV’de çalıştı. TESEV’de Demokrasi, Sivil Toplum ve İslam Dünyası Programını yöneten Çakır, 2002 Aralık ayından beri Vatan Gazetesi’nde yazıyor. Çakır’ın kendisi ve Hıdır Göktaş, Sami Oğuz, Fehmi Çalmuk, İrfan Bozan ile birlikte yazdığı 13 kitabı bulunuyor. Çakır, Marmara Üniversitesi Fransızca Kamu Yönetimi Bölümünde “Çağdaş İslami Siyasi Düşünce ve Türkiye”, Buffalo New York Devlet Üniversitesi’nde “İslam, Demokrasi ve Sivil Toplum” dersleri verdi. Çakır, yazar Müge İplikçi ile evli ve bir oğlu var.

ketindeki bazı müesseselere girmeleri için teşvik etmesine sızma denmez. Teşvik edilen insanlar da, o müesseseler de bu ülkeye ait. (...) Evet, bir milletin ferdi, kendi milleti için var olan müesseselere sızmaz; hakkıdır, girer oraya; mülkiyeye de girer adliyeye de, istihbarata da girer hariciyeye de. Unutulmamalıdır ki, kadrolaşma, sızma, çoğalma türünden iddiaları ortaya atanlar ve bunlarla vazifeperver insanları sindirmeye çalışanlar, hemen her devirde bu iftiralarının arkasına saklanarak ve hedef şaşırtarak kendi felsefeleri adına belli yerlere sızmış, kadrolaşmış ve çoğalmış kimselerdir.”

Görüldüğü gibi Gülen, kadrolaşma iddialarına değil, bunun “sızma” olarak sanki yasadışı bir işmiş gibi gösterilmesine itiraz etmektedir.

Nitekim cemaatin en önemli kurumu olan Gazeteciler ve Yazarlar Vakfı'nın (GYV) 5 Nisan 2012 tarihli internet sitesinde yayımladığı yazıda aynı konuda şöyle dendi: “Şurası çok açıktır ki dün olduğu gibi bugün de kanunlar çerçevesinde vazifelerini yapmak durumunda olan emniyet ve yargı mensuplarının camia ile irtibatlandırılmaları bir kasıt taşımaktadır. İnsanları yaptıkları işlerin kalitesi ve temsil ettikleri değerlere göre değil de sadece kimliği, rengi, mezhebi ve dini inançları açısından hedef haline getirmek hem tehlikeli hem ilkel bir fiildir. Bir insanı sadece bir düşünceyle ilgisi olduğu için tehlikeli olarak lanse etmek temel insan haklarına da aykırı bir durumdur. Bu açıdan bir insanı sadece Hizmet'e itibar ediyor diye tehlikeli olarak lanse etmek bir temel insan hakları ihlalidir.

(...) Devlet bürokrasisinde de Hizmet Hareketi'ne gönül vermiş insanların olması gayet doğaldır. Kaldı ki kanun ve yönetmelikler çerçevesinde kendi devletinde görev yapmanın 'devleti ele geçirme' veya 'sızma' şeklinde algılanması insafsızlık olacaktır.”

Gerek Gülen'in, gerekse GYV'nin kadrolaşma iddialarına verdiği cevaplarda itiraz edilebilecek bir husus yok. Demokratik bir toplumda devlet kadroları, liyakat esasına göre her kesimden insanlara açık olmalıdır. Gülen cemaatinin okullarında yetişmiş ve kendini bu harekete yakın, hatta bağlı hisseden insanların sırf bu nedenle devlette görev almaması asla düşünülemez. Ancak, bu kişilerin belli bir strateji gereği bürokrasiye yerleştirilmesi, kendi içlerinde ayrıca hiyerarşik bir şekilde örgütlenmesi ve devletin imkânlarını cemaatin (ve kendi) çıkarları için kullanması durumunda işin rengi değişiyor. Uzun bir süredir cemaatinin sistematik bir şekilde devlete sızdığı yolunda iddialar dile getirilerek Gülen aleyhine bu nedenle dava açıldı. Ankara DGM tarafından yargılanan Gülen, Yargıtay Ceza Daireleri Genel Kurulu'nda oy birliği ile beraat etti (Yargıtay 9. Ceza Dairesi 2007/6083 Esas-1328 Karar sayılı ve 05.03.2008 tarihli). Ama bu mahkeme kararına rağmen cemaate yönelik suçlamalar durmadı. Eskişehir Emniyet Müdürü Hanefi Avcı'nın görev başındayken 2010 yılında yayımladığı “Haliç'te Yaşayan Simonlar” adlı kitapla birlikte Türkiye tekrar Gülen cemaatini konuşur, sorgular oldu.

Avcı, terörle mücadelenin istihbarat boyutu konusunda uzmanlaşmış, milliyetçi-muhafazakâr bir

polis şefiydi. Gülen cemaatine uzak olmayan birisi olarak görülüyordu. Avcı, içerden biri olarak isimler verip olaylar anlatarak cemaatin emniyet içinde örgütlendiğine dair çok kuvvetli iddialar ortaya attı. Avcı, yıllar boyunca terörle mücadele etmiş olmasına rağmen “Devrimci Karargâh” adlı radikal sol bir örgütle bağlantılı olduğu gerekçesiyle tutuklanıp yargılanmaya başlandı. Ardından Odatv Davası'na da dahil edilerek Ergenekon'la ilişkisi olduğu öne sürüldü.

Kamuoyu büyük ölçüde, Avcı'nın tam da mücadele etmek istediği kişiler tarafından davalar yoluyla susturulmak istendiğini düşünüyor. Nitekim bir süre sonra, cemaatin polis içindeki örgütlenmesi üzerine bir kitap hazırladığı gazeteci Ahmet Şık da gözaltına alındı.

MİT krizi

Şık'la aynı günde tutuklanan gazeteci Nedim Şener de Ermeni gazeteci Hrant Dink'in öldürülmesi üzerine yaptığı araştırmalarda ihmali görünen devlet görevlilerine projektör tutmuş ve bu yüzden Gülen cemaatine bağlı olduğu öne sürülen bazı polis şeflerini rahatsız etmişti. Onun tutuklanmasının ardından da Gülen cemaatinin bulunduğu iddia edildi.

Sonuçta Ergenekon sürecinde, Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği yöneticisi Prof. Dr. Türkan Saylan olayının ardından ikinci büyük kırılma yaşanmış oldu: Saylan'ın da soruşturmaya esas olarak eğitim alanında Gülen cemaatine rakip bir kuruluşu yönettiği için dahil edildiği düşünülmüştü. Ergenekon sürecinde hayli etkili olduğu düşünülen Gülen cemaati mensuplarının, Saylan, Şık-Şener olaylarında kendi özel hesaplarını da görüyor olma ihtimali bu soruşturmaya ciddi gölge düşürdü.

2012 yılının Şubat ayında İstanbul'da özel yetkili savcı Sadrettin Sarıkaya'nın başta Müsteşar Hakan Fidan olmak üzere beş MİT yöneticisini “şüpheli” sıfatıyla ifadeye çağırmasıyla patlak veren ve MİT krizi de üçüncü büyük kırılma noktası oldu. Bu krizin en belirgin farklarından biri, Gülen cemaatinin devlet içinde örgütlendiği iddialarının iktidardaki AKP tarafından yalanlanmaması, hatta bazen örtük, bazen aleni bir şekilde Gülen hareketinin devlet içindeki unsurları aracılığıyla hükümete politika dayatmak istediğinden şikayet edilmesidir.

Aslında MİT krizi, AKP hükümetiyle Gülen hareketi arasındaki “kendiliğinden ittifak”ta yaşanan ilk sorun değildi. Yeni Şafak yazarı Ali Bayramoğlu'nun saptadığı gibi “bardağı taşıran damla” oldu. Her ne kadar bu ittifak en çok, askeri vesayeti tasfiyeyi hedefleyen Ergenekon, Balyoz ile benzeri davalarda başarı göstermişse de en ciddi ihtilaflar da aynı süreçlere bağlı olarak yaşanmıştı. Kimisi emekli, kimisi muvazzaf yüksek rütbeli bazı subayların soruşturmalara dahil edilmesi ve/veya tutuklu yargılanması çerçevesinde yürütmeye yargı arasında çıkan anlaşmazlıkları bu bağlamda değerlendirmek gerekiyor ki bunların son örneği eski Genelkurmay Başkanı İlker Başbuğ'un, devletin en tepesinden gelen itirazlara rağmen tutuklu olarak ve Yüce Divan'da değil Özel Yetkili Mahkeme'de yargılanmasıdır.

Gülen cemaati ile AKP hükümetinin, Kürt

ve PKK sorunlarının nasıl çözülmesi gerektiği konusunda çok farklı, hatta zıt görüşlere sahip olduğu zaten biliniyordu. Son MİT krizi bu farklılıkların ne derece hayati olduğunu kanıtladı. Her ne kadar sonradan, savcının tek amacının KCK'ye sızmış bazı MİT unsurlarının yasadışı faaliyetlerini soruşturmak olduğunda ısrar edilse de MİT'çilerin davetiyle esas olarak hükümetin PKK ve Öcalan'la görüşme politikalarının masaya yatırılmak istendiği açıktı. Bu durum, hükümete yakın bazı kişilerin de vurguladığı gibi siyasetin üzerinde bir "yargı vesayeti" kurma arayışı olarak görülebilir.

Yeni "derin devlet" mi?

Türk siyasi hayatını anlamada yaşandığı en temel sorunlardan biri hükümet (government)-devlet (state) ayrımıdır. Türkiye'de sık sık tekrarlanan "hükümet olmak kolay, iktidar olmak zor" sözünü de kavramakta zorlanıldığı açıktır. Türkiye'de seçimle iş başına gelen sivil bir hükümetin, "devlet" denen yapının çizdiği kalın kırmızı çizgiler dışında hareket edemeyeceği, etmeye kalkarsa alaşağı edileceği gerçeğini anlatmada "derin devlet" kavramının son derece yararlı olduğunu söyleyebiliriz.

Türkiye'yi yaklaşık 10 yıldır yöneten AKP'nin kadroları tam da bu "derin devlet" in mağduru oldu. Örneğin, çoğu 28 Şubat'ta askerlerin başlattığı "post-modern bir darbe" sürecinde iktidarı kaybeden, ardından Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılan Refah Partisi'nin üyesiydi. Daha sonra kurdukları Fazilet Partisi de kapatıldı; kendilerine de iktidarda olduğu sırada kapatma davası açıldı ve kılıpayı kurtuldular. AKP'lilerin özellikle yüzde 47 oy aldığı 2007 genel seçimlerinin, Abdullah Gül'ün cumhurbaşkanı olmasının ardından "derin devlet" i tasfiyeye girişmesi son derece anlaşılır ve isabetli bir karardı. Bu amaca uygun olarak polis ve adliye de Gülen cemaatine bağlı olarak faaliyet yürüten kadroların seferber olduğu, hükümetle koordineli bir şekilde Ergenekon, Balyoz gibi soruşturmaları yürüttüğü genel kabul gören bir olgu.

Ancak MİT kriziyle birlikte, "yargı vesayeti" tanımlamasının AKP hükümetine yakın bazı yazarlar tarafından dolayısıyla sokulduğu akıldaki tutulursa, şu soruyu sormak kaçınılmaz oluyor: Tasfiye edilen "derin devlet" in yerini yenisi mi alıyor?

Bu soruda esas vurguyu Gülen cemaatine yaptığımız açıktır. Cevabın kolay bir "evet" olmadığı açıktır. Çünkü son seçimlerde yüzde 50 çoğunlukla iktidara gelmiş AKP'nin bunu bir başka odakla paylaşması, hele onun vesayeti altına girmeyi kabul etmesi mümkün değil. O zaman Türkiye'yi nasıl bir gelecek bekliyor olabilir?

Anahtar Gülen'in elinde

Bu soruyu cevaplamak için tekrar Gülen cemaatine bakalım. Bu hareketin 21. yüzyılda da sürekli güçlendiğini söyleyebiliriz. Kuşkusuz bu başarının ana öznesi, Gülen'in kendisidir. Onun ilk günden itibaren her adımını özenle attığını, her öğrencisini bizzat yakından kontrol ettiğini biliyoruz. Bu vesileyle

"Hocaefendi iyi ama çevresinde kötü unsurlar olabilir" şeklindeki akıl yürütmeleri, pek fazla geçerli olamaz. Hiç kuşkusuz bu yapı içinde çok ciddi hatalar yapan kişiler olmuştur, ama kimsenin tüm camiyayı zan altında, zor durumda bırakacak stratejik yanlışlar yapma hak ve imkânları olduğu düşünülemez. (Bu noktada GYV açıklamasındaki "İnsan yaratılışının doğal neticesi gereği bütün sosyal hareketlerde olduğu gibi Hizmet'te de bazı bireyler gönüllülük ve sivillik anlayışlarına uymayan bazı fiiller içinde bulunabilirler. Ancak bu hatalar Hizmet'e mal edilemez. Eğer bu hata yasadışı bir özellik taşıyorsa elbette muhatap hukuk olacaktır" şeklindeki sözleri anlamlı ama yetersiz.)

Yer kürenin dört bir tarafına dağılmış, medya, eğitim, sağlık, ticaret, bürokrasi gibi birbirinden farklı alanlarda çalışan isimler harekete ne kadar bağlı olsa, merkezi disipline sonuna kadar riayet etse de aralarında görüş ve bakış ayrılığı olması son derece doğaldır.

Gülen hareketinin başarılı tarihinde başarısızlıklar da vardır. Bunların en çarpıcılarından biri 28 Şubat sürecinin başlarında geliştirilen ama bir süre sonra sıra kendilerine gelince yanlış olduğu anlaşılan, diğer İslami yapıların uğradığı mağduriyetlere kayıtsız kalma stratejisidir. MİT krizi ise çok daha büyük bir stratejik hatadır. "Gülen hareketini, belki de tarihindeki en büyük hataya ne sevk etmiş olabilir" diye sorulacak olursa, öncelikle AKP hükümetinin ve tabii ki Recep Tayyip Erdoğan'ın gücünü yanlış hesapladığı; AKP'nin kendi desteklerini asla riske atmak istemeyeceğini düşünmüş olduğu söylenebilir.

Esas sorun, AKP ile Gülen hareketinin Türkiye'ye bakışlarında ciddi bir kopuş yaşanması ve cemaatin de bu kopuşu kabullenmeye yanaşmamasından kaynaklanıyor: Askeri vesayetin tasfiyesi için polis-özel yetkili mahkemeler işbirliğiyle yürütülen operasyonlar hep birlikte öne çıkarıldı ama belli bir aşamadan sonra hükümetin ülkeyi "normalleştirmek" istediği, diğer tarafın operasyonları sonlandırmak bir yana Şike soruşturması örneği gibi hayatın her alanına el atmaya giriştiği görüldü..

Polis-savcı-yargıç üçgeninde kotarılan operasyonların giderek yeni tür bir toplum mühendisliğine dönüştüğü imajı, bunun içeride ve dışarıda doğurduğu tepkiler hükümeti bir süredir rahatsız ediyordu ki MİT krizi bardağı taşırdı.

AKP hükümetiyle Gülen hareketinin bu krizin kronikleşmesinin önünü birlikte alması imkânsız değil. Bu da ancak, devlet içindeki Gülen camiasına mensup etkili isimlerin artık devrin değiştiğini kabul etmesi, ülkenin normalleşmesini engellemekten vazgeçmesiyle mümkün. Bu bağlamda Gülen'in, hareketini kademeli bir şekilde bu çizgiye çekmesi ve bu stratejik hatayı telafi etmeye çalışması şaşırtıcı olmayacaktır.

Bunun olmazsa olmaz şartıysa, Gülen hareketinin bir an önce şeffaflaşmasıdır.

Devletleşen kontrgerilla, kontrgerillalaşan devlet

Japonya'nın 15 Ağustos 1945 tarihinde teslim olmasının hemen ardından 2. Dünya Savaşı'nın sonlanması, "barış sarhoşluğu" ile başlangıçta pek fark edilmese de dünyayı ikiye bölmüştü. Artık yerkürenin daha büyük bir parçasının başını ABD çekiyor, diğeri ise Sovyetler Birliği'nin liderliğinde dönüyordu.

İngiltere Başbakanı Winston Churchill'in 05 Mart 1946'da ABD'nin Missouri Eyaletinde, ABD Başkanı Harry Truman'ın da bulunduğu bir platformda yaptığı konuşma, Batı ile Doğu arasında uzun yıllar sürecek olan "Soğuk Savaş"ın fitilini ateşledi. Churchill, "Baltık'taki Stettin'den, Adriyatik'teki Trieste'ye kadar Avrupa Kitası üzerine boydan boya demir bir perde inmektedir" demiş, bu sözlerin karşılığını da çok geçmeden Sovyetler Birliği lideri Josef Stalin'den almıştı. Sonrası, dünya politik sahnesinde 1991 yılında Sovyetler Birliği dağılıncaya kadar sürecek olan buzul çağı...

Dünyanın tanımadığı bu yeni savaş biçimiyle birlikte düzenli ordular, uçaklar, tanklar, toplar, boğaz boğaza verilen meydan savaşları geri plana itildi. Tüm bunların yerine, güçlü istihbarat ağlarına dayalı, çok daha sofistike, provokasyon ile tehdit boyutlarıyla ürkütücü ve karşılıklı silahlanma yarışını son derece tehlikeli bir biçimde körükleyen bir itişme alanı açıldı. Tanklar, toplarla ülkelerin açıktan işgal edilmesiyle gerçekleştirilen sömürge politikaları da ağırlıklı olarak yerini işbirlikçi iktidarlar marifetiyle gerçekleştirilen gizli işgal metotlarına bıraktı.

Bu yeni savaş, karakterine uygun örgütlenme ve çalışma yöntemlerini de üretti. Önce hiçbir zaman aralarında kayda değer nitelikte sıcak bir çatışma yaşanmayacak olsa da karşılıklı olarak savaş paktları kuruldu. Dünya, askeri açıdan Sovyetler Birliği'nin liderliğindeki Varşova Paktı ve kapitalist bloğun Kuzey Atlantik Paktı (NATO) arasında pay edildi. Bu paktlar aracılığıyla öteki alanlarda istihbarat ve karşı istihbarat yöntemleri geliştirildi; ülkeler sonu gelmez bir kaosun içine sürüklendi. İç karışıklıklar asla durmadı, hükümetler yıkıldı, hükümetler kuruldu. Nükleer silahlanma yarışı büyük bir hız kazandı. Hiç ateşlenmese de karşılıklı olarak yerleştirilen nükleer füzeler büyük krizler doğurdu ve dünyanın içine yuvarlandığı akıldışı gerilim, diplomasiyi sertleştirdi; gizli operasyonlar birbirini kovaladı, iç savaşlar, binlerce insanın hayatına mal oldu. Tüm bu kanlı olayların arkasında, 1991'de Soğuk Savaş'ın bitimiyle Avrupa'nın NATO'ya bağlı pek çok ülkesinde açılan soruşturmalar sayesinde "Gladio" (Kılıç) adlı derin devlet örgütlenmelerinin bulunduğu anlaşıldı.

Türkiye'nin tercihi

Dünya ölçeğindeki bu büyük kutuplaşma tüm şiddetle sürerken, Türkiye 2. Dünya Savaşı boyunca sürdürdüğü mesafeli politikasını değiştirdi. 8 Eylül 1952 tarihinde katıldığı NATO'nun peşinde, Sovyetler Birliği'ne karşı bir nevi koçbaşı vazifesini üstlendi, kısa bir zaman diliminde, topraklarında kurulan radar ve savaş üsleriyle baş başa kaldı. NATO ile yatağa girilmişti bir kez ve elbette ki istenenler yerine getirilecekti.

Sovyetler Birliği'nin Türkiye'de her an iç karışıklık çıkarabileceği, komünistleri, vatan hainlerini, azınlıkları kışkırtacağı propagandası ile devlet örgütlenmesi yeniden dizayn edildi. Yeni tipte devlet örgütlenmesi aslında, İttihatçı geleneğe sahip olan "müesses nizam"a çok uygundu. Ne de olsa, ellerinde çok sayıda karanlık operasyonu üretmiş bir Teşkilat-ı Mahsusa deneyimi vardı. Polis gücü, istihbarat örgütlenmesi, ordu kısa sürede ve hiç de zorlanmadan anti-komünist mücadele araçları haline dönüştürüldü. Özellikle Türk Silahlı Kuvvetleri'nin plan, strateji ve örgütlenmesi tümüyle NATO konseptine göre şekillendirildi. Buna diğer NATO ülkelerinde yaratılan Gladio benzeri örgütlenmeler de dahildi.

Genelkurmay'da bir dönem "Plan Harekat Dairesi"nde görev yapmış olan emekli topçu kurmay Yarbay Talat Turhan, bir röportajında maruz kaldıklarından da yola çıkarak ordudaki değişimi şu cümlelerle tanımlıyordu¹: "Bizim ordu talimnameleri Amerikan talimnamelerinin tercümesidir. Amerika'da kontrgerilla örgütünün talimname numarası FM-31. yani fiel manuel-31. bizde ST-31 olarak tercüme edildi. Sahra Talimnamesi 31. Bu talimnameye göre, gayri nizami harp unsurları iki gruptan oluşur. Bir yeraltı grubu, bir de yerüstü grubu. Yeraltı grubu işte bu bahsedilen ve tüm NATO ülkelerinde ortaya çıkarılmaya başlanan örgütün kendisidir. Baktığımız zaman bu örgütün içinde ne var? Köye kadar inmiş bir örgütlenme bu. İstihbarat birimleri, sabotaj birimleri, cinayet birimleri var. Resmi talimnameden okuyorum; 'Adam öldürme, bombalama, silahlı soygunculuk, işkence, kötürüm haline getirme, adam kaçırma suretiyle tedhiş ve olayları tahrik, misilleme ve rehinelere alıkonması, kundakçılık, sabotaj ve yalan haber yayma zorbalık ve şantaj'. Ve yine talimnameden okuyorum: Bir gayri nizami kuvvetin yeraltı unsurları kaide olarak kanuna sahip değillerdir."

İlk tanışma Ziverbey'de

Türkiye'nin aydınları kontrgerillanın varlığından, ilk kez 12 Mart 1971 muhtırası sonrasında gözaltına alınarak götürüldükleri İstanbul Erenköy'deki Ziver-

Ertuğrul Mavioğlu

1961 yılında Adapazarı'nda doğan Ertuğrul Mavioğlu, 1980-1991 yıllarında toplam sekiz yıl politik tutuklu olarak hapis yattı. Gazeteciliğe 1985'de Hürriyet gazetesinde başlayan Mavioğlu, Marmara Üniversitesi Basın Yayın Yüksek Okulu'ndan 1986'da mezun oldu. Mavioğlu, Yeni Çözüm dergisi ile Yeni Politika, Evrensel, Radikal, Cumhuriyet, Yeni Binyıl, Milliyet gazeteleri ve İMC TV'de çeşitli görevlerde çalıştı. Mavioğlu'nun "Bir 12 Eylül Hesaplaşması" alt başlığı ile üç, Ahmet Şık ile birlikte hazırladığı Ergenekon davasının arka planını anlatan iki ciltlik kitapları var. Son kitabı "Cenderedeki Medya, Tenceredeki Gazeteci", AKP iktidarı sonrası medyadaki gelişmeleri anlatıyor.

bey Köşkü'ndeki işkence merkezinde haberdar oldu. Yazar İlhan Selçuk, bu kontrgerilla merkezinde kendisine söylenenleri daha sonra derlediği kitabında şu cümlelerle aktaracaktı²: "İlhan Selçuk, Genelkurmay Başkanlığı'na bağlı kontrgerilla örgütünün karşısında bulunuyorsun. Sen bizim tutsağımızsın. Burada ana-yasa, babayasa yoktur. Örgüt seni ölüme mahkûm etmiştir. Sana istediğimizi yapmaya yetkiliyiz."

Kontrgerilla gizliydi, yasadışıydı ama devletin dışında örgütlenmiş de değildi.

Türkiye NATO'ya kabul edildikten sonra 1952'de ABD'de eğitim görmüş bir Tuğgeneral olan Daniş Karabelen tarafından kurulmuş olan Seferberlik Tetkik Kurulu (STK) kontrgerilla örgütlenmesinin merkeziydi. Amacı da barış zamanında düşman işgaline karşı direniş ve ayaklanma örgütlemektir. Yani tam da soğuk savaş ile birlikte üretilmiş bir kavram olan "Düşük Yoğunluklu Savaş Konsepti"ne denk bir faaliyet tarzıydı bu. ABD Eğitim ve Doktrin Komutanlığı'nın geliştirdiği bu konseptin aynen benimsenmesi, karşı devrimci ayaklanmalar organize edilmesi, ülkenin çeşitli yerlerinde gizli silah ve mühimmat depoları kurulması³, muhalif hatta memnuniyetsiz yığınların provokasyonlar yoluyla

Tüm bu kanlı olayların arkasında, 1991'de Soğuk Savaş'ın bitimiyle Avrupa'nın NATO'ya bağlı pek çok ülkesinde açılan soruşturmalar sayesinde "Gladio" (Kılıç) adlı derin devlet örgütlenmelerinin bulunduğu anlaşıldı.

sindirilmesi, kitle önderlerine suikastlar düzenlenmesi ve benzeri çok sayıda operasyon demektir. STK, hiyerarşik olarak Özel Kuvvetler Komutanlığı'na, o da Genelkurmay İkinci Başkanı'na bağlıydı. Resmen 1952'de kurulmuş olsa da hazırlıkları 1948 yılına kadar uzanıyordu. 1948'de ABD'ye "özel harp" kurumları ve "stay behind" olarak adlandırılan strateji eğitimi için gönderilen 16 subay, Özel Kuvvetler'in çekirdeğini oluşturdu. Bu subaylar arasında Turgut Sunalp ve Alparslan Türkeş de vardı. Türkeş'in ordu ile ilişkisi kesildikten sonra, özellikle 1970'li yılların ortalarında tüm ilerici güçlerin üzerine salınacak olan paramiliter faşist güçleri bünyesinde eğitip örgütleyen Milliyetçi Hareket Partisi'ni (MHP) kurması⁴ ve Sunalp'in 12 Eylül darbesi sonrasında bizzat Kenan Evren'in desteğiyle kurulan Milliyetçi Demokrasi Partisi'nin (MDP) liderliğini üstlenmesi tesadüf değildi.

Azinlıklara karabasan

STK'nin kayda değer ilk icraatı 6-7 Eylül olayları olarak bilinen Türkiye'deki azınlıklara yönelik saldırılarda üstlendiği roldür. Selanik'te Atatürk'ün doğduğu evin bombalandığı yalan haberi üzerine 6-7 Eylül 1955 tarihlerinde azınlıklara yönelik başlatılan saldırılarda 5 bin 583 ev ve dükkân yağmalandı. 52

ayrı yerde zamandaş başlatılan saldırılar sonrasında Özel Harp Dairesi'nin eski komutanlarından emekli Orgeneral Sabri Yirmibeşoğlu, "6-7 Eylül de bir Özel Harp işidir. Muhteşem bir örgütlenmeydi. Amacına da ulaştı" diyecekti.⁵

STK, faaliyet alanı olarak Türkiye ile sınırlı kalmadı. 1 Ağustos 1958 tarihinde dönemin Başbakanı Adnan Menderes'in direktifiyle Kıbrıs'ta "Türk Mukavemet Teşkilatı" (TMT) adı altında gizli, illegal ve silahlı bir örgütlenme kurdu. TMT'nin Kıbrıs'taki faaliyet biçimini Habertürk gazetesine verdiği röportajda Sabri Yirmibeşoğlu ağzından kaçırıldı. Yirmibeşoğlu, daha sonra "mesela dedik" diyerek düzeltmeye çalıştığı tarihi itirafında,⁶ "Halkın mukavemetini artırmak için düşman yapmış gibi bazı değerlere sabotaj yapılır. Mesela bir cami yakılır. Kıbrıs'ta biz bunu yaptık. Bir cami yaktık" diyordu.

STK'nin ismi, 1967 yılında, o zamanki komutanı Tuğgeneral Cihat Ayol tarafından Özel Harp Dairesi'ne (ÖHD) dönüştürüldü. Gayri nizamî kuvvetlere karşı harekât konusunda uzmanlaşan ÖHD, "ordu içindeki gizli ordu" olarak da anılmaya başladı.

Devletin yardımcı kuvvetleri

Siyasi hükümetlerin ÖHD'nin varlığından habersiz olduğu, Cumhuriyet Halk Partisi lideri Bülent Ecevit'in başbakanlığı sırasında ortaya çıktı. 1974'te ÖHD için örtülü ödenekten para istenince, Ecevit daha önce adını bile duymadığı bu resmi kurum hakkında brifing istedi. Yirmibeşoğlu'nun verdiği brifing sonrasında Ecevit, ÖHD'yi denetim altına almak istedi ama başarılı olamadı. Ecevit'in ÖHD'nin örgütlenmesi ve faaliyet alanı konusunda edindiği ikinci tecrübe ise 1978 yılına rastlar. Başbakan olarak Sarıkamış'a gittiğinde yine Tümgeneral Sabri Yirmibeşoğlu tarafından karşılandı ve Orduevi'ne eşitle birlikte yemeğe davet edildi. Ecevit, yemek sırasında Yirmibeşoğlu'ndan ÖHD'nin sivil örgütlenmesinde yer alanlarla ilgili bilgi edinmeye çalıştı. Yirmibeşoğlu ile aralarında geçen diyalog şöyleydi:⁷

"Ecevit: Farzimuhal, buradaki MHP il başkanı, aynı zamanda Özel Harp Dairesi'nin sivil uzantısındaki gizli elemanlardan biri olamaz mı?"

Yirmibeşoğlu: Evet, öyledir ama kendisi çok güvenilir, vatansever bir arkadaşımızdır."

O yıllarda Erzurum'da MHP'nin il başkanı olan kişi, daha sonra Abdi İpekçi suikastında ve suikastı düzenleyen Mehmet Ali Ağca'nın Maltepe Askeri Cezaevi'nden kaçırılmasında adı geçen ve "Doğu'nun başbuğu" olarak bilinen Yılma Durak'tan başkası değildi.

Gladio kamyona çarptı

Ama Durak örneklerden sadece biriydi. ÖHD'nin içinde çok sayıda faşist katliama imza atan başka isimlerin de yer aldığı, 3 Kasım 1996 tarihinde Balıkesir'in Susurluk ilçesi yakınlarında meydana gelen bir trafik kazasının ardından artık herkesçe bilinir oldu. Bir kamyona çarpan siyah renkli Mercedes'in içinden çıkan üç ölüden biri Türkiye İşçi Partisi (TİP) üyesi yedi genci Ankara'da boğarak öldürmekten aranan Abdullah Çatlı, diğeri ise polis şefi Hüseyin Kocadağ'dı. Şanlıurfa'da aşiret lideri

milletvekili Sedat Bucak ise kazadan ağır yaralı kurtulmuştu. Çatlı ile bir polis şefi ve milletvekili-ni aynı araçta neyin buluşturduğu sorusu, aylarca Türkiye'nin en önemli gündemini oluşturdu.

Ve nihayetinde devlet – siyaset – mafya üçgeni diye tabir edilen bu karanlık ağın içinden yıllardır işlenen, üzeri hep örtülen kanlı cinayet ve katliamlar çıktı. Çatlı ve ülkücü arkadaşları yıllar boyunca sadece işçi kahvelerine, grev çadırlarına kurşun yağdırmakla, solcu, devrimci gençlere karanlık su-ikastler düzenlemekle yetinmemiş- 1970'li yılların sonlarında meydana gelen Çorum, Sivas, Malatya ve Kahramanmaraş katliamlarında da belirleyici rol oynamıştı. Tüm bu cinayet ve katliamları gerçekleştirenken de devletten destek görmüşlerdi.

12 Eylül 1980 darbesinden sonra ise bizzat cunta lideri Kenan Evren tarafından Ermeni örgütü ASALA'ya (Armenian Secret Army for the Liberation of Armenia) karşı kullanılmak üzere bu ekip elde tutulmuş, 1990'lı yıllarda da Kürtlere karşı geliştirilen yüzlerce operasyonda görev almışlardı. Faili meçhul cinayetlerden, gözaltında kayıplara, Hizbullah'ın Kürtlere karşı seri cinayet şebekesi şeklinde örgütlenmesine, insanların diri diri asit kuyularına atılmasına, Kürt aydınlarla ve işadamlarına yönelik kaçırma, suikast eylemlerine varıncaya kadar büyük bir çeşitlilik gösteren bu olaylarda, Susurluk kazası sonrasında yapılan araştırmalar ve hazırlanan raporlar sayesinde devletin parmak izlerine rastlandı. Ancak, sorumlularının yargılanmasına geçit verilmedi.

Ergenekon'la kaçırılan fırsat

Avrupa'da Soğuk Savaş'ın ardından tasfiye edilen Gladio örgütlenmesinin benzeri olan kontrgerillanın Türkiye'de de tarihe gömülebilmesi için 2007 yılında başlayan Ergenekon soruşturmaları yeni bir fırsat doğurdu. Öyle ki, Susurluk soruşturmaları sırasında kontrgerilla ile ilişkili olduğu belirlenen ama dokunulamayan derin devlet örgütü Jandarma İstihbarat ve Terörle Mücadele Birimi'nin (JİTEM) kurucuları Veli Küçük, Arif Doğan gibi isimler tutuklandı. Ne ki bu fırsat, Arif Doğan'dan çıkan JİTEM'in arşivinin Ergenekon davasının 2. iddianamesinin ek belgeleri-

ne sansürlenerek konulmasıyla kaçırıldı. Üstelik çok sayıda karanlık operasyonun planlanmasına dair bilgilerin yer aldığı bu arşivin gizlenmesiyle yetinilmedi, Ergenekon soruşturmaları "darbe girişimleri" ile sınırlandırılarak faili meçhul cinayetler ve kayıpları da kapsayan çok sayıda karanlık operasyonun üzeri bir kez daha örtüldü.

Böylelikle anlaşıldı ki, NATO üyesi ülkelerde gözden çıkarılan Gladio, Türkiye'de çok farklı bir

Sahra Talimnamesi 31. Bu talimnameye göre, gayri nizami harp unsurları iki gruptan oluşur. Bir yeraltı grubu, bir de yerüstü grubu. Yeraltı grubu işte bu bahsedilen ve tüm NATO ülkelerinde ortaya çıkarılmaya başlanan örgütün kendisidir.

amaca daha hizmet ettiği için tasfiye edilmeyecekti. 9. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in 17 Nisan 2005 tarihinde CNN Türk'te yayınlanan "Ankara Kulisi" adlı programda söyledikleri bu bakımdan son derece açıklayıcıdır:

"Derin devlet, devletin kendisidir. Askerdir derin devlet. Cumhuriyet'i kuran askerler, devletin yıkılmasından daima korku duyar. Halk bazen sağlanan hakları suistimal eder, yürüyüş hakkı verildiğinde gidip cam çerçeveyi indirerek, polisle çatışır. Derin devlete ülkenin muhtaç olması, ülkenin yönetilemesinden kaynaklanır."

Çünkü 1990'lı yılların başından itibaren Kürtlere karşı etkin bir biçimde kullanılması ile elde edilen sonuçlar, asla meşru sınırlar içinde kalamadığı bu savaşta Türkiye devletini büyük bir açmazın içine sokmuştu. Kürtlerin haklarını teslim etmemekte ısrar eden ve bu nedenle meşru, hukuki bir zeminde yönetemeyen devlet, belli ki daha uzun bir süre "derin devlete muhtaç" olacaktı.

Dipnot

1. Milliyet gazetesi, 16 Kasım 1990
2. İlhan Selçuk, Ziverbey Köşkü, Cumhuriyet Yayınları, 2009
3. Genelkurmay Başkanı Orgeneral İlker Başbuğ, 29 Nisan 2009'da düzenlediği basın toplantısında bu silah depolarının varlığını ilk kez itiraf ederek, "1986 yılına kadar TSK'nın özellikle Özel Kuvvetler Komutanlığı'mıza ait Türkiye sathında gömülü silah ve mühimmatı vardır. 1986 yılında alınan o karar çerçevesinde silah ve mühimmatın tümünün toplatılarak depolara alınması emri verildi ve bu işlem 1998 yılında tamamlandı" dedi.
4. 12 Mart 1971 Muhtırası öncesinde CHP lideri İsmet İnönü, Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'la yaptığı bir görüşmede, MHP'nin yan örgütü olan Ülkü Ocaklarına ilişkin uyarıda bulunur. Cevdet Sunay : "Canım onlar komünizme karşı mücadele eden gençler" yanıtını alır. (Metin Toker, Solda ve Sağda Vuruşanlar sayfa 157) Eski bir Genelkurmay Başkanı olan Sunay'ın bu yanıtı Ülkü Ocakları'nın paramilitler faşistleri yetiştirdiği komando kamplarının Özel Harekat Dairesi ile ilişkisi konusunda bilgisine dayanmaktadır.
5. Fatih Güllapoğlu, Tanksız Topsuz Harekat, Tekin Yayınları 1991
6. Habertürk gazetesi, 23 Eylül 2010
7. Bülent Ecevit, Karşı Anılar, DSP, 1991, s. 43

Ergenekon davası bir olanak mı, bir handicap mı?

Ergenekon soruşturmasının başlangıcında, Türkiye toplumunun pek çok kesiminde olumlu ve iyimser bir algı ile hava hakimdi. Başlangıçta, bu sürecin Türkiye Devleti içerisinde, yine devletin bilgisi, gözetimi, denetimi altında oluşturulduğu düşünülen yasadışı yapıların tasfiyesine yol açacağı, geçmişin pek çok karanlık olayının aydınlatılacağı, sorumluların cezalandırılacağı, gerçek ve tatmin edici bir hesaplaşmanın yaşanacağı umulmuştu. Bu anlamıyla Ergenekon soruşturma ile davasının, hukukun egemen olduğu açık, adil, özgürlükçü, çoğulcu ve demokrat bir toplumun inşası açısından bir olanak olduğu konusunda pek çok kişi hemfikir idi.

Ancak devam eden süreçte, soruşturmalarda, davalarda izlenen polisiye yol ile adli/hukuki pratik, başlangıçtaki olumlu havayı, davaların, soruşturmaların yeni, adil bir toplumun inşasında bir olanak olduğu umudunu ciddi olarak aşındırdı. Gerek kapsamı gereken kimi kişi ile olayların soruşturma ile dava süreci dışında bırakılması, gerek Ergenekon kapsamında değerlendirilmesi zor kimi olay ya da kişilerin bu kapsama alınması, gerekse soruşturmalarda, yargılamalarda izlenen yolların, yöntemlerin ulusal ve uluslararası hukuka uygunluğu tartışması, Ergenekon Davası bir olanak mı, yoksa bir handicap mı ikilemine yol açıyor.

Bu ikilemin daha iyi anlaşılabilmesi için, Ergenekon dava süreçlerinin kimi yönleri ile ele alınması, adli işleyişin ulusal ve uluslararası hukuka uygunluğunun tartışılması gerekmektedir.

Ergenekon adı nereden geliyor?

Ergenekon esas olarak, Türklerin milli bir destanının adıdır. Bu isimde bir örgütün adı varlığı ilk kez 1997 yılında Can Dündar ile Celal Kazdağlı tarafından hazırlanan ve Show TV'de yayımlanan 40 dakikalık belgeselde geçiyor.

2001 yılında ise eski gazeteci Tuncay Güney'in bir otomobil kaçakçılığı soruşturması nedeni ile gözaltına alınması nedeni ile yapılan aramada, bu kişinin evinde ve iş yerinde Ergenekon Örgütü'ne ait olduğu öne sürülen altı çuval dolusu doküman bulunuyor.

Dava ve soruşturma dosyasına Türkiye Milli İstihbarat Teşkilatı (MİT) tarafından gönderilen belge ile bilgilere göre teşkilat, "Ergenekon" adlı bir örgütün varlığını ve ordu içerisinde örgütlendiğini 2002 yılında kendisine gelen bir ihbar ile öğreniyor. İhbarcı kendisinin polis memuru olduğunu belirttiikten sonra, ihbar yazısına altı adet CD de ekliyor.

Ancak, tüm bu bilgi ve belgelere rağmen herhan-

gi bir adli soruşturma başlatılmıyor ve MİT elindeki bilgileri çok uzun süre siyasi iktidar ile paylaşmıyor.

Soruşturma süreci ve handikaplar

Bilindiği üzere "Ergenekon" adı verilen örgüte ilişkin soruşturma, 2007 yılı Haziran ayında İstanbul Ümraniye'de bir gecekondu çatısında bulunan 27 adet el bombası üzerine başlatılıyor.

Bulunan bombaların izini süren polis teşkilatı, örgütlü suçları soruşturmakla görevli olan İstanbul Cumhuriyet Başsavcılığı'nın ilgili birimini durumdan haberdar ediyor. Savcılık, Güney'in ifadeleri ile ondan ele geçen belgeleri de kullanarak bu tarihten sonra çok sayıda arama, yakalama, gözaltına alma kararı veriyor.

Bu tarihten sonra yürütülen soruşturma ile çok sayıda kişi gözaltına alınıp tutuklanırken çeşitli yerlerde toprağa gömülüş şeklinde silahlar, bombalar ve mermiler bulunuyor.

Genel algı, "Ergenekon" adı verilen örgütün NATO'ya üye hemen her ülkede bu pakt tarafından kurulduğu bilinen "Komünizm karşıtı" illegal yapının Türkiye ayağı olduğu, soruşturma sonucu bu yapının tamamen lağvedileceği, bu örgütün tüm faaliyetlerin açığa çıkarılacağı, sorumlularının yargılanacağı, bunun toplumsal bir arınmaya ve demokratikleşmeye yol açacağı yönünde.

Ancak, zaman geçtikçe soruşturmaya yönelik bu iyimser beklentinin takip edilen soruşturma usulü ile kapsamı nedeniyle sarsıldığı görülüyor.

Yukarıda değinildiği gibi, bu örgütün pek çok karanlık eylemin sorumlusu olduğu, bu soruşturma ile bu sürecin tasfiye edileceği beklentisi gittikçe zayıflıyor ve Türkiye'de hukuk güvenliği ile hukuk devleti ilkelerini en azından belli bir kısım insan için tartışmalı hale getiriyor.

Öncelikle NATO tarafından üyesi her ülkede kurulan ve bunların pek çoğunca lağvedilip sorumluları yargılanan örgütün, Türkiye'de Türk Silahlı Kuvvetleri'nin (TSK) sonradan "Özel Kuvvetler Komutanlığı" (ÖKK) adını alan Seferberlik Tetkik Kurulu bünyesinde oluşturulduğu konusunda yeterli şüphe olmasına rağmen kurul veya ÖKK soruşturmaya dahil edilmiyor. Bu komutanlığın faaliyetleri sır olarak kalmaya devam ediyor.

Bu örgütün kuruluşunun 1950'li yıllara dayandığı ve o zamandan bu yana Türkiye'de 6-7 Eylül, Maraş Katliamı, 1 Mayıs 1977 gibi çok sayıda olayın bu örgütün faaliyeti çerçevesinde gerçekleştirildiği tahmin edildiği halde, soruşturma 2001 yılından sonrasına hasrediliyor. Geçmiş olaylar ve bunların faileri soruşturma konusu yapılmıyor.

Ali Koç

1973 doğumlu olan Ali Koç, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden mezun oldu. İzmir Barosuna kayıtlı olarak avukatlık yapan Koç, 1 Ergenekon davası, Malatya Zirve Yayınevi Davası, Hrانت Dink Davası gibi davalarda müdahil avukatlık yaptı. Koç, bir dönem İzmir Barosu İşkenceyi Önleme Grubu, İnsan Hakları Merkezi ve Çağdaş Hukukçular Derneği İzmir Şubelerinde çalıştı.

Önceki paragrafta değinildiği gibi, bu örgütün Türkiye’de gerçekleştirilen pek çok “karanlık” olayın planlayıcısı ve uygulayıcısı olduğu, 2000’li yıllarda dahil pek çok suçun bu çerçevede işlendiği bilinmesine rağmen bu suçlar ile bunların bireysel failleri soruşturmalara dahil edilmiyor. Soruşturma Adalet ve Kalkınma Partisi’nin (AKP) ülke yönetimine gelmesinden sonraki dönem ile sınırlı olarak, aslen mevcut hükümeti devirmeye ya da itibarsızlaştırmaya veya yıpratmaya dönük bir çerçeve içerisinde yürütülüyor. 2000 yılından sonra gerçekleşen birkaç olay ve suç dışında, sanıklara isnat edilen temel suç: “terör örgütünü kurmak ve bu örgüt vasıtasıyla Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti’ni yıkmaya ya da itibarsızlaştırmaya çalışmak.”

Yine Ergenekon örgütünün, Kürt sorununun şiddet yolu ile çözülmesi konusunda aktif taraf olduğu, bu çerçeve içerisinde ülkenin Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde çok sayıda faili meçhul cinayet işlediği, köy yaktığı, gözaltında kayıplardan sorumlu olduğu yönünde güçlü bir kanaat olduğu halde, bu yönde bir soruşturma yürütülmüyor. Kürtler ve Kürt sorunu ile bağlantılı tüm suç olguları soruşturma dışı bırakılıyor.

Bu örgüt ile kısmen fikri uyuşması olduğu kabul edilse bile, yazdıkları ya da söyledikleri ifade ve/veya basın özgürlüğü kapsamında değerlendirilecek pek çok kişi, yeterli kanıt gösterilmeksizin soruşturmaya dahil edilerek şüpheli ya da sanık haline getiriliyor. Dahası devlet içi ve dışı illegal örgütlenmeler ile Ergenekon örgütünün kendisine karşı olduğu kamuoyunca bilinen Türkan Saylan, Ahmet Şık, Nedim Şener gibi kişiler ile bazı kurumlar da soruşturmaya ve davalara dahil edilip tutuklanıyor. Bu soruşturma tarzı, soruşturmanın inanılabilirliği ve güvenilirliğine zarar verdiği gibi, “soruşturmanın AKP muhaliflerine karşı kullanılan bir yıldırma hareketi olduğu” yönündeki karşıt argümanı kuvvetlendiriyor.

Yine soruşturmalar gizli olduğu, şüpheliler ile avukatlarına bile bilgi ile belge verilmediği halde, soruşturmaya dahil edilen kişiler hakkındaki bilgi ve belgeler basına veriliyor.

Türk Ceza Muhakemesi Kanunu’na göre, uyulması zorunlu olan pek çok usul kuralı, bizzat soruşturma makamları tarafından ihlal ediliyor.

Bir kısmı sayılan bu sorunlar, soruşturmanın handikapları olup, devamı için kamuoyu desteği gereken bu süreci olumsuz etkiliyor.

Dava süreci ve handikapları

Ümraniye operasyonu ile başlatılan soruşturmaların ilki 25 Temmuz 2008 tarihinde tamamlanıyor ve İstanbul Özel Yetkili Cumhuriyet Savcılığı tarafından 86 sanık hakkında İstanbul Özel Yetkili 13. Ağır Ceza Mahkemesi’nde “Birinci Ergenekon Davası” açılıyor. 2 bin 500 küsur sayfalık bir iddianame ve 440 delil klasöründen oluşan bu ilk davanın ilk duruşması 20 Ekim 2008 tarihinde İstanbul Silivri Ceza İnfaz Kampüsü içerisinde oluşturulan duruşma salonunda yapıldı.

Devam eden ve çeşitli iddianamelere dönüşen diğer Ergenekon davaları ile bu örgütle bağlantısı görülen çeşitli davaların birleştirilmesiyle çok ayrı iddianame Birinci Ergenekon Davası ile birleştirilmiş, sanık sayısı yüzleri geçmiş, dava dosyası ise ihtimalen birkaç milyon sayfa yazılı doküman ile yüzlerce

elektronik ortam kaydı, fiziki delil ve adli emanette muhafaza edilen çok sayıda delile ulaşmıştır.

Birinci Ergenekon Davası ile birleştirilen diğer bazı davalar şunlardır:

- 25 Temmuz 2008 tarihinde açılan 86 sanıklı Birinci Ergenekon Davası,
- 25 Mart 2009 tarihinde kabul edilen 58 sanıklı İkinci Ergenekon Davası,
- Ağustos 2009 tarihinde kabul edilen 52 sanıklı Üçüncü Ergenekon Davası,
- Ankara 11. Ağır Ceza Mahkemesi’nde görülen dokuz sanıklı Danıştay’a saldırı davası,
- Danıştay saldırısında kullanılan Glock marka silahın saldırı faili Alpaslan Aslan’a satışı ile ilgili olarak Üsküdar 5. Asliye Ceza Mahkemesi’nde görülen dört sanıklı dava,
- Ankara 11. Ağır Ceza Mahkemesi’nde görülen iki sanıklı Vatansız Kuvvetler Güç Birliği Hareketi Derneği davası,
- Bir dönem Ergenekon Soruşturmalarını yürüten savcı Zekeriya Öz’ün tehdit edilmesi ile ilgili dava,
- Cumhuriyet Gazetesi’ne bomba atılması ile ilgili olarak İstanbul 12. Ağır Ceza Mahkemesinde açılan yedi sanıklı dava,
- Rum Ortodoks Patriği I. Bartholomeos’a yönelik suikasta hazırlandığı suçlamasıyla yargılanan kişinin davası,
- Şile’de bulunan mühimmata ilişkin İstanbul 12. Ağır Ceza Mahkemesi’nde açılan dört sanıklı dava,
- Avukat Yusuf Erikel ve arkadaşları hakkında açılan sekiz sanıklı dava,
- Minas Durmazgüler’e suikast planı iddiası ile açılan iki sanıklı dava,
- Minas Durmazgüler’e suikast planı iddiası ile 2011 yılının Haziran ayında hazırlanan iki kişinin suçlandığı ek iddianame ile açılan dava,
- İrtica ile Mücadele Eylem Planı dolayısı ile 30 sanık hakkında açılan dava,
- Temmuz 2011 tarihli İnternet Andıcı Davası,
- Eski Genelkurmay Başkanı emekli Orgeneral İlker Başbuğ hakkında ek iddianame ile açılan dava...

Birbirleri ile irtibatları olsa bile bu kadar çok olay ve sanığın tek bir davada toplanması, hem sorunun hukuki açıdan hallini imkânsızlaştırıyor hem de adil bir karar çıkacağına yönelik inancı zayıflatıyor.

Duruşma salonu ile cezaevinin iç içe olması, salonun yerleşim yerlerine uzaklığı, buranın ulaşım güçlükleri ve duruşmaları izleyebilmek için sıkı bir güvenlik aramasından geçirilmek aleni duruşma yapılması ilkesini ihlal ediyor. İlk günlerde basınla, kamuoyu tarafından yoğun ilgi ve dikkat ile takip edilen dava, zaman içerisinde yukarıda bahsedilen sorunların, Türkiye basınının hak haberciliği ve fikri takip konusundaki isteksizliği nedenleri ile haber olmaktan uzaklaştıkça, kamuoyunun davaya ilgisi oldukça azaldı. Bugünlerde dava, mahkeme heyeti, savcılar, mahkeme personeli, sanıklar, sanık yakınları ve avukatlar dışında pek bir izleyici kitlesine sahip değil.

Soruşturma ile dava sürecinin ortak sorunları da işlendiği ya da örgütün faaliyeti çerçevesinde işlenmesinin tasarlandığı söylenen pek çok suçla, bunların mağdurları olmasına rağmen mağdurların

pek çoğu soruşturmadan ve davadan haberdar edilmemesi. Yürürlükteki Ceza Muhakemesi Yasası'na (CMY) göre, suçtan zarar gören kişilerin ya da mağdurların isimlerine mağdur veya müşteki sıfatı ile iddianamede yer verilmesi, davaya katılmasının sağlanması zorunlu olmasına rağmen bu zorunluluk hemen hiçbir soruşturma ve dava açısından yerine getirilmedi. İsimlerine iddianamelerde mağdur ya da şikayetçi olarak yer verilmemiş olmasına rağmen aleyhlerine işlenen suçları basından öğrenen pek çok kişi ve kurumun mahkemelere yaptığı müdahale talepleri reddedildi. Yine, pek çok dosyada bazı kişilere aleyhine suç işlendiği bilgisi bulunmasına rağmen bu suçlara ilişkin yeterli bir soruşturma yürütülmedi.

Yukarıda da açıklandığı gibi suçlamanın yalnızca AKP ile onun kurduğu hükümetin yıkılması veya itibarsızlaştırılması kapsamına sıkıştırılması; davanın devlet içindeki güç odaklarının savaşı ve gücün el değiştirmesi olarak algılanmasına yol açtı.

Ancak devam eden süreçte, soruşturmalarda, davalarda izlenen polisiye yol ile adli/hukuki pratik, başlangıçtaki olumlu havayı, davaların, soruşturmaların yeni, adil bir toplumun inşasında bir olanak olduğu umudunu ciddi olarak aşındırdı.

Yine, soruşturma ve kovuşturmada yer alan polisler ile hakimlerin, savcıların Fethullah Gülen tarafından kurulduğu iddia edilen bir dini cemaatin yandaşı olduğu, kendi cemaat örgütlenmeleri gereği bu süreci yönettiği iddiasının tatmin edici şekilde yanıtlanmaması, bu konuda bir soruşturmanın bulunmaması da davaların, soruşturmaların güvenilirliğini etkiliyor.

Davaya müdahillik talebi kabul edilen az sayıda ki kişiden biri olan ve bizim de avukatlığını üstlendiğimiz Adli Tıp Uzmanı Prof. Dr. Şebmen Korur Fincancı, bugüne kadar mahkemeye çağrılıp dinlenmedi. Yine duruşma sırasında örgütün varlığını ortaya çıkarmaya dönük sanık sorgusu yapmak istediğimizde, mahkeme Fincancı'nın kişisel verilerinin hukuka aykırı şekilde kaydeden iki sanık dışındaki sanıklara, soru soramayacağımız kararı vererek davaya aktif katılımınızı engelledi.

Hukuki durum

Yukarıda değinildiği gibi, soruşturma ve kovuşturma sırasında pek çok usul kuralına uyulmaması, dava sürecini, verilecek kararların adillikini tartışma konusu haline getiriyor.

Soruşturma ve kovuşturma sırasında yaşanan başlıca hukuki sorunlar şunlardır:

- Yukarıda değinildiği gibi, kişilere, kişi gruplarına ya da kurumlara karşı işlenen suçların yeterince soruşturma ve kovuşturma konusu yapılmaması,

- Kendilerine karşı suç işlendiği iddia edilen kişilerin isimlerinin iddianamede mağdur sıfatı ile yer alınması ve durumdan haberdar edilmemesi,

- Davaya müdahale taleplerinin büyük oranda reddedilmesi, müdahillik talebi kabul edilenlerin CMY'de katılana tanınmış olan hakları kullanmaktan yoksun bırakılması, yani müdahilin davaya aktif katılımının engellenmesi,

- Yargılamaların anayasal bir dayanak olmaksızın Özel Yetkili Mahkemeler'de yapılması,

- Özel Yetkili Mahkemeler'in görev alanının yoruma çok açık şekilde istendiği kadar genişletilmeye elverişli olması ve bu alanın bütün demokratik muhalefet alanlarını kapsar şekilde genişletilmesi,

- Terörle Mücadele Kanunu ile Özel Yetkili Mahkemeler'in dayanağı olan CMY'nin 250-252. maddelerinin adil yargılanma ile kişi güvenliği açısından kabul edilemez kısıtlamalar içermesi, kısıtlamaların yasaları da aşar şekilde geniş ve keyfi uygulanmaları,

- Yakalama, gözaltına alma, arama, el koyma, tutuklama ve tutukluluğun devamı kararlarının ölçsüz olması,

- Soruşturma aşamasında şüpheliler ile avukatlarına karşı hemen her durumda gizlilik kararı alınarak, dosyanın delillerin ve suçların kendilerinden gizlenmesi; bu duruma rağmen şüpheliler hakkındaki bilgi ve belgelerin kamuoyunu manipüle etmek için basına sızdırılması,

- İfade özgürlüğü kapsamında değerlendirilebilecek, öyle de değerlendirilmesi gereken pek çok şeyin suç olarak değerlendirilmesi,

- Çok sayıda olay ile soruşturmanın tek dosyada birleştirilmesinin, delillerin değerlendirilmesini, meramını anlatabilmeyi ve savunma yapmayı olanaksız hale getirmesi,

- Soruşturmada görev alan kamu görevlilerinin bir dini cemaatin üyesi olduğu ve bu motivasyon ile hareket ettiğine dair iddiaların tatmin edici şekilde cevaplanmaması,

- Duruşmaların yapıldığı yerin cezaevi içinde bulunması, ulaşım güçlüğü gibi nedenler ile yargılamada aleniyetin sağlanmaması,

- Sanıklar ile avukatlarının savunmalarının yeni bir suçlama olarak kendilerine kolayca yöneltilebilmesi ve bu yüzden cezalandırılması, duruşmalardan sürelili ya da süresiz şekilde men edilmesi,

- Yargılama süresinin uzunluğu, gibi ilk elden akla gelen onlarca neden ile dava ve soruşturma süreçleri gittikçe değer yitirmekte, adil bir toplum ile geçmişle hesaplaşma beklentisi yerini hukuk güvenliğinin olmadığı bir korku ortamına terk ediyor.

Soruşturma ile kovuşturma makamları, ihlal iddialarına karşı hukuk normlarını korumaya uğraşırken kendileri kuralları ihlal etmemeli, soruşturma ve kovuşturmalar kamuoyu denetimine açık şekilde, hukuka uygun olarak yürütülmelidir. Bugüne kadar takip edilen yöntemin buna pek uygun olduğu söylenemezse de sürecin devam ettiği ve bazı hataların düzeltilebileceği inancı ile bu dava ve soruşturmalar devam etmeli, aksaklıkların giderilmesi için izlenmelidir.

Dink cinayeti ve devlet yalanları

Hrant Dink cinayetinin planlanmasında ve işlenmesinde devletin “Ben bu işin içinde yokum” sözüne bir an inansak dahi, katillerin yargılanmasında, ihmali ve kastı olan devlet görevlilerinin korunmasında devletin suç ortağı olduğu açık. Devletin tüm erkleri bu cinayetin içine karışmıştır. Devleti yönetenler yani yürütme ve yargı cinayete ortak edilmiştir.

Ne derse desin; devlet cinayetin planlanmasında, işlenmesinde, yargılanmasında ve dosyanın üzerinin örtülmesinde, polisiyle, jandarmasıyla, istihbaratçısıyla, siyasetçisiyle, müfettişiyle, savcısıyla, yargıcıyla rol oynamıştır.

İlk olarak 17 Ağustos 2010 tarihli bir köşe yazısında Cumhurbaşkanı Sayın Abdullah Gül’ün emrindeki Devlet Denetleme Kurulu’nu (DDK) harekete geçirmesi talebinde bulunmuş, daha sonraki yazılarımda “DDK raporunu devletin namusunu kurtaracak son şans” demiştim.

Ancak 2012 yılı Ocak ayında kamuoyuna açıklanan rapor ile maalesef bu şans da kaybedildi.

Raporu şöyle üstten okuyunca bile şu sonucu çıkartabiliyorum: Dink cinayetinde oyun (yalanlar) sürüyor. Hem de bir kısım bürokratlar, devletin tüm gücünü insanları bu yalanlara inanmaya zorluyor ama toplum açısından oyun bitti, yalanların son kullanım süresi doldu. Devlet tüm gücüyle kamu görevlilerini hâla aklamaya çalışsa da çabası sonuç vermeyecektir.

Dink cinayeti siyasi cinayetler tarihimizin son halkasıdır ve her siyasi cinayet gibi katillerin, sorumluların ve devletin gerçekten yargılandığı yer toplumun vicdanıdır. Toplumun vicdanında kimin suçlu olduğu da çoktan karara bağlanmıştır. Mahkemelerin kararının vicdanlardaki karara uygun olması beklenirdi. Siyasi cinayet davalarının doğası da budur; vicdanlara uygun karar verilmesi.

Yalnız beş yıl boyunca katillerin yargılandığı İstanbul 14. Ağır Ceza Mahkemesi’nin azmettirici Yasin Hayal dışındaki herkesi beraat ettirmesi ve “örgüt yok” şeklindeki 17 Ocak 2012 tarihinde verdiği kararın yarattığı tepki de işte bu nedenle büyük oldu. Mahkemenin verdiği karar ile toplum vicdanındaki karar birbirinden çok farklıydı.

Mahkeme “cinayetin arkasında örgüt yok” diyordu ama “devletin cinayetteki parmak izi” olan Trabzon Emniyeti’nin resmi istihbarat elemanı Erhan Tuncel’i beraat ettirerek aslında “örgütün” gücünü gösteriyordu.

Bu cinayetin üstünün örtüldüğü alanlardan birisini de medya oluşturdu. Cinayette sorumlulu-

ğu olan istihbaratçıların yönlendirdiği gazeteciler gerçeği aramak yerine oyuna ortak edildi. Medyada Dink cinayetiyle ilgili dezenformasyon, 2009 yılı Ocak ayında kaleme aldığım “Dink Cinayeti ve İstihbarat Yalanları” kitabıyla son buldu.

Beş yılda bir arpa boyu yol alındı

Hrant Dink 19 Ocak 2007 tarihinde öldürüldü. Dink’in öldürülüşü o kadar siyasi idi ki; öldürülüş biçimi bile bir intikam mesajı taşıyordu. Tıpkı, 15 Mart 1921 tarihinde Berlin’de sokak ortasında Ermeniler’in öldürdüğü İttihat ve Terakki Partisi kurucularından Talat Paşa gibi başının arkasından vurulmuştu. Ermeni kökenli gazeteci Hrant Dink İstanbul’un göbeğinde Şişli’de Agos gazetesinin önünde gündüz saat 14.57’de herkesin gözü önünde öldürüldü. 17 yaşındaki katil yakalanmak ister gibiydi. Hatta olay yerinde “Ben öldürdüm” diye bağırıyordu. İstanbul’un en kalabalık caddesinde kolayca tanınmak ister gibi başında beyaz bir bere taşıyordu.

Zayıf, çelimsiz 17 yaşındaki çocuk elindeki silahla etrafa hiç ateş açmadığı halde kimse onu yakalamak için üzerine atılmamıştı. Silahı beline koydu, İstanbul’daki yakınlarının yanına gitti. Geceyi orada geçirdi. Ertesi sabah beyaz beresi ve üzerinde taşıdığı Türk bayrağı ile memleketi Trabzon’a dönmek üzere otobüse bindi. Katil Ogün Samast yakalanacaktı ama olay yerinden kaçmıştı. Plan bozuldu. Trabzon’da durumu haber alan birileri katil çocuğu öldürmek için Giresun’a doğru yola çıktı. Ancak katil Samast, Samsun’da yakalandı. Üzerinde beyaz beresi, İstanbul’a gelirken yanında getirdiği ve cinayetin alametifarikası Türk bayrağı yanındaydı. Zaten Türkiye’de tüm siyasi cinayetler, “vatan millet ve bayrak” adına işlenmez miydi? Bu kez de öyle oldu. Katil Samsun’da verdiği ilk ifadede Ermeni kökenli gazeteci Hrant Dink’i “Türklüğe hakaret ettiği” gerekçesiyle öldürdüğünü söyledi. 1979 yılında gazeteci Abdi İpekçi’yi öldüren milliyetçi katil Mehmet Ali Ağca gibi cinayeti tek başına, milliyetçi duygularca işlemişti.

Hrant Dink’i öldüren katilin verdiği ifadeyi dönemin İstanbul Emniyet Müdürü Celalettin Cerrah de tekrar etti. Ona göre de “Cinayet milliyetçi duyularla tek başına işlenmişti.” Faili meçhul cinayetler tarihinde bir sahne yıllar sonra tekrarlanıyordu.

Devletin parmak izi

Ama çok geçmedi. Cinayette devletin parmak izi ortaya çıktı. Adı Erhan Tuncel’di. Trabzon Emniyet Müdürlüğü Yardımcı İstihbarat Elemanı (YİE) idi.

Nedim Şener

1966 yılında Almanya’da doğdu. 1992 yılında Dünya gazetesinde mesleğe adım atan Şener, ardından Milliyet gazetesine transfer oldu. Şener, 10 kitap yazdı. Gazeteci Hrant Dink cinayeti konusunda yazdığı kitap ve haberler nedeniyle birçok ödül kazandı. Uluslararası Basın Enstitüsü’nün (IPI) belirlediği 60 Küresel Basın Özgürlüğü Kahramanı listesinde yer aldı. Şener, 3 Mart 2011’de Oda TV’ye yönelik Ergenekon soruşturması kapsamında gözaltına alınarak tutuklandı Şener, Silivri Cezaevi’nden 12 Mart 2012’de tahliye oldu. Şener, cezaevinden davet üzerine Türkiye PEN üyesi oldu. Şener, Posta gazetesinde köşe yazarı olarak çalışıyor.

Tuncel, cinayetin işleneceğini bir yıl öncesinden haber vermişti. Cinayetten Trabzon Emniyet Müdürü Ramazan Akyürek dahil, tüm polislerin haberi vardı. Hatta cinayet ihbarı 17 Şubat 2006 tarihinde İstanbul Emniyet Müdürlüğü'ne, yine aynı tarihte Ankara'da İstihbarat Dairesi Başkanlığı'nda azınlık ve sağ terör örgütleriyle ilgili olan C Şubesi'ne gönderilmişti. Tam bir yıl önce Trabzon, Ankara ve İstanbul polisi Hrant Dink'in öldürüleceğinden haberdardı. Katil Ogün Samast'ın yakalanması ardından onu azmettirdiği gerekçesiyle Yasin Hayal ve arkadaşları Trabzon'da yakalanarak İstanbul'a gönderildi. Bir gün sonra da Erhan Tuncel Trabzon'da yakalandı ve İstanbul Emniyeti'ne teslim edildi. Cinayetten üç gün sonra 22 Ocak 2007 tarihinde Erhan Tuncel, devlet ile bağlantılarını anlattı. Cinayeti Yasin Hayal'ın planladığını söyledi. Ancak Yasin Hayal ve diğer sanıklar, başka şeyler anlatıyordu. İddialara göre, cinayet fikrini Erhan Tuncel ortaya atmış, Hrant Dink ile ilgili adres, fotoğraf gibi tüm bilgileri Tuncel sağlamıştı. Zaten

Ne derse desin devlet; cinayetin planlanmasında, işlenmesinde, yargılanmasında ve dosyanın üzerinin örtülmesinde, polisiyle, jandarmasıyla, istihbaratçısıyla, siyasetçisiyle, müfettişiyle, savcısıyla, yargıcıyla rol oynamıştır.

Yasin Hayal ve katil Ogün Samast Hrant Dink'i tanımadığını, hayatlarında Agos gazetesi okumadığını söylüyordu. İddiaya göre devletin istihbarat elemanı, "Av'ı" (Hrant Dink) ve "Avcı'yı" (Yasin Hayal, Ogün Samast ve arkadaşları) belirlemişti. Bu, cinayetin planlanması aşamasında devletin parmak izinin tespit edilmesiydi. İşte bu noktada Trabzon Emniyeti'nin başındaki Ramazan Akyürek, İstihbarat Dairesi C Şubesi Müdürü Ali Fuat Yılmaz, İstanbul Emniyeti'nin başındaki Celalettin Cerrah ve İstihbarat Şube Müdürü Ahmet İlhan Güler başta olmak üzere, bu cinayette sorumlu noktadaydılar. Trabzon Jandarma Alay Komutanı Albay Ali Öz ve elbette Milli İstihbarat Teşkilatı da (MİT) hem cinayeti biliyor hem de gerçekleşmesi için gözlerini kapatıyordu.

Onlar cinayete gözlerini kapatıyordu, cinayetten sonra da soruşturma ve inceleme yapan diğer devlet birimleri de onların suçlarını örtüyordu.

İşte size bir bilanço: Bugüne kadar devlet bu konuda 28 tane rapor yazdı. Mahkeme ve savcılıklar 50 civarında görevsizlik, yetkisizlik, kovuşturmayaya yer olmadığına dair kararlar verdi. Cinayetle ilgili iki iddianame yazıldı. Cinayete azmettiren ve planlayanların yargılandığı davada yalnız Yasin Hayal ile katil Ogün Samast ceza aldı. Polisin istihbarat elemanı olan ve cinayette sanıkları yönlendirdiği iddia edilen Erhan Tuncel, beş yıl süren yargılama sonrasında beraat etti.

Yalnızca Trabzon'da Jandarma personeli hakim karşısına çıktı ve dört kişi hakkında dört ay hapis, bir kişi hakkında altı ay hapis, iki kişi hakkında ise beraat kararı verildi.

Hrant Dink'in öldürüleceğini 2003 yılından beri bilen MİT'ten hiçbir kişi bırakın yargılanmayı, savcı karşısında ifade bile vermedi. 2004 yılında Dink'i tehdit ettiği iddia edilen MİT İstanbul Bölge Başkan Yardımcısı Özel Yılmaz hakkında soruşturma açılmazken görevden alınmak yerine terfi ettirilerek İzmir iline Bölge Başkanı yapıldı.

Gelelim polise... Hrant Dink cinayetinde en fazla ihmali, hatta ölüme varan ihmali olan Trabzon, İstanbul ve Ankara'daki polislerden hiçbirisi yargılanmadı. Hiçbirisi mahkemeye çıkmadı, hatta savcıya ifade bile vermedi. Oysa cinayetin planlandığı ilk günden beri işin içinde olan kuruluşların başında polis geliyordu. Devletin hazırladığı 28 tane raporun çoğu da polislerin aklanmasına yönelikti. Gizli bir el polisleri hep korudu. Bugüne kadar polislerden yalnız bir kişi uzun süreli terfi durdurma cezası aldı. Beş polis aylıktan kesme, üç personele kınama birine de uyarma cezası verildi. Tam 31 kişi hakkında da soruşturmaya gerek olmadığı kararı çıkmıştı.

Ankara'nın derin dehlizleri

Devletin hazırladığı bu raporlar içerisinde iki tanesi oldukça önemli. Bunlardan birincisi 10 Ekim 2008 tarihli Başbakanlık Teftiş Kurulu (BTK) raporu. İkincisi ise Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün hazırladığı DDK raporudur. Başbakan'ın hazırladığı raporda İstihbarat Dairesi Başkanı Ramazan Akyürek, İstihbarat Dairesi C Şube Müdürü Ali Fuat Yılmaz açık olarak suçlanmaktadır. Başbakan Recep Tayyip Erdoğan da 2 Aralık 2008 tarihinde bu raporu imzalamıştır. Ancak bu rapor, hiçbir zaman yargılama konusu olmadı. Aksine Ankara'da bürokrasi çarkları içinde yok edildi.

Başbakan Erdoğan, 17 Ocak 2012 tarihinde cinayeti işleyen örgütün beraat etmesinden sonra Hrant Dink cinayeti konusunda şöyle önemli bir teminat vermişti; "Dink cinayeti Ankara'nın derin dehlizlerinde kaybolmaz, kaybolamaz."

Ancak Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün büyük bir hassasiyet göstererek hazırladığı DDK raporu, Başbakan Erdoğan'ın imzasını taşıyan en önemli raporun o dehlizlerde nasıl kaybedildiğini gözler önüne serdi.

DDK raporunun 304 ve 313'üncü sayfaları arasında bu süreç tüm ayrıntıları ile anlatılıyor. Şimdi tarih tarih bu süreci özetleyeyim:

10 Ekim 2008: BTK Hrant Dink cinayetinde Emniyet Genel Müdürlüğü İstihbarat Dairesi Başkanlığı personelinin ihmali olduğuna dair rapor hazırladı.

28 Aralık 2008: Başbakan Erdoğan kendisine bağlı BTK'nin raporunu imzaladı. Bu, Hrant Dink cinayetinde görevi ihmal ettiği belirlenen Emniyet Genel Müdürlüğü İstihbarat Daire Başkanlığı personeli hakkında ön inceleme yapılması, yani adı geçen polisler ve ismi belirlenecek diğerleri hakkında rapor hazırlanıp savcılıklara bildirilmesi anlamına geliyordu.

9 Ekim 2009: İçişleri Bakanlığı Mülkiye Mü-

fettişleri, Başbakanlık'ın talebi olan "ön inceleme" yerine adı geçen polisler hakkında bir araştırma raporu hazırladı. Müfettişler, "ön inceleme yapmak" yerine Başbakanlık'ın araştırdığı konu hakkında yeniden bir araştırma yaptı. Mülkiye Müfettişleri bu raporda, İstihbarat Daire Başkanlığı personeli hakkında "görevi ihmal" iddialarıyla ilgili yapılacak bir işlem bulunmadığını yazdı. Yani polisleri akladılar.

8 Aralık 2009: İçişleri Bakanlığı Mülkiye Müfettişleri; polisleri akladığı bu raporu Başbakanlık'a gönderdi.

18 Ocak 2010: BTK Başkanlığı Mülkiye Müfettişleri'ne bir yazı göndererek polisleri aklayan raporun hukuksuz olduğunu bildirdi.

22 Ocak 2010: Başbakanlık, Mülkiye Müfettişleri'ne, "Göreviniz araştırma raporu yazmak değil, kişiler hakkında ön inceleme yapmak" diyerek raporun gereğinin yapılması için itiraz yazısını İçişleri Bakanlığı Mülkiye Teftiş Kurulu'na gönderdi.

17 Mart 2010: Birbiriyle çelişen iki raporun ortaya çıkması üzerine dönemin İçişleri Bakanı Beşir Atalay, Başbakanlık'a bir yazı göndererek, "Mülkiye Müfettişleri ile Başbakanlık Müfettişleri'nden ortak bir inceleme ve araştırma ekibi oluşturulması" talebinde bulundu.

30 Nisan 2010: BTK Başkanı bir yazı ile bu talebi reddetti. BTK Başkanı, yazısında "Başbakanlık Teftiş Kurulu tarafından yapılan inceleme neticesinde tespit edilen konularda görev, yetki ve takdirin İçişleri Bakanlığı'nda olduğu"nu hatırlattı. Yani Başbakanlık'ın raporunun gereğinin yapılmasını istedi.

5 Mayıs 2010: İçişleri Bakanlığı raporun gereğini yapmak yerine, Bakan Atalay'ın imzasıyla "BTK raporundaki iddiaların işleme konulmaması kararı" aldı.

2 Şubat 2012: Cumhurbaşkanlığı DDK, Başbakanlık'ın raporunun sümen altı edildiğini belirledi. Ancak Başbakanlık'ın raporunun gereğinin yapılmasını talep etmek yerine, raporda "Dink ailesinin avukatlarının bu duruma idari yargı yoluyla itiraz etmediği gerekçesiyle İstihbarat Dairesi Başkanlığı personeli hakkında yapılacak bir işlem bulunmadığı" sonucuna yer verdi. Böylece Başbakan Erdoğan'ın imzasını taşıyan rapor, Başbakanlık'la İçişleri Bakanlığı arasında gide gele "Ankara'nın derin dehlizlerinde" kaybolup gitti.

Cumhurbaşkanı raporu da gölgelendi

Cinayetin başından beri devlet görevlilerinin korunması alışkanlığı ne yazık ki Cumhurbaşkanlığı DDK raporunda da sürdü. DDK raporunun tam bir tarafsızlıkla objektif ve kamuoyunun vicdanına uygun çıkması beklenirdi. Ancak görüldü ki, yine polislerin özellikle Başbakanlık'ın raporuna rağmen istihbaratçı polisleri aklayan onları

sorumluluktan kurtaran bir rapor yazılmış. Bunun en büyük nedenlerinden birisi de DDK raporunu hazırlayacak ekip arasında Mehmet Ali Özkılıç'ın olmasıdır. Mehmet Ali Özkılıç, Mülkiye Başmüfettişi Şükrü Yıldız ile birlikte beş yıl önce 5 Şubat 2007 tarihinde, Hrant Dink cinayetinde Emniyet Genel Müdürlüğü İstihbarat Daire Başkanlığı görevlilerinin sorumluluklarının olmadığına dair (sayı138/12,93/11) araştırma raporu yazmıştı. Aradan geçen süre içinde Mehmet Ali Özkılıç, İçişleri Bakanlığı müfettişliğinden Cumhurbaşkanlığı DDK üyeliğine atandı. Dolayısıyla, Hrant Dink cinayeti hakkında yapılacak bir araştırmada Özkılıç'a görev verilmemesi gerekirdi. Çünkü, Özkılıç'ın imzasını taşıyacak bir DDK raporunun inandırıcılığı zayıf

Dink cinayeti siyasi cinayetler tarihimizin son halkasıdır ve her siyasi cinayet gibi katillerin, sorumluların ve devletin gerçekten yargılandığı yer toplumun vicdanıdır.

olacaktı. Bu polisler hakkında aklama raporu yazan Özkılıç'ın hatası olduğundan değil, DDK raporu hakkında soru işareti oluşmaması için gerekliydi. Ancak, Özkılıç bu araştırma ekibine dahil edildi. Sonunda 2 Şubat 2012 tarihini taşıyan ve Özkılıç'ın da imzası bulunan DDK raporuna, tıpkı beş yıl önceki rapor gibi Emniyet İstihbarat Dairesi görevlileri hakkında "Dink cinayeti nedeniyle yapılacak bir işlem bulunmadığı" yazıldı.

Sonuç: Devlet devleti suçlamaz

Sonunda geldiğimiz nokta kocaman bir sıfırdır. Çünkü iki sanık cinayetten mahkum olmuş, Jandarma personelinden dört kişi hakkında dört ay, bir kişi hakkında altı ay hapis cezası verilmiştir. Para cezaları dışında hiçbir polis ceza almamış, tamamına yakını hakkında soruşturma dahi açılmamıştır. Ben bile bu polislerin ihmallerini kitap halinde yayınladım diye 30 yıl hapis istemiyle yargılandım, beraat ettim. Hatta bu polislerin başında olduğu Ergenekon operasyonunda "intikam" amaçlı olarak tutuklandım, 13 ay boş yere hapis yattım ama ne bir tek Jandarma, polis, MİT'çi, ne hakim ne de savcı önüne çıktı. Anladım ki, "Devlet; devleti suçlamaz." Anladım ki artık "istihbarat yalanlarının" yerini "devlet yalanları" almıştır. Gazeteci olarak da görevim, tıpkı istihbaratçıların olduğu gibi devletin yalanlarını da ortaya çıkarmaktır; "Hrant için Adalet için..."

Türkiye’de sanatta ifade özgürlüğü ve sansürün bugünkü hali

Bu yazıda, Türkiye’de farklı aktörler tarafından farklı yöntemlerle sanata uygulanan sansür vakalarının araştırıldığı, web sitesi aracılığıyla belgelendiği ve tartışıldığı Siyah Bant projesinin¹ yöneticisi olarak, AKP’nin kültür politikalarının sanatta ifade özgürlüğüne etkisine dair bir analiz yapmayı amaçlıyorum.

Siyah Bant’ta sansür kavramı geniş anlamıyla kullanılmaktadır. Sadece yasalarla değil, farklı aktörlerle uygulanan çeşitli sansür yöntemlerinin tümünü kapsar. Cezalandırma, yasaklama, hedef gösterme, tehdit etme, korkutma, aşağılama, engelleme, saldırı, gayrimeşrulaştırma, ötekileştirme sansür vakalarında kullanılan yöntemlerdendir. Sansürü uygulayanlar arasında devlet kurumları, politik gruplar, partiler, devletin çıkarını gözeten bireyler, mahalle örgütlenmeleri, kültür-sanat kurumları, küratörler, meslek örgütleri, sektör temsilcileri, fon veren kuruluşlar sayılabilir.

Sanatta sansürün her ülke ve yönetimde var olduğunu, sadece aktörlerinin, yöntemlerinin farklılaştığını göz önünde bulundurursak, belirli bir siyasi döneme dair analiz yapmanın ancak sansür vakalarının bir araya getirilmesi, yakından incelenmesi, başka sansür vakaları ile karşılaştırılması, söz konusu siyasi dönemin söylemi ve pratikleriyle ilişkilendirilmesi ile mümkün olabileceğini söyleyebiliriz.

İlk olarak, daha kapsamlı düşünülmesi gereken, 2009 yılından beri süregelen KCK tutuklamalarına paralel olarak, Batmanlı bir insan hakları aktivistinin tarif ettiği üzere, devletin Kürt bölgesindeki sanatçılara karşı krimanilize, marjinalize ve terörize etme amacıyla yürüttüğü sistematik baskı politikasıdır.

Yeni Özgür Politika gazetesinde 10 Nisan 2010 tarihinde çıkan habere göre², Diyarbakır 4. Ağır Ceza Mahkemesi Bahar Kültür Merkezi’ne (BKM) bağlı, Batman’ın ilk Kürtçe müzik grubu ile tek Kürtçe tiyatro grubunun 13 üyesine Batman’daki Kültür Sanat Festivali, Newroz kutlaması ve basın açıklamalarına katılarak gösteri yaptığı, şarkı söylediği erbane ile halkı coşturduğu için haklarında “2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüş Kanunu’na muhalefet etmek”ten dava açıldı ve sanatçılar “sanat yapmama” cezasına çarptırıldı. Sanatçıların beş yıl boyunca herhangi bir sosyal etkinlikte tiyatro yapması, def çalıp, şarkı söylemesi yasaklandı. Siyah Bant Projesi kapsamında bu sanatçılarla yaptığım görüşmede, bu cezanın münferit olmadığını, kültür merkezindeki sanatçıla-

rın neredeyse hepsine, basın toplantısına katılma, slogan atma, şarkı söyleme, Newroz kutlamalarında sunuculuk yapma gibi gerekçelerle “terör örgütünün propagandasını yapmak”, “örgüt üyeliği” gibi suçlamalarla birçok sayıda dava açıldığını, iki sanatçının tutuklu olduğunu, bir kısmının ise “Denetimli Serbestlik Yasası” sayesinde serbest bırakıldığını öğrendim. Denetimli serbestlik, sanatçıların belli bir süre tüm sosyal hayattan men edildiği, karara uymadıkları takdirde haklarında verilmiş cezayı çekmesi için tutuklanacağı anlamına geliyor. Sanatçılar üzerindeki baskıya ek olarak, kültür merkezinin halk üzerindeki olumlu etkisini kırmak ve meşruiyetini zedelemek için eğitim programına katılan gençler tehdit ediliyor ve engelleniyor.

Zira, sadece Kürt bölgesiyle sınırlı olmayan baskı ve engellemelerin arka planı İçişleri Bakanı İdris Naim Şahin’in “terörü besleyen arka bahçedeki otların iyi teşhis edilmesi gerektiği”ni ifade ettiği konuşmada görülebilir:

*“...ancak terör örgütünün yürüttüğü çalışma sadece dağda, bayırda, şehirde, sokakta, gece arka sokaklarda haince pusu kurarak yaptığı saldırılardan ibaret değil, sadece silahlı terör değil. Bunun bir başka ayağı daha var. Psikolojik terör var, bilimsel terör var. Terörü besleyen arka bahçe var. Bir başka ifadeyle propaganda var, terör propagandası var. Terörü masum ve haklı gösterme gayreti var. Bir kısmı bu yapıyı görmüyor, göremiyor. Birileri de bildiği halde saptırma yaparak, kendine göre gerekçeler göstererek, makulleştirerek destek veriyor. Neyiyle veriyor, belki resim yaparak tuvale yansıtıyor. Şiir yazarak şiirine yansıtıyor, günlük makale, fıkra yazarak oralarda bir şeyler yazıp çiziyor. Hızını alamıyor terörle mücadelede görev almış askeri, polisi doğrudan çalışmasına, sanatına konu yaparak demoralize etmeye çalışıyor. Terörle mücadele edenle bir şekilde mücadele ediliyor, uğraşılıyor. Terörün arkadan dolanarak arka bahçede yürüttüğü faaliyetler ki arka bahçe İstanbul’dur, İzmir’dir, Bursa’dır, Viyana’dır, Almanya’dır, Londra’dır, her neyse, üniversitede kürsüdür, dernektir, sivil toplum kuruluşudur”.*³

İçişleri Bakanı’nın bu konuşması, ifade özgürlüğü hakkını koruyan yasaların uygulanmasıyla ilgili devletin taşıdığı sorumluluktan vazgeçilmesi anlamına gelmekte, hatta devletin demokratik kurumları, eğitim kurumlarını ve sanatçıları hedef

Pelin Başaran

Orta Doğu Teknik Üniversitesi Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Bölümü’nden mezun olduktan sonra, yüksek lisans eğitimini Boğaziçi Üniversitesi Atatürk Enstitüsü’nde “Kültürün Özelleştirilmesi ve 1980 Sonrası Türkiye’de Kültür Merkezlerinin Gelişimi” başlıklı tezi ile tamamladı. Garajistanbul çağdaş performans mekanının kurucu ekibinde yer aldı ve uluslararası projeler yöneticisi olarak çalıştı. Bu süre içinde, İstanbul Bilgi Üniversitesi, Avrupa Kültür Vakfı (ECF), Anadolu Kültür ve Boekman Vakfı tarafından yürütülen “Yerel Kültür Politikaları için Stratejiler” projesinde araştırmacı ve eğitmen olarak yer aldı. Performans sanatları alanında sanatsal gelişime katkıda bulunmayı amaçlayan kâr amacı gütmeyen PARC bünyesinde kurucu ve direktör olarak faaliyetlerini yürüten Başaran, aynı zamanda “Siyah Bant-Sanatta İfade Özgürlüğü” projesinin yöneticiliğini yapıyor.

göstererek gerek bizzat devlet kurumları gerekse devletin çıkarlarını gözeten bireyler tarafından sansürün yaygınlaştırılmasını teşvik etmektedir.

Diğer bir nokta, devletin, en son tiyatroların özelleştirilmesi tartışmasında da görüldüğü üzere⁴, keyfi hareket etmesi ve kararlarını çeşitli stratejilerle meşrulaştırmasıdır. Devlet, kendine bağlı çalışan tiyatroların içerik, organizasyon sorunlarının tespiti ve iyileştirilmesi yerine, çözüm sürecine ana aktörleri dahil etmeden aniden yürürlüğe koyduğu bir yönetmelikle organizasyon yapısını değiştirmiş, repertuar oluşturma görevini sanat yönetmeninden alıp, kendi atadığı bir bürokrata vermiştir. Bu süreç, tiyatroların halkla ilişkisinin kopuk olması ve izleyici sayısının düşüklüğü gibi spekülâtif nedenlerle meşrulaştırılmaya çalışılmıştır. Benzer bir şekilde, sansür birçok aktör tarafından keyfi bir şekilde uygulanmakta, her zaman sansür olarak adlandırılmamakta ve “toplumun hassasiyetleri” gibi gerekçelerle meşrulaştırılmaya çalışılmaktadır. Bunun bir örneğini, Başbakan Recep Tayyip Erdoğan’ın Kars’taki İnsanlık Anıtı⁵ hakkında verdiği yıkım kararında görebiliriz. Başbakan’ın Kars gezisinde “ucube” diye nitelendirdiği İnsanlık Anıtı’nın, türbeye yakın olduğu gerekçesiyle toplumsal değerleri zedelediği öne sürülmüş ve Erdoğan’ın anıtın yıkılmasına yönelik beyanından kısa bir süre sonra anıt yıkılmıştı. MHP tarafından anıtın yıkılması için birkaç yıldır yürütülen kampanya ve davaya rağmen bu kadar kısa sürede yıkılmasının asıl sebebi, Başbakan’ın genel seçimlerden önce Ermenistan sınırında yer alan ve bir şekilde Ermenistan ile Türkiye arasında barışa işaret eden bu anıtı kaldırarak kendi gücünü pekiştirmekti.

2010 yılında Özel Yula’nın metnini yazdığı, Biriken Grubu’nun yönettiği “Yala ama Yutma” adlı oyunda⁶ gördüğümüz üzere, iktidarın bu söylemini içselleştiren çeşitli cemaatler ve yayın organları, toplumsal hassasiyetlerini öne sürerek tehdit etme, engelleme, hedef gösterme gibi yöntemlerle sansür uygulamaktadır. Bir meleşin kendini Türkiye’de porno film setinde oyuncunun bedeninde bulmasını anlatan oyun hakkında Vakıf gazetesi “Ahlaksız Oyun’dan tahrir dolu mesajlar” başlığıyla “Sağduyulu müslümanlar, ahlaksız tiyatroların oynanmadan kaldırılmasını istiyor” diye haber yaptı. Gazetenin

art arda yaptığı haberlerin etkisiyle oyun ekibi, Emniyet’ten koruma talep etti. Emniyet’e gittikleri gün Beyoğlu Belediyesi görevlileri Kumbaracı 50’ye geldi ve “yangın merdiveni olmadığı” gerekçesiyle tiyatroyu mühürledi. Sanatçılar ile tiyatroya elektronik posta ve telefon yoluyla yapılan tehditler artınca ekip oyunu oynamamaya karar verdi. Kumbaracı 50 mekanda gerekli düzenlemeleri yaptıktan sonra ruhsat verildi ve tiyatro yeniden halka açıldı. Biriken Grubu, oyunu sadece İDANS kapsamında “yeni eser” başlığıyla, çok fazla duyurmadan bir gün içinde iki kez ve yurtdışında bir kez oynayabildi.

Zira, sadece Kürt bölgesiyle sınırlı olmayan baskı ve engellemelerin arka planı İçişleri Bakanı İdris Naim Şahin’in “terörü besleyen arka bahçedeki otların iyi teşhis edilmesi gerektiği”ni ifade ettiği konuşmada görülebilir.

Kültür ve Turizm Bakanı Ertuğrul Günay’ın bu vakalarda yaptığı açıklamalara bakıldığında, sanatta ifade özgürlüğünü destekleyen sözlerinin yanında, sanatın da toplumsal hassasiyetlere saygı göstermesi gerektiğinin altını çizdiği, bu bakış açısıyla bakanlığın anayasa ile garanti altına alınmış sanatı ve sanatçıyı koruma görevini gerçekleştirmediği görülebilir.

Burada sorulması gereken, toplumsal hassasiyetlerin varlığından çok, hangi toplumsal hassasiyetlerin sansürü meşrulaştırmak için kullanıldığı ve hangi değerlerin yeniden üretildiğidir⁷. Bu soruları, Cumhurbaşkanlığı Genel Sekteteri Mustafa İsen’in “muhafazakar sanat”ın yapısını oluşturmaya yönelik yükümlülüğünü belirten 25 Mart tarihli açıklaması⁸ çerçevesinde değerlendirecek, iktidarın gelecekteki kültür politikalarını nasıl şekillendireceğine ve hangi stratejilerle bu politikaları meşrulaştıracağına dair bir ipucumuz olabilir.

Dipnot

1. Daha fazla bilgi için www.siyahbant.org sitesini ziyaret edebilirsiniz.
2. Site şu anda erişime kapalıdır. Bkn. <http://www.yeniozgurpolitika.org/>
3. CnnTurk, 26.11.2011, <http://www.cnnurk.com/2011/turkiye/12/26/iscisleri.bakanindan.yeni.teror.tarifleri/642042.0/>

index.html

4. Arşiv için Bkn. <http://www.siyahbant.org/?p=990>
5. Arşiv için Bkn. <http://www.siyahbant.org/?p=670>
6. Arşiv için Bkn. <http://www.siyahbant.org/?p=630>
7. Karaca, Banu (2011): When Duty Calls...: Questions of Sensitivity and Responsibility in Light of the Tophane Events”, Red Thread, No:3, p 40.
8. GazeteVatan, 25 Marts 2012, <http://haber.gazetevatan.com/muhafazakar-sanatin-yapisini-olusturmaliyiz/439012/1/Haber>

Türkiye’de güneş enerjisi: Sorunlar ve beklentiler

Türkiye’de güneş enerjisi eskisinden daha fazla konuşuluyor ve medyanın gündemine geliyor. Güneş enerjisinin sık sık gündeme gelmesi kötü bir şey değil, ancak bu, sorunların tamamen çözüldüğü anlamına da gelmiyor. Avrupa’nın en güneşli ülkelerinden biri olan Türkiye’nin güneş enerjisi konusunda neden bir türlü gerekli atılımı yapmadığını ve bu sektörün önündeki 10 temel engeli sizler için özetlemeye çalışayım.

Güneş enerjisinin önündeki engellerden bir tanesi karar alıcılar. Güneş enerjisinin aslında tüm partiler tarafından desteklendiğini söylemek mümkün, ancak iş kanun ve yönetmeliklere gelince çıkan sonuç, verilen sözlü desteğin biraz daha gerisinde kalıyor. Tüzel kişilikler içerisinde güneş enerjisine destek olanlar da, köstek olanlar da var. Var olan bilgi kirliliği de bu ayrışmayı her iki yönde körüklüyor. Benim görüşüme göre Türkiye’de üç farklı güneş enerjisi uygulaması olacak:

1) Elektrik şebekesine bağlantısı olmayan yerlerde güneş enerjisinden elektrik üretimi (bu seçenek zaten bugün herhangi bir şekilde kanunlara, yönetmeliklere tabi değil),

2) Elektrik şebekesi bağlantısı olan ama lisans başvurusu yapmak istemeyen, büyük yatırımcı olmayan şahısların/kurumların kendi elektriğini sağlamak veya mikro ölçekte satış yapmak için lisanssız elektrik üretim yönetmeliğinden yararlanarak (500 kilovat (kW) altı kurulu güç Türkiye’de lisanssız üretim yapabiliyor) uygulama yapması,

3) 4-5 megavat (MW) ve üstü kurulu güce sahip sistemler kurmak isteyen enerji şirketleri araziler bulup, güneş ölçümlerini yapacak ve en sonunda da büyük olasılıkla yapılacak bir yarışmaya katılacak. İhale benzeri bu yarışmayı kazanırlarsa, lisanslarını alıp büyük güneş enerjisi santralleri kuracak...

İlgili mevzuatı boş bir zamanınızda okursanız, muhtemelen, “güneş yatırımdan vazgeçip, ben paramı bankaya yatırıyım ay sonunda da faizimi alayım” dersiniz. Türkiye’de ilk defa bir enerji kaynağına 600 MW yatırım limiti getirildi, dünyada hiçbir ülkede olmayan bir uygulama ile de güneş enerjisi potansiyelinin ölçüm zorunluluğu kanuna eklendi. Bu da yetmedi, bir de başvuranların yarışmaya tabi tutulacağı açıklandı. Devletimizin hemen çıkmasını istediği bir kanun için ne kadar süre harcadığını, gönüllü olmadan çıkardığı bir kanun için ne kadar süre harcadığı ile karşılaştıran değerli okurlar, gerekli mesajı kendisi alacaktır. Bu konuda tek bir örnek yeterli olacaktır sanırım: Temiz enerjiye destek vermek isteyen bir hükümetin en rahat yapacağı eylem Bakanlar Kurulu’nun tek bir toplantısı kapsamında

olan (en azından bir süreliğine geçerli olacak) KDV indirimidir. Ülkemizde dondurulmuş hayvan spermasının KDV’si yüzde 1, güneş panelinin KDV’si yüzde 18’dir.

Bu noktada biraz geriye dönmekte fayda var. Yenilenebilir enerji sektöründe faaliyet gösteren şirketler başta olmak üzere birçok özel ve tüzel kişinin heyecanla beklediği Yenilenebilir Enerji Kanunu 2010 yılının son günlerinde Türkiye Büyük Millet Meclis’inde görüşülerek yasalaşmıştı. Fakat güneş enerjisi ile uğraşanlar, oldukça büyük hayal kırıklığına uğradı. Çıkan kanunda güneşten üretilen elektriğe 10 yıl boyunca 13,3 ABD doları/cent teşvik verilmesi öngörüldü. Bir ufak karşılaştırma yapmamız gerekirse, krizde olduğu söylenen Yunanistan’da bu teşvik yaklaşık 45 ABD doları/cent ve alım garantisi 20 yıl. Yani en basit yaklaşımla, Yunanistan’da güneş enerjisine yedi kat daha fazla teşvik var diyebiliriz.

İlginç olan bir madde de güneş elektriği üretim teknolojilerinin belli bir bölümünü Türkiye’de üretilmesi ve yaptığımız yatırımda bu yerli ürünleri kullanmanız durumunda teşvik oranında beş yıl boyunca yüzde 50 oranında artış alabilmeniz. Yani, 13,3 ABD doları/cent yerine artık beş yıl boyunca 20 ABD doları/cent destek alıyorsunuz. Burada yerli üretim teşviğinin üretimi yapacak firma yerine, yerli malı ürün kullanan kişilere verilmesi biraz garip. Bu, yerli üretim araba kullananların ucuz benzin kullanma hakkı almasına benziyor. Buna güvenerek Türkiye’de kim güneş paneli üretimine girer, hep beraber göreceğiz.

Çıkan kanunun 500 kW ve üstü kurulumlar ile lisans alacak tüzel kişilikleri hedeflediğini gözönüne alırsak, bu daha çok açık arazilerde kurulacak güneş enerjisi santrallerini (GES) işaret etmektedir. Buna karşılık üç yıldır kanunu olan ama yönetmeliği yeni yayımlanmış 500 kW altı kurulumlara yönelik uygulama, aslında tam da yapıları ve kendi elektriğini kendi üretmek isteyenleri hedefliyor. Buradaki uygulamayı özetlemek gerekirse, öncelikle güneşten ürettiğiniz elektriği kullanıyor, eksik miktarı şebekeden karşılıyorsunuz. Ürettiğiniz elektrik bazı dönemlerde tüketiminizden fazla ise fazla miktarı şebekeye veriyorsunuz. Aslında temel hedef, ürettiğiniz elektrik ile tükettiğiniz elektriği eşitleyerek sıfır enerjili bir bina kurgusunu oluşturmak. Üstelik bu sistemde kilovat/saat (kWh) üzerine mahsuplaşma olması ve üretilen elektriği tespit için basit ek bir sayacı kullanımı; hem teknik hem de mali mevzuat açısından uygulamaya geçilmesinin önünde önemli bir engel olmadığını gösteriyor. Burada kritik nokta mevzuat, yasa, yönetmeliklerden ziyade, çatısı bu tip kurulumlara müsait

Ateş Uğurel

Türkiye’de güneş elektriği sektöründe 17 yıldır faaliyet gösteriyor. Güneş Enerjisi Sanayicileri ve Endüstrisi Derneği’nin (GENSED) eski Yönetim Kurulu Başkanı Uğurel, kurucusu olduğu iRES enerji şirketinde yöneticilik yapıyor.

yerlerin halihazırda ödediği elektrik parası, bu bedelin önümüzdeki yıllarda nasıl değişeceği, bölgenin ne kadar güneş aldığı ve güneş elektriği sistemlerinin fiyatlarındaki düşüş.

Temel beklenti otel, alışveriş merkezi vs gibi en pahalı elektriği ödeyen mekanlarda iki-üç yıl içinde güneş elektriği fiyatı ile şebeke elektriği fiyatının eşitlenmesidir. Bu noktadan sonra Türkiye’de çok büyük bir güneş enerjisi pazarı doğmaya başlayacak ve herhangi bir teşvik vs. ihtiyacı olmadan elektrik aboneleri daha ucuz (ve temiz) olduğundan dolayı güneş enerjisini seçmeye başlayacaktır. Bu noktada da Türkiye’de gerçek “yeşil enerji devrimi”nin başlayacağını söylemek pek de yanlış olmayacaktır.

Türkiye’de güneş enerjisi sektörünün ilerlemesinin önündeki engelleri sadece yasayla sınırlamak doğru olmaz. Güneş enerjisi sektöründe faaliyet gösteren, beş yıldızlı otellerde şatafatlı “Ben güneş enerjisi işine girdim” kutlamaları yapan şuursuz girişimcilerin hâla varlığını sürdürdüğü bir piyasadayız. Bu “sözde girişimciler”, kanun hazırlanırken Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı’ndan fahiş denebilecek miktarlarda teşvik talep ediyordu; ne bir vizyonları, ne yerli üretim çabaları ne de uzun vadeli bir güneş enerjisi stratejileri vardı. Tek istedikleri en kısa zamanda köşe dönmektir. Neyse ki bu kişi ve kurumların çoğu bir süre sonra ortadan kayboldu. Çünkü mevcut güneş enerjisi sistem maliyetleri ile verilen teşvikler, ancak uzun vadeli düşünen yatırımcıların bu sektörde barınmasını mümkün kılacak nitelikte. Yukarıda kısaca değindiğim girişimci arkadaşların bir bölümü sektörde iş yapmaya devam ediyor ve maalesef hem sektörün kendisine, hem de potansiyel güneş enerjisi müşterilerine büyük zararlar veriyor. Bunlara müdahale etmek de kolay değil, çok rahatlıkla uluslararası konferanslarda bile boy gösterip “Artık güneş enerjisi kömürden daha ucuzdur” şeklinde saçma sapan, gerçekle uzaktan yakından alakası olmayan sunumları çok büyük rahatlıkla yapabilmektedir.

Sektörün bir başka sorunu ise yetersiz sivil toplum örgütlenmeleri. Türkiye’de temiz enerji konusunda birçok sivil toplum örgütü kurulmuş ve kurulmaktadır. Kurumsallıktan henüz çok uzak olan bu dernekler, acilen bünyelerine büyük, tecrübeli, ulusal ve uluslararası yenilenebilir enerji şirketleri ile STK’lerini katarak onların ekonomik gücünden, deneyimlerinden yararlanıp, istenilen güce, etkiye ulaşmak için gerekli eylem planlarını hayata geçirmelidir. Temiz enerji konusunda Türkiye’de faaliyet gösteren STK’lerin nihai hedefi, başta üyelerinin sürdürülebilir gelir seviyesine ulaşacağı bir sektör yaratmak olmalıdır.

Hiç kimse farkında değil, “çatılar güneş enerjisi için büyük bir potansiyel oluşturuyor” diyoruz, ancak Türkiye’de hem çatıların hem de binaların genel durumu içler acısı. Küçük ve orta ölçekteki tüm uygulamaların yapılacağı yer olan bir binanın güneşe en yakın kesimi, genelde müteahhitin parasının bittiği veya azaldığı döneme denk geldiği için burada çok büyük

sorunlar bizi bekliyor. İzolasyonu olmayan, statik olarak üzerine bir kedinin bile çıkmaktan korkacağı, bazen de üstü soğutma ekipmanları, güneş kolektörleri, onlarca çanak uydu anteni ile kaplı çatılarda, güneş elektriği sektörü kendisine nasıl bir uygulama ve montaj alanı bulacak çok merak ediyorum. Galiba bu durumda esas hedef, kentsel dönüşüme tabii tutulacak ve yeni yapılacak binalar olacak. Yeter ki bu binaların çatıları güneş paneli montajına uygun yönlendirme ve eğimle yapılsın. Güneşlenme hakkı (daha sonra yapılacak bir binanın daha önce yapılmış bir binayı güneşten mahrum etmemesi) mutlaka imar planlarında kendisine yer bulsun.

Güneş enerjisinin önündeki engellerden bir tanesi karar alıcılar. Güneş enerjisinin aslında tüm partiler tarafından desteklendiğini söylemek mümkün, ancak iş kanun ve yönetmeliklere gelince çıkan sonuç verilen sözlü desteğin biraz daha gerisinde kalıyor.

Son olarak da finans konusuna değinmekte fayda var. Türkiye’deki hâlâ birçok finans kurumu bir güneş paneli gördüğünde “Bu ne kadar su ısıtıyor, ben de geçen yıl yazlığımıza taktım çok memnunuz, bize ne ihtiyacınız var ki?” şeklinde tepki veriyor. Doğal olarak hiçbir finansçı, anlamadığı bilmediği bir sistemi risk alarak finanse etmek istemeyecektir, bu da ciddi bir sorun oluşturmaktadır. Çünkü yurtdışı birçok fonun Türkiye’de kullanımını Türk bankaları ve finans kurumları aracı olarak sağlamakta ve bu kurumların konuya vâkıf olmaması yine güneş enerjisi sektörünün istenilen büyüme oranlarına ulaşamaması için bir engel oluşturmaktadır. Bunun üzerine bugün tüm dünyada yaşanan finans krizi de müşteri tarafında güneş enerjisinin cazibesini bir miktar yitirmesine yol açabilir.

Tüm bu sorunlara rağmen içinde yer almayı tercih ettiğimiz Türkiye’deki güneş enerjisi sektörü, yasal alanda birkaç düzenleme daha bekliyor. Güneş ölçüm tebliğ revizesinin ardından Meteoroloji Genel Müdürlüğü (MGM) tarafından ölçüme ilişkin uygulamayı gösterecek bir alt düzenleyici işlemin (yönerge, genelge gibi) hazırlanarak yayımlanması gerekiyor. İkinci beklenti ise Enerji Piyasası Denetleme Kurulu’ndan (EPDK). Lisans başvurularının alınma tarihinin, güneş enerjisine dayalı lisans başvurularında istenecek bilgi ve belgelerin EPDK kararı ile belirlenerek ilan edilmesi gerekiyor. Sonra da gözler Türkiye Elektrik İletim AŞ (TEİAŞ) Genel Müdürlüğü’ne çevrilecek ve onlar tarafından hazırlanacak yarışma yönetmeliği beklenecek.

Türkiye’de mevsimlik tarım işçilerine dair kısa bir değerlendirme

Türkiye’de mevsimlik tarım işçilerinin varlığı, kapitalizmin kırsal alanlarda gelişmesi ile birlikte takip edilebilir. Çukurova’da pamuk üretiminde başlayan hikayeleri, bugün tüm ülkede neredeyse bütün ürünlerin hasat dönemlerini içine alacak şekilde devam etmektedir. Uzun sayılabilecek bu zaman içerisinde birbirinden farklı bölgeler veya şehirler mevsimlik tarım işçisi göçü vermiştir. Örneğin, İç Anadolu’nun köylerinden Çukurova’ya veya Ege’nin dağlık köylerinden pamuk hasadı yapılan ovalarına mevsimlik işçi göçleri olmuştur. Ancak, 1950’li yıllar Türkiye’nin kırsal alanı için en önemli dönüm noktasıdır. Tarımda makineleşme ile başlayan, daha fazla arazinin tarıma açılması, çiftçiler arasında eşitsiz dağıtılan zirai krediler ve daha pek çok işaretle birlikte kapitalist üretim yapısının kırsal alanda hakimiyetini ilan ettiği önemli bir dönemdir. Süreç kırsal alanların üretim yöntemlerini ve ilişkilerini olduğu kadar, neden olduğu kitlesel göçlerle kentsel yaşamı yeniden dönüştürmüştür.

Tarımda değişen üretim yöntemleri, daha fazla mevsimlik işgücü talebi yaratırken kentlere doğru gerçekleşen kitlesel göçlere katılmayan kesimlerin mevsimlik işgücüne kaynak oluşturduğu söylenebilir. Bu potansiyeli taşıyanlar ise Güneydoğu Anadolu’daki ortakçılar olmuştur. 1950-1970 yıllarındaki kente göç verileri Güneydoğu Anadolu’nun kente göçte gerilerde kaldığını göstermektedir. Dolayısıyla bu dönemin en dikkat çekici sosyal olayı olarak kitlesel bir şekilde gerçekleşen kırdan kente göçün yanında, bunun kadar dikkat çekemeyen geleneksel ortaklıktan mevsimlik tarım işçiliğine doğru kitlesel bir yer değiştirmeden daha söz edilebilir. Güneydoğu Anadolu’nun 1980’li yıllardan sonra başlayan göçüne, 1990’lara doğru eklenen “zorunlu” sıfatı bu bölgenin göçmenlerini mevsimlik tarım işçiliğine adeta kilitlemiştir (Çınar ve Lordoğlu, 2010).

Kısaca bahsedilen bu gelişmelerden sonra “Türkiye’de mevsimlik tarım işçileri her yıl ağırlıklı olarak Güneydoğu’dan ülkenin dört bir yanına birkaç aylığına çalışmak için göç eden bir işçi kitesidir” tanımı rahatlıkla yapılabilir. Ancak, işçilerin bu geçici göçleri sadece bir yer ile sınırlı kalmamaktadır. Tarım ürünlerinin hasat mevsimlerine göre, birkaç yer değiştirirler (Akbiyık, 2008: 231; Geçgin, 2009: 15; Yıldırak vd., 2003). Bu uzun yolculuklarından sonra çoğunluğu birkaç aylığına da olsa evlerine dönerken, birkaç yıldır hiç evlerine gitmeyenler de bulunmaktadır. Mevsimlik işçilerin

önemli bir bölümü, ürünlerin hasat dönemine bağlı olarak sürekli göç halindedir.

Mevsimlik tarım işçilerinin yaşamları, çalışma dönemlerinin bazı aşamaları ele alınarak açıklanabilir. Sorunlar işçilerin yaşadığı şehirlerdeki yüksek işsizlik oranları ile başlar. Güneydoğu’da çalışma alanlarının sınırlı olması, kırsal alanda toprak dağılımının eşitsizliği, burada yaşayanlar için geçinme yöntemlerini oldukça azaltır. Nitekim işçilerle yapılan gazete röportajları ve araştırmalar, onların yaşadığı yerlerdeki işsizliği en büyük problemleri olarak tanımladığını göstermiştir. Dolayısıyla bu bölgede yaşayanlar için istihdam olanaklarının sınırlı olması mevsimlik tarım işçiliğini tek seçenek haline getirmektedir. Geçinmek için bu işi tercih edenler her yıl Nisan ve Mayıs aylarında yolculuklarına başlar. Bu yolculuklar meydana gelen trafik kazalarının medyada yer bulması nedeniyle tüm ülkede işçilerin yaşamlarına dair en iyi bilinen şeydir. Önceleri kamyonlarla yapılan yolculuklar, kazaların artması üzerine yapılan denetimlerin sıklaştırılması ile birlikte azalmaya başlamıştır. Şimdilerde işçiler, yataklarını, kilimlerini, mutfak eşyalarını da yüklediği, kapasitesine göre çok fazla ağırlık taşıyan minibüslerde benzer tehlikeli yolculuklarını yapmaya devam etmektedir.

Çalışacakları yerlere vardığında yaşayacakları barınma yerleri, bir diğer önemli sorun alanıdır. İşçiler neredeyse tüm zamanlarını açık havada geçirir. Naylon ya da bezlerden kurduğu çadırlarını, eşyalarını korumak ve uyumak için kullanmaktadır. İşçilerin oluşturduğu çadır yerleşkeleri, mutfak, tuvalet ve banyonun olmadığı, suya erişim imkânlarının kısıtlı olduğu, tüm doğal koşullara açık yerlerdir (Özbekmezci ve sahil, 2004). Bu olumsuz koşulların yanında aslında, çadır yerleşkeleri hiç de ifade edildiği gibi “geçici” değildir, çünkü işçiler sürekli yer değiştirerek yılın önemli bir kısmını bu geçici olarak nitelendirdiği koşullar altında yaşar.

Yaşam koşullarının kötü olması, çalıştığı yerlerde dışlanmaya maruz kalmasında bir etkidir. Söz konusu barınma koşulları çevrede bir kirlilik ve kötü kokuya sebep olmakta, ayrıca kötü bir görüntü ortaya çıkarmaktadır. Yerli halk tarafından bu çadır yerleşkeleri uzak durulması, hatta mümkünse ortadan kaldırılması gereken yerler haline gelebilmektedir. Ancak dışlanmanın daha önemli bir boyutu, çoğunlukla etnik köken, bazı durumlarda da dini inançlar üzerinden yaşanmaktadır. Aslında mevsimlik tarım işçiliği sadece Türkiye’de değil, diğer ülkelerde de etnik, irksal, dinsel açıdan farklı grup-

Sidar Çınar

Marmara Üniversitesi Çalışma Ekonomisi Bölümü’nde doktora öğrencisi olan Çınar, kadın ve mevsimlik tarım işçileri ile ilgili çalışmaktadır. Çınar, mevsimlik tarım işçileri üzerine doktora tezi hazırlıyor.

ların birbirleriyle karşılaşma alanıdır. Bu karşılaşma diğer ülke örneklerinde de az ya da çok gerilim yaratabilecek bir potansiyele sahiptir. Türkiye’de ise Güneydoğu’dan göç eden mevsimlik tarım işçilerinin çeşitli sebeplerle etnik bir çatışmanın tarafı olduğu, hatta bu çatışmaların bazı durumlarda medyaya yansiyacak boyutta büyüdüğü de bilinmektedir. Dışlanmanın açık bir çatışma boyutuna varması çok sık yaşanan bir durum değildir, çünkü işçilerin ve gittiği yerin yerli halkının birbirlerine ihtiyacı vardır. Çalışma ilişkilerinin tümünden kesilmesini, her iki taraf da göze alamaz. Ancak günlük yaşamın içine saklanan, farklılıkları ifade etme, dışlama davranışları, etnik kimliklerin geçici karşılaşmalarla yeniden yaratıldığı bu zeminde farklılıkları daha da artırmakta, iletişimi zorlaştırmaktadır. Bu koşullar altında yeniden yaratılan etnik kimlikler, birbirlerine karşı daha keskin sınırlar oluşturmaktadır. Ayrıca, açık bir şekilde sataşma veya laf atmaya maruz kalan bazı işçiler aynı bölgeye bir daha gitmek istememektedir.

Sosyal ilişkilerden çıkıp çalışma ilişkilerine gelindiğinde, daha iyi bir görüntü ile karşılaşamayız. Mevsimlik tarım işçilerinin çalışma ilişkileri, “elçi” veya “dayıbaşı” olarak adlandırılan aracılar ve işverenlerden oluşmaktadır. Bu üçlü çalışma ilişkisi tamamen enformel bir zeminde gerçekleşir. İşverenler, işçilere karşı hiçbir sorumluluğu üstlenmek zorunda değildir. Barınmaları için yer göstermek, işçiler için yaptıkları tek şeydir. Bunu yapmaktaki amaçları da işçilerin çalışacağı bahçelere hızlı bir şekilde ulaşmasını sağlamaktır. Mevsimlik tarım işçisi-işveren ilişkisi, yürürlükteki İş Kanunu kapsamı içinde değerlendirilemez. Dolayısıyla, amacı işçiyi korumak olmayan Borçlar Kanunu’na devredilir. Ancak, gerek Borçlar Kanunu gerek İş Kanunu mevsimlik tarım işçilerinin özgün sorunlarına yönelik düzenlemeler içermemektedir. Örneğin, işçilerin barınma sorunları vardır. Bu sorun aile boyu göç etme eğilimleri nedeniyle yaşlıların, bebeklerin, küçük çocukların, işçilerle birlikte göç etmesi ile daha ciddi bir boyut kazanmaktadır. Oysa hem Borçlar Kanunu hem de İş Kanunu mevcut durumları ile bunları düzenlemekten uzaktır.

İşçilerin işverenlerinden yasal olarak herhangi bir hak talep edememesi, çalışma dönemlerinde karşılaştığı zorluklar ve işveren karşısındaki güçsüz konumlarından dolayı elçilere duyduğu ihtiyacı arttırmaktadır. İşçiler çalıştıkları dönemlerde ihtiyaç duyduğu her türlü konuda elçilerden yardım ister. Elçiler, işçilerin çalışma yaşamları ile ilgili her türlü kararı, işverenle ücret pazarlığı gibi çok önemli bir konuda bile, onlar adına verir. İşçilerin yolculuğu, çalıştığı yerlerde yapacağı alışverişleri, gerektiğinde sağlık kurumlarına ulaştırılması ve daha pek çok konuda onlar adına düzenlemeler yaparlar. Elçilerin işçiler için yerine getirdiği görevler, onların yaşamlarını kolaylaştırıyor gibi görünse de bunların hepsi işçilerin elçilere olan bağımlılığını güçlendirmektedir. Bir elçiye bağlı olmadan işçi iş bulamaz, çalıştığı yerde hiçbir sorununu tek başına çözemez hale gelir. Bu bağımlılığı yaratmak ve derecesi işçinin yaptığı işin vasıfları arasındadır. İşçiden ve işverenden aldığı komisyonlar dışında sayısız gelir elde etme yöntemini kendisi için yaratmıştır.

Mevsimlik tarım işçilerinin emeklerinin sömürül-

mesinde önemli bir rol üstlenen aracılardan faaliyetleri, hâla denetimden uzak olarak gerçekleşmektedir. 2011 yılında yürürlüğe konulan “Tarım İşinde Aracı Yönetmeliği” tarım aracılarının faaliyetleri denetim altına alınmaya çalışılmışsa da çok az sayıda aracı kayıt altına alınabilmiştir. Kayıt altına alınanların bile faaliyetleri denetlenememiştir. Oysa devletin işçi-işveren ilişkilerini ve işçilerin yaşam koşullarını düzenlememesi nedeniyle varlığını sürdürebilen aracılık kurumunu, yasal bir zemine çekmeye çalışmak yerine, bu kurumu var eden koşulları ortadan kaldırmaya yönelik düzenlemeler daha akla yatkındır.

Mevsimlik tarım işçilerinin özgün durumları için çözüm üretmek amacıyla Başbakanlık, mevsimlik gezici tarım işçileriyle ilgili olarak 2010 yılında 6 sayılı genelgeyi yayımlamıştır. Genelge mevsimlik tarım işçilerinin özgün sorunlarını tanımlaması ve çözmeyi amaçlaması açısından önemli bir adımdır. Ancak, sorunlara sunduğu çözümlerin fazlasıyla yukarıdan bir bakış açısıyla hazırlanması nedeniyle eleştiriye oldukça açıktır. Genelge sorunlara sadece ana başlıkları ile değinmiştir. Bu sorunlara getirdiği

Tarımda değişen üretim yöntemleri, daha fazla mevsimlik işgücü talebi yaratırken kentlere doğru gerçekleşen kitlesel göçlere katılamayan kesimlerin mevsimlik işgücüne kaynak oluşturduğu söylenebilir.

çözümler ise gerçekçi olmaktan, belirttiği sorunların esas sebebini görmekten uzaktır. Örneğin, 12 kişilik minibüse 25 kişi alınarak ya da kamyon kasasında yapılan yolculuklarda esas problem, trafik denetiminin azlığından veya yetersizliğinden kaynaklanmamaktadır, bu tehlikeli yolculuklar mevsimlik işçilerin yol masraflarını karşılayamayacak kadar yoksul olmasından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla bu soruna bulunacak çözüm, “trafik denetimlerini arttırmak, araç ve trafik güvenliğinin gerektirdiği kontrol”lerden daha farklı olmalıdır. Benzer şekilde bir başka önemli problem olan barınma sorunlarına yönelik bu çözüm önerilerinin ardından “Bu yerleşim yerlerindeki içme ve kullanım suyu ile elektrik ihtiyacı, şebeke tesisi, mahallinde sondaj, su tankı/tankeri, elektrik hattı tesisi veya jeneratör temini suretiyle il özel idarelerince sağlanacak ve kullanım bedelleri kullananlardan alınacağına” yönelik madde mevsimlik işçilerin yoksulluk seviyesi düşünüldüğünde, gerçekçi gelmemektedir. Çok düşük günlük ücretlerle çalışan, üstelik çalışmadığı dönemde geçinebilecek kadar parayı biriktirmek için çalıştığı dönemde harcamalarını asgari seviyede tutan ailelerin, bu boyutta bir ödemeyi yapabilmeye ihtimalleri neredeyse yoktur.

Ancak genelgenin en dikkat çekici kısmı, mahalli kolluk kuvvetlerince işçilerin konakladığı böl-

gelere gece ve gündüz mutlak zamanlarda güvenlik amaçlı devriye faaliyetleri yapılacağını ifade eden 10. maddedir. Bu ölçüde hassas karşılaşmaların yaşandığı bir konuda kullanılan dil, özellikle de resmi bir ifade ise çok dikkatli kurulmalıdır. Genelge “güvenlik amaçlı devriyeler” ile neyi amaçladığını açık bir şekilde belirtmemiştir, dolayısıyla güvenliğin ön plana çıkarıldığı tartışmaları da açık kalmıştır. Ayrıca, mevsimlik tarım işçilerinin çalıştığı yerin yerli halkları ile iletişiminin sorunlu seyrettiği, farklılık-

2011 yılında yürürlüğe konulan “Tarım İşinde Aracı Yönetmeliği” tarım araçlarının faaliyetleri denetim altına alınmaya çalışılmışsa da çok az sayıda aracı kayıt altına alınabilmiştir.

ların derinleştiği ya da olumsuzlandığı durumlarda böylesine bir düzenleme iletişim problemini daha da zorlaştırabilecektir.

Sonuç olarak trafik kazaları, çocuk işçiliği, barınma gibi sorunlara yaklaşımının sınırlı olması, mevsimlik tarım işçilerinin gittikleri yerlerde sanki güvenlik sorunları yaratacaklarmış gibi bir kabul ile hareket edilmesi genelgeyi sorunlu hale getirmiştir. Yine de bu genelgenin ardından bazı illerde işçilerin

barınma sorunlarını, çocukların eğitime erişme haklarını geliştirmeyi amaçlayan projeler hayata geçirilmiştir. Ancak bunların sayısı sınırlıdır, her biri aynı kapsam ve düzene sahip değildir. Sadece bazı yerlerde net sonuçlar görülebilmektedir. Elektrik ile su bağlantılarının, çadır okulların, seyyar tuvalet ve banyoların olduğu yerleşkelerin kurulma çabaları söz konusudur. Bazı sorunlarla beraber devam etse de bu çabalar umut vericidir. En büyük endişe ise proje kapsamında gerçekleştirilen bütün faaliyetlerin, bittikten sonra nasıl finanse edileceğidir. Dolayısıyla daha kalıcı çözümler üretilmesi, projeden çıkıp devletin sosyal politikaları içinde bu tür düzenlemelerin sürdürülmesi önemlidir.

Ancak, sorun sadece devletin yaşam koşulları ve çalışma ilişkilerine yönelik düzenlemeleri ile çözülecek gibi değildir. Sosyal dışlanma ve etnik, dinsel gerilimdeki artış sorunların çözümünü geciktirmektedir. Yasal olarak eğitim, barınma, sağlık gibi temel hakların kusursuz bir şekilde sağlanması halinde bile, belki de daha önemli olan bu hakları gerçeğe dönüştüren kişiler olarak eğitim, sağlık, güvenlik, adalet gibi hizmetleri sağlayan personelin tavrı önem kazanmaktadır (Çınar ve Lordoğlu, 2010). Nitekim bazı işçilerin çalıştığı yerlerde sağlık personelinin davranışlarından kaynaklı olarak, sağlık kurumlarına gitmediğini ifade etmesi bu duruma bir örnek olabilir. Sonuç olarak etkili bir yasal koruma sağlanması, temel haklara sorunsuz bir erişimin kağıt üzerinde tanınması halinde bile, bu ülkenin toplumsal algılarını soluyan personeline çarpıp geri dönme riskini taşımaktadır.

Kaynakça

1. Akbıyık N.(2008), “Türkiye’de Tarım Kesiminde İşgücü Piyasalarının Yapısı”, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 7 (24): 220-238.
2. Geçgin E.(2009), “Ankara-Polatlı Örneğinde Sosyal Dışlanma Açısından Mevsimlik Tarım İşçiliği”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1(1): 3-35.
3. Çınar S. ve Lordoğlu K.(2010), “Mevsimlik Tarım İşçiliğinde Tekil Bir Analiz: Karasu Fındık Toplama İşçileri “ TTB Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi, 38: 23-33
4. Keskin D.(2011), Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Yasalar Karşısında Konumu, Tanımı ve Çalışma Koşulları, Mevsimlik Tarım İşçileri Çalışma Grubuna(MİGA) Gönderilen Bilgilendirme Notu.
5. Özbekmezci Ş., Sahil S.(2004), “Mevsimlik Tarım İşçilerinin Sosyal, Ekonomik ve Barınma Sorunlarının Analizi”, Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi, 19 (3): 261-274.
6. Yıldırak N. vd.(2003). Türkiye’de Gezici ve Geçici Kadın Tarım İşçilerinin Çalışma ve Yasam Koşulları ve Sorunları. Tarım-İş. Ankara.

Suriye: “Arap Baharı”nın “Arap Devrimi”ne dönüşme durumu

Tunus'ta “Tek Adam”, “güçlü diktatör” Zeynel Abidin bin Ali, uzun yıllar süren iktidarını 2011 yılının Ocak ayının ortasında kitle gösterilerine dayanamayarak terk etmek zorunda kaldığında, dünyada kimse “Arap Baharı”nın başladığını aklına getirmişti.

Çok geçmeden Tunus'taki gelişmeler Mısır'da tekrarlanınca, “Son Firavun” Hüsnü Mübarek, hiç hesapta olmadığı şekilde Kahire'nin Tahrir Meydanı'nda 100 binlerce kişinin katıldığı gösteriler sonucunda Şubat ayının ortasında koltuğunu bırakınca tüm dünya “Arap Baharı”nın çiçek açtığı sonucuna vardı.

Arkadan, iki ülkenin ortasında bulunan Libya geldi. Libya'da Muammer Kaddafi'nin 40 yılı aşan koltuğu sallanmaya başladı. Libya'daki gelişmeler Tunus ile Mısır'dan farklı oldu. Upuzun bir sahili olan ülke; fiilen, tarihi ve coğrafi özelliklerine göre ikiye bölündü. Eski Roma döneminin Mısır'a bitişik Bingazi merkezli Cyreneica bölgesi, yönetime karşı ayaklanır ve son verirken Tunus'a bitişik Trablus merkezli Tripolitania, Kaddafi'nin kontrolünde kaldı. Libya, adı konmadan, Cyreneica ile Tripolitania arasında bölündü. Aşiret yapılarına dayanan ülke, aşiretler arası savaş şeklinde bir iç savaş yaşamaya başladı.

Kaddafi'nin Bingazi'yi ele geçirerek ayakta kalması ihtimalinin belirmesi üzerine, devreye uzaktan Amerikan kumandalı Fransa ve İngiltere girdi. Fransa'nın başını çektiği bombardıman, son kertede Bingazi'nin Kaddafi'nin eline geçmesini önledi ancak Libya “Arap Baharı”nın çiçek açan dallarından birine benzemiyordu. İşin işine dış müdahale girdi. Dış müdahale, NATO operasyonu boyutu kazandı.

Gelişmeler Körfez'in dibindeki Bahreyn'e ve en dibindeki Yemen'e sıçramıştı. Bahreyn, ne Yemen, ne Mısır, ne Tunus ve ne de Libya'ya benziyordu. İstanbul'un herhangi bir semti kadar küçük nüfusa sahip, Şii çoğunluklu nüfusu ve Sünni Kraliyet ailesinin yönetimi altındaki Bahreyn, boyundan çok daha büyük bir şeyi temsil ediyordu: Körfez'de Sünni-Şii bölünmesi üzerinden İran-Suudi Arabistan çatışmasını. Yemen ise tümünden başka bir öykü, bambaşka bir jeopolitik alandı.

Amerikan medyası, Libya görüntüleri, Bahreyn çalkantıları, Yemen'deki belirsizlik üzerine, “Arap Baharı” deyiminden vazgeçti. “Arap Kışı”ndan söz eden yazılar yayımlanır oldu. Bahar, yaza varmadan geri dönüp kışa dönüşmüştü sanki.

Kuzey Afrika ve Arap Yarımadası'nı yalayan

gelişmelere Araplar'ın kendisi “Devrim” adını verdi. Kimi düşünürler daha ihtiyatlı bir dil kullandı; “Arap Ayaklanmaları” ya da “Arap Aydınlanması” sıfatını uygun gördü.

Bütün bu isimler, sıfatlar ve gelişmeler Ortadoğu'nun “kalbi”ne, Suriye'ye değmeden gerçeklik kazanamazdı. Suriye, sadece Ortadoğu'nun jeopolitik yüreği değil, “Arabizm”in de merkeziydi.

Suriye'nin “Arabist misyonerliği” 14. Yüzyıl öncesine, İslam'ın ilk yıllarına kadar uzanır. İslam, Arabistan Yarımadası'nda Mekke ve Medine'de doğduktan sonra ilk devletini, Şam merkezli olarak bugünkü Suriye topraklarında kurmuştu. 661- 750 yıllarında Emeviler, Şam'da ilk Arap-İslam İmparatorluğu'nu kurdu. Kurmakla kalmayıp İslam'ı Kuzey Afrika'ya ve oradan İspanya'ya Endülüs'e taşıdılar.

Uzun Osmanlı yüzyılları boyunca, ortada Suriye ismi yoktu ama “Bilad-ı Şam” adında bugünkü Lübnan'ın, Ürdün'ün ve Filistin'in bağlı olduğu Şam Vilayeti vardı. Osmanlılara karşı Arap milliyetçi düşüncesi ile eylemi, bir başka deyimle “Arap Aydınlanması” ve “Arap bağımsızlık fikri” Şam Vilayeti'nde ortaya çıkmıştı.

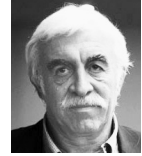
Büyük tarihçi Arnold Toynbee, “A Study of History” adlı 12 ciltlik eserinde, dünyanın iki jeopolitik pivotundan söz eder. Bunlardan birini, bir milenyum boyunca “insanlığın tarihinde derin bir iz bırakacak şekilde” uygarlıklar ve dinlerin birbirlerine karıştığı Suriye olarak tanımlar.

Tunus'ta başlayan Mısır'da en önemli “merkez üssü”nü elde eden gelişmeler Suriye'ye ulaşmadan, “Arap Baharı” adını belki alabilirdi ama “Arap Devrimi” niteliğini kazanamazdı.

Değişim dip dalgası, Suriye rejiminin başındaki Beşşar Esed'i bile gafil avladı. Suriye ile ayrı siyasi eksenlerde yer alan Tunus ve Mısır, hatta Libya, Esed'de alarm zilleri çaldırmamıştı. Tunus ve Mısır'da olanlardan memnun gözüküyor ve aynı gelişmelerin niçin Suriye'de olamayacağını yabancı basına anlatmakla meşguldü.

15 Mart 2011 tarihinde “Arap Devrimi”nin alevleri, Suriye'ye en tahmin edilemeyecek yerden, güneyde Ürdün sınırı yakınındaki Dera'a'dan girdi. İnternet ile El-Cezire çağının çocukları, Tunus'ta ve Kahire'de Tahrir'de olanları televizyon ekranlarından seyretmişti. “Beşşar İrhal”, yani “Beşşar Çekil” yazılarını Dera'a'nın duvarlarına graffiti olarak yazmaları, kendilerine işkence ve ölüm olarak geri döndü.

Dera'a'daki zulüm ise Esed'e Suriye halkının her gün artan sayılarda ayaklanması olarak geri döndü.

Cengiz Çandar

Cengiz Çandar, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'ni bitirdikten sonra ODTÜ Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde asistanlık yaptı. Çandar, İstanbul Bilgi, İstanbul Kültür ve Özyeğin üniversitelerinde dersler verdi. Cumhurbaşkanı Turgut Özal'a dış politika alanında danışmanlık yapan Çandar, Özal ile Irak Kürt liderliği arasında ilk kez doğrudan temasların kurulmasında rol aldı. Çandar'ın çoğunluğu Ortadoğu sorunu üzerine olmak üzere Türkçe yedi kitabı var. 1976'dan bugüne birçok gazete ve haber ajansında görev alan Çandar, Resmî ve özel TV'lerde yayınlanan programlarda yer aldı. Çandar halen Lübnan'ın al-Mustaqbal ve Türkiye'de İ Turkish Daily News ve New Anatolian gazetelerinde köşe yazarlığı yapıyor.

Dera'a ile dayanışma gerekçesiyle, önce kıyı şeridindeki Baniyas ile Lazkiye, daha sonra Hatay sınırının dibindeki İdlib, giderek Irak sınırına yakın Deir ez-Zor ve bunları izleyen süre içinde Şam-Halep karayolu üzerinde ülkenin omurgasını oluşturan şehirlerden Hama, Homs devreye girdi. Hama, 1982 yılında Beşşar Esed'in babası döneminde 10-20 bin kişinin hayatını kaybettiği katliamın merkeziydi. Homs, "Suriye'nin Stalingrad'ı"na, kimisine göre "Suriye'nin Saraybosna'sı"na döndü.

Suriye'de karışıklıkların başlamasının üzerinden bir yıl geçtikten sonra 10 bin kişi hayatını kaybetmişti. 25 bini Türkiye'ye olmak üzere, 100 binin üzerinde insan Lübnan, Ürdün ve Irak'a sığınmıştı. O rakamın iki misli ise ülke içinde yer değiştirmek zorunda kalmıştı. Ülkenin üçüncü büyük şehri Homs büyük ölçüde boşaltılmış, başkent Şam'a göçmenler halinde yığılmıştı.

Eski Roma döneminin, Mısır'a bitişik Bingazi merkezli Cyreneica bölgesi, yönetime karşı ayaklanır ve son verirken Tunus'a bitişik Trablus merkezli Tripolitania, Kaddafi'nin kontrolünde kaldı. Libya, adı konmadan, Cyreneica ile Tripolitania arasında bölündü.

Suriye'de filmi geri sardırarak, 14 Mart 2011 tarihinde "status-quo ante"ye döndürmek artık imkânsız. Gelgelelim, iktidar da Mısır, Tunus, Libya ve hatta Yemen'de olduğu şekliyle değişmedi. Ülkeye eskisi gibi hükmedemiyor ama aynı zamanda da yıkılmıyor. Satranç oyunundaki "pat" durumuna benzer bir hali yaşıyor.

Böyle olmasının birçok nedeni var. En başta geleni, Suriye'nin bölgesel ve uluslararası birçok fay hattının keşiştiği jeopolitik konumu. Suriye'de iktidarı elinde tutan Esed-Makhlouf ailesinin dayandığı mezhebi taban, ülke nüfusunun yüzde 8-12 arası bir bölümünü oluşturan Aleviler. Rejim, bu mezhebi tabana ve diğer azınlıklar ile gerçekleşmiş zımnî koalisyonuna dayanarak 40 yılı aşan bir süre iktidarını sürdürüyor. Bu zaman zarfında, rejimin en önemli iki kurum olan istihbarat-güvenlik bürokrasisi ile silahlı kuvvetlerin kilit noktalarına bu mezhebin mensupları yerleşti.

Alevilerin, çoğunluğu Rum Ortodoks olan Hristiyan azınlık (ülke nüfusunun yüzde 10-14'ü) ile Sünni egemenliğinden kaygılı Dürzi azınlığı (nüfusun yüzde 3-4 civarı) yüzde 1 oranındaki İsmailî mezhebinden olanların eylemsiz desteği, iktidarın kitlesel konfigürasyonunu oluşturuyor.

Buna belli ölçülerde nötraliyesi elde edilmiş olan yüzde 10 dolayındaki, ayrı bir etnisite olan Kürtleri de eklersek, Suriye nüfusunun yüzde 35-40'lık bir oranı, ya varoluşsal kaygılarla rejimle birlikte ya da ayaklanmanın aktif unsurları içinde yer almıyor.

Ayrıca, en büyük iki merkez, Şam ve Halep'in

Sünnî ticaret burjuvazisinin belirli ölçülerde rejimle bir "co-habitation" içinde bulunduğu düşünülürse, zaten amansız bir baskı rejimi için yeterli bir kitle desteği sağlanmış demektir.

Böyle bir rejim yıkılmamak için, şiddete sınırsız biçimde başvurursa, böylesine bir kitlesel zemin üzerinde ömrünü uzatır. Bu durumda Sünniler, önemli ölçüde nüfus çoğunluğuna sahip olmakla birlikte, asimetrik bir dezavantaj ile karşı karşıyadır.

Ancak, böyle rejimlerin en önemli dayanağı olan "Korku Duvarı" yıkılırsa, yani silahsız kitleler her şeyi göze alarak sokaklara dökülürse, ülkenin yönetiminin istikrarla devamı da mümkün değildir.

Bu durum, ister istemez, Suriye'yi iki seçenekle karşı karşıya bırakıyor:

1. Kronik ve şiddet ortamında sürececek bir istikrarsızlık;
2. İç savaş ihtimali.

Ülkenin çeşitli bölgesel ve uluslararası fay kırıklarının keşişme noktası olması burada devreye giriyor. Suriye'nin iktidar konfigürasyonu ve dış ittifakları (İran), ülkeyi kendiliğinden bölge çapındaki Sünnî-Şii çatışmasının bir mücadele alanı haline dönüştürüyor.

Bu çerçevede İran-Suudi Arabistan, İran-Batı, bu arada İran-İsrail ve en önemlisi adı konmamış Türkiye-İran rekabetinin ifade ettiği fay hatları, Suriye coğrafyasının üzerine yerleşiyor.

Bütün bunlara ek olarak, bu ülkenin Tartus limanında Akdeniz'de kalan tek deniz üssüne sahip olan Rusya da Suriye krizi üzerinden Ortadoğu politikasına Sovyetler Birliği günlerinde olduğu gibi bir dönüş yapmak ve uluslararası gündemde elini güçlendirmek hesabında. Bu hesaplara, Suriye rejiminin destekçileri arasında yer aldı, BM Güvenlik Konseyi'nin daimi üyelerinden biri olma kozunu kullandı ve kendisiyle birlikte "BRIC" adlı yükselen pazarlar gruplaşmasının önemli üyeleri Çin ve Hindistan'ı Suriye rejimine destek olmak konusunda arkasından sürükledi.

2000'li yıllarda yeni Ortadoğu açılımının merkez üssü olarak bu ülkeyi değerlendiren, Esed ile çok özel ve yakın ilişkiler geliştiren Türkiye ise dramatik bir dönüş yaşayarak Suriye rejimiyle iplerini koparttı. Suriye'de rejimin yıkılması halinde oluşacak iktidarı hazırlamak amacıyla "Suriye Ulusal Konseyi" (SUK) adlı muhalefet şemsiye örgütünün İstanbul'da 2011 Ekim ayında kurulmasına ön ayak oldu.

Türkiye'nin Suriye'nin bölgedeki en yakın dostu olmaktan, rejime hasım konumuna kaymasının seyrini de şöyle:

1. Türkiye, Tunus, Mısır, Libya'daki rejim değişikliklerinin "sponsor"u konumunda öncü rol oynadı ve bir yükselen bölgesel güç olarak "statüko yanlısı" olmaktan "değişim yanlısı bölge gücü" konumuna geldi. Arap dünyasını saran değişiklikler karşısında, bunun karşısına dikilerek bölge gücü konumunu muhafaza edemedi. Değişim dalgası bu ülkeye gelince, Tunus-Mısır-Libya eksenindeki tavrının doğal sonucu olarak, Suriye'de de değişim seçeneğinin yanında yer almaya mecburdu.
2. AKP'nin dayandığı kitlesel çekirdeğin Suriye Sünnileri ile kültürel ve hatta organik beraberliği, bu ülkede onların ayağa kalktığı bir tarih evresinde,

Türkiye'deki iktidarı fazla seçenikle karşı karşıya bırakmıyordu. Ayrıca, bölgede Sünnilerin Irak Savaşı sonrası yaşadığı "merkez boşluğu", İran'ın oluşturduğu "bölgesel Şii eksenini" karşısında, bölgenin geleneksel Sünni güç merkezi olarak Türkiye'nin doldurmasını kaçınılmaz kılıyordu.

3. Suriye'de benimsediği siyasi pozisyon Türkiye'yi, İsrail ile ilişkilerinin çok bozuk olduğu bir dönemde ABD ile Türkiye-İsrail ilişkilerinin bozukluğundan olumsuz biçimde etkilenmeyecek biçimde, yakın bir işbirliği içinde tutmaya yarıyor; aynı zamanda da bölgedeki belirleyici aktif rolü, iç sorunlarıyla boğuşmakta olan ve Ortadoğuya enerjisini harcayamayan Avrupa Birliği (AB) nezdinde de vazgeçilmez bir ortaklık imkânı sağlıyordu. Yani Suriye, Türkiye için Batı ile ilişkilerini toparlamak ve işbirliği içinde bulunmak fırsatını sunuyordu.

Türkiye'nin Suriye'de Mart-Ekim 2011 tarihlerinde adım adım değişen ve rejimin karşısına dikilmekle sonuçlanan değişken politikasını, Realpolitik'in rasyonalitesi içinde anlamak gerekir.

Tabii, bir de bu ülkenin komşularının, başta Türkiye, birçok aktörün Suriye politikalarını belirleyen ama adı konmayan "Suriye'nin Kürt sorunu" söz konusu. Suriye Kürtleri, nüfusun toplam yüzde 10'u kadar ve Araplar'dan sonra en büyük ulusal topluluğu temsil ediyor. Ancak, yaşadıkları topraklar, Irak Kürdistanı ya da Türkiye'deki soydaşları için geçerli olduğu biçimde, coğrafi süreklilik göstermiyor. Çoğunlukla ülkenin kuzeydoğusunda, Irak Kürdistanı'na, Türkiye'nin Güneydoğu illerine bitişik, Suriye petrol yataklarının da bulunduğu El Cezire bölgesinde ve yine Hatay ile Halep arasında kalan, Afrin kentinin yer aldığı bölgede yaşıyorlar.

Temsil güçleri tartışmalı 10'u aşkın Kürt partisinin oluşturduğu ve Irak Kürdistan Bölge Yönetimi'nin nüfuzu altında kurulan Kürt Ulusal Konseyi (KUK) çatısı altında bir araya geldiler. KUK, henüz Suriye muhalefetinin "temsilcisi" olarak uluslararası kabul görmeye başlayan SUK ile birleşmiş değil. Dahası, PKK'nin Suriye kolu olarak bilinen Demokratik Değişim Partisi'nin (PYD) tek başına gücünün KUK kadar, hatta ondan da fazla olduğu öne sürülüyor. PYD'nin diğer Kürt örgütleri-

ne bir üstünlüğü de onlardan farklı olarak silahlı bir örgütlenme olması. PYD ayrıca, geçici olma ihtimali olmakla birlikte İran-Suriye eksenini üzerinden hareket edebilmek gibi bir manevra alanına sahip.

Suriye Kürtleri'nin belirsizlikler içeren bu durumu, İran-Suriye eksenini karşısında konumlanmak ihtiyacı duyan ABD desteği altında Ankara ile Erbil arasında yakınlaşmayı arttıran ama aynı zamanda bu ülkeye yönelik atılacak siyasi adımları daha da komplike kılan sonuçlar yaratıyor.

Kuzey Afrika ve Arap Yarımadası'nı yalayan gelişmelere Araplar'ın kendisi "Devrim" adını verdi. Kimi düşünürler daha ihtiyatlı bir dil kullandı; "Arap Ayaklanmaları" ya da "Arap Aydınlanması" sıfatını uygun gördü.

Kürtler'in, Suriye ayaklanmasının kaderini belirleyecek rolde olduğuna inanılıyor; bununla birlikte henüz kazananı-kaybedeni belli olmayan bir oyuna aktif biçimde dahil olmaktan kaçınıyor ve Türkiye'nin kendi Kürt sorununu aşamamış olmasından da kaynaklanan kuşkular duyuyor.

Bütün bu unsurlar, Suriye'deki gelişmelerin yönünü ve rejimin ömrünün ne kadar kaldığını daha da büyük soru işareti haline getiriyor.

Elbette, ABD'nin seçim yılı olmasından da kaynaklanan, Obama yönetiminin Suriye konusunda rejim değişikliği için gerekli, yeterli ağırlığı koymaktan kaçınması da Esed rejiminin ömrünün devamına ve uzamasına yarıyor.

Bu kadar soru işareti arasında bir tek şey kesin ve şimdiden biliniyor: Suriye'deki gelişmeler ve bunun sonucunda ne türlü bir değişim olursa olsun, bunlar, tüm Ortadoğunun geleceğini belirleyecek. Tarihin yönünü değiştirecek.

Türkiye / İran: Tarihsel rekabette kritik hamle

Türkiye ve İran buldukları bölgede iki komşu, en köklü devlet geleneğine sahip aynı zamanda tarihsel olarak rekabet içinde olan, ancak son yıllarda bölgesel politikalara yaklaşım konusunda taban tabana zıt vizyona sahip iki ülke. Ankara ve Tahran'ın yaklaşımı, iki ülkenin de hayata geçirdiği geleneksel dış politikaları ile "uyumlu" ve her ikisinin de mevcut stratejilerine hizmet ediyor.

Özellikle Arap ayaklanmaları sürecindeki yaklaşımları da genel, makro politikalarının türevi niteliğinde. Diğer yandan her iki ülke, bazı konularda dünyadaki yaklaşımların tersine pragmatik bir birlik-telik sergilerken, bu birlik-telik ilkesel olmaktan çok dönemsel "çıkar" ilişkilerine dayanıyor.

Türkiye-İran ilişkileri birkaç nokta üzerinde odaklanıyor: İran'ın tartışmalı nükleer enerji tartışmaları, bölgesel rekabet, Arap ayaklanmalarında yaklaşım ve bu sürece bağlı olarak Suriye'nin geleceği ile ilgili farklı beklentilerin getirdiği gerginlik.

Tüm bu noktalar, her iki ülkenin orta ve uzun vadede hem birbirleri ile hem de bölgedeki varoluşları ile ilgili geleceklerini belirleyecek gibi. Bunlar içinde, küresel anlamda nükleer kriz ama bunu da belirleyebilecek nitelikteki bölgesel anlamdaki Suriye krizi en önemlileri olarak öne çıkıyor. Türkiye ve İran bölgenin en önemli iki ülkesi; en köklü tarih, kültür ve devlet geleneğine sahip. Tarihi olarak birbiri ile çekişen, birbirlerini tehdit eden ama birbirine pek fazla dokunmayan iki ülke. Bu açıdan uzun yıllara yayılan inişli çıkışlı ilişki söz konusu. Hatta Türkiye ile birlikte İran, Stephen Kinzer'in de ısrarla üzerinde durduğu gibi, İslami rejimin tüm antidemokratik unsurlarına rağmen tarihsel açıdan bütün bölgede demokrasi geleneği ve tecrübesi olan iki ülkeden biri. Yakın döneme kadar Türkiye'nin İran'la ilişkisi iç politik tehdit algısından yola çıkarak, ABD-İsrail ile oluşturduğu ittifak çerçevesinde belirlendi. AKP iktidar "sıfır sorun" politikası çerçevesinde hem çevre ülkelerle sorunları azaltmak hem de İran-Suriye gibi "dışlanmış" ülkelerin dünya ile bağını sağlayarak köprü işlevi görürken bu ülkeleri de izolasyondan kurtarmayı hedeflemişti. Türkiye'nin sıfır sorun politikası ile yola çıkarken sadece masumane dostluk ekseninde hareket etmediğinin bilinmesi gerekir. Türkiye herkesle görüşebilen nadir ülkeler sınıfına giren kendi "çıkarlarını" da göz ardı etmedi. Ancak Ortadoğu'da tek bir belirleyici yoktur, her ülkenin sizden başka birçok bağlantısı ve belirleyeni söz konusudur. Burada bir parantez açmak gerekirse, "sıfır sorun" iddialı bir yaklaşım olarak zaten miadını doldurmuştur. Ancak Türk dış politikası sıfır sorun-

dan, Arap ayaklanmaları nedeniyle zeminin kaymasından sonra etrafında bolca sorun olan bir ülke konumuna gelmiştir. Komşularla sorunları yumuşak olmaktan çok sert ve belli bir misyon yüklenerek yürütmesi, karşıtlarına yönelik çok sert ve ağır bir retorik kullanması bir anlamda bilinçli bir politika olmakla birlikte, diğer yandan yolunu bulamadığını göstermektedir.

Türkiye özellikle BM Genel kurulunda Brezilya ile birlikte İran'ın nükleer programı ile ilgili yapılan oylamada İran lehine oy kullanarak cesur bir adım atarak kendini de riske atmış ama bu ülkeyi ikna edememiştir. İran tüm çabalara rağmen kendi politikasından en küçük bir taviz vermeyerek bizi açığa bırakmış, "Türkiye'yi kullanmış" ya da Türkiye bu konuda saf davranmıştır. Bu Türkiye açısından "güven" anlamında önemli bir kırılma noktası olmuştur.

Kıyasıya rekabet, Türkiye'nin İran politikası tüm bölgede bu ülkeyi dengeleme amacı taşıyor. İran'ın, Irak, Suriye, Lübnan ve Hamas üzerinde ciddi etkisi olduğu bilinir. Türkiye bu politikasını uygulamak için Batı'ya kendi argümanını da açıklamıştır: Ortak etki alanlarında İran'ı dengelemek, etki alanlarını sadece bu ülkeye bırakmamak, dengeli ve kontrolü bir rekabet geliştirmek. Türkiye birkaç yıl önce Suriye ile ilişki gerçekleştirerek hem bu ülkeyi izolasyondan çıkarmaya hem de İran'ın etki alanını azaltmaya çalıştı. Hamas'ı sadece İran'a teslim etmeyi hedefledi. Lübnan'da ise kıyasıya bir rekabet yaşandı. Ayrıca, bölgede politika uygularken herkesle iyi olmak zorunda gibi hissetti kendini ki bu naif bir politikaydı, üstelik Ortadoğu'da başarı şansı olmayan bir yöntemdi. Unutmamak gerekir ki "Ortadoğu'da siz herkesle dost olmak isteyebilirsiniz ama bu her zaman sizin niyetinize bağlı değildir."

Tüm bunları yaparken İsrail ile yaşanan sorunlar sonucu "eksen kayması" eleştirisi ile karşılaşan Ankara, söylem olarak bunu reddetse bile bunu fiili olarak İran üzerinden hayata geçirdi. İran'ın açık olmayan politikası karşısında çabalarının karşılık bulmayacağını anladığı noktada, eski pozisyonunu terk etti. Arap baharıyla birlikte yeni bir politika izledi. İran bu dönemde halkların yanında görünse de Suriye politikası ile inandırıcılığını yitirdi. Bunun en önemli nedeni ise Arap ayaklanmalarının İran'ın düşündüğünden farklı bir dinamiği olması; başlangıç itibari ile İslami tonu düşük olmasıydı. Suriye krizine kadar ayaklanmaların Sünni karakteri, Müslüman Kardeşler etkisini fazla kâle almayan İran, Suriye ile birlikte bu durumu bir bekâ sorunu olarak ele almaya başladı. Suriye konusunda AKP hükümeti Esed rejimine kısa sürede sırt çevirmesinin arkasın-

Mete Çubukçu

Türkiyeli bir televizyoncu, gazeteci ve yazar. Ortadoğu'da yıllardır muhabir ve program yapımcısı olarak dolaşan Çubukçu, sokakların nabzını tutup, liderlerle görüşüp, üç kitap, yüzlerce haber, makale yazarak, televizyon programı hazırladı. Çubukçu'nun Arap ayaklanmaları ile ilgili dördüncü kitabı yolda. Bugün NTV'de "Pasaport" adlı programı yapan Çubukçu, üniversitede uluslararası iletişim dersi veriyor.

da, Müslüman Kardeşler Hareketiyle aynı kökenden gelmesinin etkisinin olduğunu söyleyenler de var.

Durumdan vazife çıkarmak

Suriye’de Türkiye ve İran’ın farklı tavır alması ise ileriye yönelik bir kopuşun sinyali. Ayrıca Suriye krizi ile birlikte Şii-Sünni eksenini de net bir şekilde cepheleşmiş durumda. Türkiye şimdiye kadar (Suudi Arabistan kadar ağırlıklı Sünni cephesi) bu eksene dahil olmamak konusunda dikkatli davranışa bile dışında kalması zor görünüyor; en azından bu cephe içinde algılanıyor.

Türkiye’nin İran’ı ikna edememesi, rotasını da değiştirdi. Füze kalkanının ülkemize yerleştirilmesiyle Türkiye, eksenini değiştirmede, hatta Batı ittifakının en önemli gücü ve uygulayıcısı olduğunu göstermek ister gibi. Bazılarının iddia ettiği üzere, Suriye konusunda “arkadan itirmek” isteyenler olmasından çok Türkiye’nin kendi inisiyatifi ile bu role soyunduğu da söylenebilir. Türkiye, Suriye meselesine gereğinden fazla angaje olmakla birlikte bunun İran’la olan rekabetle ilişkisi söz konusudur. Bunu Türkçede “durumdan vazife çıkarmak” deyişi ile açıklayabiliriz. Yani, kendi maksadını aşarak, gereğinden fazla müdahil olmak. Ancak, bu durumun açıklamalarından biri şu olabilir: Şii- Sünni ekseninde, İran’a karşı Türkiye net olarak ortaya koymasa da Körfez ülkeleri ile ABD’den garanti almış, misyon yüklenmiş, bir anlamda Batı dünyasının sözcülüğüne ve belki de “vurucu gücüne” talip olmuştur. Ülkemizi yönetenler, “emperyal” bir amaç taşımadığını, “yeni Osmanlı” olgusunu öne çıkarmadığını söylese bile genel söylemler dikkate alındığında Türkiye’nin bir “alt emperyal” ülke niyeti açıkça görülüyor, bunun psikolojik altyapısı oluşturulmaya çalışılıyor.

Füze kalkanının İran’a karşı İsrail’i korumak amacıyla konuşlandığı biliniyor. Ayrıca, Türkiye bu hamlesi ile “eksen kayması” şüphelerini ortadan kaldırmış, Suriye konusundaki zaman zaman gereğinden fazla çıkışı ile bölgede kendisinin yanı sıra Amerikan ve Arap politikasının uygulayıcısı durumuna geldiği yönünde eleştirilere uğradı.

Suriye politikası konusunda iki ülke zıt düşünürken Türkiye’nin Irak’taki Maliki yönetimi ile arası bozuldu. Cumhurbaşkanı yardımcısı Tarık El Haşimi’nin Bağdat’tan kaçarak Irak Kürt Bölgesi’ni sığınması, Türkiye’nin seçim sürecinde İraçiyeye bloğunu ve Haşimi’yi desteklemesi, Suriye krizi ile birleşince Irak yönetimi de sorunlu komşulardan biri oldu. Tahran yönetimi Suriye krizinin diğer ayağını da Irak üzerinden götürmek istiyor. Şam rejiminin devrilmesi halinde, İran, Irak, Suriye ve hatta Lübnan hattının kendi açısından “düşeceğini” düşünüyor. Bu saydığımız ülke yönetimlerinin bugün Türkiye ile sorunlu olması manidar olmakla birlikte, İran’ın Suriye rejimi konusunda kararlı ve “tehlikeli” bir süreci yürüttüğü de ortada.

Suriye’de Annan Planı ile birlikte ara döneme girildi ve bunun ne kadar süreceği belli değil. Belli olmayan diğer bir nokta ise planın başarılı olup olmayacağı. Planı oluşturan altı madde henüz işlemeye başlayamadı. Bu altı maddeye göre kapsamlı bir siyasi süreç başlayacak, karşılıklı olarak çatışmalar sona erecek, insani yardım için günde iki saat ateşkes ilan edilecek, tutuklular serbest bırakılacak, gazetecilere

hareket özgürlüğü sağlanacak ve barışçıl gösterilere izin verilecek.

Ortada şöyle bir durum var: Suriye Annan Planı’nın gereklerini karşılıyor gibi görünüyor ama kentleri bombalamayı sürdürüyor. Muhalifler kabul ediyor gibi görünse de planı uygulamıyor, çünkü inanmıyor. Esed yönetiminin zaman kazanmak için yeni bir manevrası olduğunu söylüyor. Rusya da dahil olmak üzere bu planın Esed yönetimi için son şans olduğu biliniyor. Bir yıl önce Suriye konusunda çitayı “müdahale” noktasına kadar yükselten Türkiye, uluslararası toplumdan bu konuda destek görmeyince frene bastı. Türkiye, BM ya da NATO’dan şimdilik destek görmeyince, daha yürürlüğe girmeden “kadük” ilan ettiği Annan Planı’nın kabul etmek zorunda kaldı. Muhalifler bir yandan plana karşı çıkarken diğer yandan bu dönemi güç toplama ve yeniden örgütlenme için fırsat olarak görüyor. Çünkü, “dış müdahale” kısa vadede mümkün değil. “Suriye’nin Dostları” olarak anılan ülkeler muhaliflere finansal destek ve askeri haberleşme araçları sağlamaya karar verdi. Suudi Arabistan, Katar gibi ülkeler ise muhalefeti silahlandırmak istiyor, silahlandırıyor da. Türkiye Annan planını içine sindirmiş değil ama başarısız olacağını düşünüyor ve olmasını da bekliyor. Çünkü Annan Planı’nın başarısızlığı, Türkiye’nin tezlerinin doğruluğu ile doğru orantılı. Ancak, bu haliyle planın sağlıklı işlemesi de zor görünüyor.

Unutmamak gerekir ki “Ortadoğu’da siz herkesle dost olmak isteyebilirsiniz ama bu her zaman sizin niyetinize bağlı değildir.”

Sonuçta Suriye’de rejim karşısında bu kadar “istekli ve kararlı” olan Türkiye’nin bölgesel rakibi İran konusunda ne yapacağı sadece iki ülke ilişkilerini değil bölgedeki tüm dengeleri de değiştirecektir. Türkiye öne çıktığı bir dönemde İran’a yönelik baskıları kendi lehine çevirmek gibi kısa vadeli politika ile düşünmemeli. Aksine Türkiye-İran rakabetinin varacağı tehlikeli noktanın ülkemiz için değil, Suudi Arabistan benzeri baskıcı ve gerici rejimi korumak için farklı amaçlar peşinde olanların işine yarayacağı bilinmeli. Suriye’nin kaderi Türkiye-İran ilişkilerinin geleceğinde turnusol işlevi görecektir.

Safeviler ve Osmanlı, 16 ve 17. Yüzyılda defalarca savaştı ama hiçbir taraf üstünlük sağlayamadı. Ancak, Avrupa karşısında birbirlerini zayıflattı. Sonunda 1639’da imzalanan Kasr-ı Şirin Antlaşmasıyla Türkiye-İran sınırı belirlendi. O günden bu yana bu sınır ihlal edilmedi, taraflar birbirlerini ile çekişse bile çatışmadı. Bu sınır günümüz dahil olmak üzere Ortadoğu’da emperyal cetvelle çizilmemiş tek sınırdır. Bu sınırın bozulmayacağını tahmin edebiliriz. Bu iki ülke arasında tarihte olduğu gibi şimdi de silahlı çatışma dışında kıyasıya bir rekabetin yoğun şekilde devam edeceğini tahmin etmek güç olmayacaktır; Suriyeli ya da Suriyезis.

4+4+4: Bir toplama değil, çarp(ıt)ma işlemi

21 Şubat 2012 günü, “İlköğretim ve Eğitim Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Teklifi” TBMM Başkanlığı’na sunulduğunda, eğitim politikası alanında çalışan birçok kişi bu habere inanmakta zorlandı. Gerçi, Zaman gazetesi 5 Ocak’ta eğitim sisteminin kademelendirileceğine ilişkin bir haber yapmıştı. Ancak, iktidara geldiğinden bu yana sekiz yıllık eğitime erişimi artıracak adımlar atan AKP hükümetinin, sekiz yıllık ilköğretimi dörder yıllık birinci kademe ve ikinci kademe okulları olarak bölecek, ikinci kademedeki, yani 10 yaşından itibaren açıköğretim ve çıraklık eğitimi gibi seçenekleri mümkün kılacak, dolayısıyla zorunlu eğitimi fiilen dört yıla düşürecek, meslek eğitiminin 10 yaşından itibaren başlamasını mümkün kılacak bir düzenlemeyi hayata geçireceğini kimse beklemiyordu. Oysa, teklifin TBMM Başkanlığı’na sunulması, sürprizlerle dolu bir sürecin yalnızca başlangıcıydı.

Yasa teklifine ilk tepkiler

Yasa teklifi, medyaya “zorunlu eğitimin 12 yıla çıkarıldığı” şeklinde yansıtıldı. Oysa, teklifte zorunlu eğitimi 12 yıla çıkarma yetkisi tamamıyla Bakanlar Kurulu’nun inisiyatifine bırakılıyordu ve kararın hangi şartlar oluştuğunda gündeme geleceğine ilişkin herhangi bir düzenleme yapılmamıştı. Yasa teklifinin asıl amacı, ilköğretimi kesintisiz bir temel eğitim programı olmaktan çıkarmak ve 5. sınıftan itibaren farklı programların uygulanabileceği okulların kurulmasını sağlamaktı. Yasa teklifi ikinci kademe okullarının liselerle birlikte kurulabileceğini öngördüğünden 5. sınıftan itibaren meslek liselerine ve imam-hatip liselerine bağlı okullara gidilebilecekti. Ayrıca, teklifin ilk halinde bu farklı programlara açıköğretim ve çıraklık eğitimi de dahildi.

Yasa teklifinin geneli, ancak özellikle açıköğretim ile çıraklık eğitimi seçeneklerinin ilköğretimde (10-13 yaş grubundaki çocuklar için) uygulanabilecek olması, uzun yıllardır kız çocukların okullulaşması ve çocuk işçiliğinin önlenmesi konusunda çalışmalar gerçekleştiren sivil toplum örgütlerini (STK) ayağa kaldırdı. Başta Eğitim Reformu Girişimi olmak üzere, birçok kuruluş arka arkaya bildirimler yayımlayarak, yasa teklifinin Türkiye eğitim sistemini ileriye götürecek düzenlemeler barındırmaktan uzak olduğu konusunda görüş bildirdi. Tepkiler üzerine, yasa teklifini görüşmek üzere 23 Şubat 2012 tarihinde bir araya gelen TBMM Milli Eğitim Komisyonu, bir alt komisyon oluşturarak STK’leri dinlemeye ve yasa teklifini yeniden yazmaya karar verdi.

Alt komisyonların kurulması ve iktidar partisin-

den gelen sinyaller, 23-26 Şubat 2012 tarihlerinde AKP’nin yasa teklifinde fazla ısrarcı olmayabileceği şeklinde yorumlanmaya başladı. TBMM Milli Eğitim Komisyonu’nun AKP’li üyelerinden Mersin Milletvekili Çiğdem Münevver Ökten’in “korkuları bertaraf edecek çözümler bulunacağını” açıklaması ve Milli Eğitim Bakanı Ömer Dinçer’in 24 Şubat’ta Antalya’da gerçekleşen Meslek Eğitim Çalıştayında mesleki eğitimin erkene alınması değil, ötelenmesi gerektiğini söylemesi yasa teklifinden geri adım atılabileceği şeklinde yorumlandı.

Meclis’e sunulan yasa teklifinin gerekçesi, birçok kişi ve kurumu tatmin etmekten uzaktı. Hükümet kanadı tarafından sunulan en önemli gerekçelerden biri, sekiz yıllık kesintisiz temel eğitimin 28 Şubat rejimi tarafından yaratılmış bir garabet olduğu, 6 ile 13 yaş arasındaki çocukların bir arada okumasının zararlı olduğu ve dünyanın başka hiçbir ülkesinde bu türden bir uygulamanın bulunmadığı yönündeydi. Diğer yandan STK’ler, “kesintisiz temel eğitim”den anlaşılması gerekenin çocukların farklı öğretim programlarına bölünmeden, mesleki eğitime yönlendirme olmadan, temel yaşam becerilerine odaklanan, seçmeli derslere yer verilse de tek bir öğretim programının uygulandığı bir eğitim sistemi olduğunu ve bunun dünyada birçok örneğinin bulunduğunu belirtti. Uluslararası testler, Türkiye’de ilköğretimin çocuklara temel yaşam becerilerini kazandırmakta yetersiz olduğunu gösterdiğinden, bunu geliştirmenin yolunun temel eğitimi güçlendirmekten geçtiği vurgulandı.

Ömer Dinçer’in aksine yasa teklifinin gerekçesi, meslek eğitimi yaygınlaştırmak için meslek eğitimine başlama yaşının erkene alınması gerektiğini savunuyordu. Bunu yaparken gerekçe metni, AB’de meslek eğitiminin ortaöğretim içindeki ağırlığının yüzde 60 olduğunu belirtiyordu, oysa uluslararası kuruluşların verileri AB ülkelerinde ortaöğretim öğrencilerinin yüzde 48’inin mesleki programlara devam ettiğini gösteriyordu. Almanya, erken mesleki eğitim sayesinde başarıya ulaşmış bir ülke olarak lanse edildi, oysa bu ülkede yıllardır süren ve okul türlerine erken bölünmenin eşitsizlikleri körüklediğini belgeleyen tartışmalar görmezden gelindi, ülkenin birçok eyaletinde temel eğitimi uzatan girişimler yok sayıldı. Yasa teklifinin son gerekçesi de 2010 yılının Kasım ayında düzenlenen Milli Eğitim Şurası’nda eğitim sisteminin kademelendirilmesine yönelik bir tavsiye kararı çıkmış olmasıydı. Oysa, tavsiye kararı Şura’nın son gününde tartışılmadan alınmıştı, ayrıca Milli Eğitim Şurası’nın toplanmasına ve karar alınmasına yönelik düzenlemeler 2010 yılının Mayıs ayında

Aytağ Şaşmaz

Toplumsal gruplar, siyasal kurumlar, küreselleşme ve eğitim politikaları üzerine çalışan Şaşmaz, siyasi iktisat öğrencisidir. 2008 yılının Kasım ayından bu yana Eğitim Reformu Girişimi’nde (ERG) politika analisti olarak çalışıyor. ERG tarafından yayımlanan “Eğitimde Eşitlik” ve “Eğitim İzleme” raporları, başlıca yayımları arasındadır.

apar topar değiştirilmiş, Milli Eğitim Bakanlığı'nın belirlediği Şura üyelerinin tüm Şura üyeleri içindeki ağırlığı yüzde 60'tan yüzde 75'e çıkmıştı.

28 Şubat 2012: Meclis odalarında 4+4+4

Tüm bu eleştiriler, 28 Şubat'ta Alt Komisyon toplantısına katılan çoğu STK ve üniversitelerin eğitim fakülteleri dekanları tarafından dile getirildi. İlköğretim kademelere hale getirilmesi için yeterli hazırlığın yapılmamış olduğu, bu yapılacaksa bile program bütünlüğünün bozulmaması çağrısı yapıldı. Sekiz yıllık kesintisiz temel eğitimin, okullulaşma oranlarının artması, temel eğitimin uzaması, çocukların merkezi sınavla karşılaşmasının geciktirilmesi konusunda önemli kazanımlar sağladığı ve bunlardan geri adım atılmaması gerektiği belirtildi. İlköğretimin kademelerinden kaldırılmasının kız çocuklarının okullulaşmasının azalması, engelli çocukların okullardan uzaklaşması, disiplin sorunlarının artması risklerini doğurabileceğini gösteren bilimsel bulgular ve sahadan aktarılan gözlemler, iktidar partisi milletvekilleri tarafından kademelerin eğitim kalitesiyle ilgili olmadığı şeklindeki argümanla çürütülmeye çalışıldı. Ancak 28 Şubat'ın asıl önemli gelişmesi, AKP Grubu'nda yaşandı: Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, grup konuşmasında, bir hükümet tasarısı olarak değil, grup teklifi olarak sunulan yasa teklifini beklenmedik ölçüde sahiplendi ve başta TUSİAD olmak üzere yasa teklifi aleyhine görüş bildiren STK'leri 28 Şubat 1997'nin mirasını korumakla suçladı.

Alt Komisyon'dan çıkan metin, önemli bir kazanım olarak 5-8. sınıflarda açıköğretim ile çıraklık eğitimi olasılığını ortadan kaldırdı ve zorunlu ortaöğretimi Bakanlar Kurulu'nun inisiyatifinden aldı. Ancak 5-8. sınıfta, çocuğun yetenek, ilgi, becerilerine göre seçmeli derslerin sunulmasına, farklı programlara ve okul türlerine olanak sağlayan düzenlemeler güçlendirilerek korundu. Ayrıca, okula başlama yaşını bir yıl erkene alacak bir düzenlemenin de metne eklendiği söylendi. Ancak hükümet, Milli Eğitim Bakanı'nın mesleki eğitime başlama yaşını ötelemeye ve okul öncesi eğitimi yaygınlaştırmaya odaklanan önceki açıklamalarına açıkça ters düşen bu düzenlemelerin neden gerekli olduğuna ilişkin ayrıntılı bir gerekçe sunmaktan kaçındı.

Bu sırada, Meclis muhalefeti de yasa teklifine karşı daha etkin bir muhalefet için çaba harcamaya başladı. Komisyon görüşmelerinin ilk bölümüne CHP milletvekili Engin Özkoç'un 12 saatlik konuşması damga vurdu. Ancak muhalefet, yasa teklifinin gerekçelerini etkili biçimde çürütme ve bu yolla toplumu ikna etme açısından etkili olamadı. Görüşmelerin ikinci ve son bölümüne ise AKP'nin 100'e yakın milletvekilinin Komisyon görüşmelerine katılmak istemesi, bu nedenle komisyonun görüşemez duruma gelmesi ve Türkiye parlamento tarihinin belki de en şiddetli kavgası damga vurdu. Bu kavga sırasında, Komisyon Başkanı Nabi Avcı yasa teklifini okuttu, oylattı ve teklifin Komisyon'da kabul edilerek Genel Kurul'a sevk edildiği duyuruldu. Komisyon toplantıları, Meclis kurallarına uyulup uyulmadığı konusunda herkesin kafasında soru işaretleri bırakarak tamamlanmış oldu.

Genel Kurul görüşmeleri, AKP'nin yasayı ne pahasına olursa olsun geçireceği konusunda açık bir mesaj

vermiş olacak ki beklendiğinden çok daha sönük geçti. STK'lerin ve muhalefetin cesareti kırılmıştı. Teklif, Genel Kurul'dan ilköğretimin dördür yıllık ilkokullar ile ortaokullardan oluştuğu, ortaokulların liselerle birlikte ve imam-hatip ortaokulları olarak kurulabileceği şeklindeki düzenlemeler eklenerek geçti. Ayrıca, "Kuran-ı Kerim" ve "Hz. Peygamber Efendimiz'in Hayatı" şeklindeki iki dersin "isteğe bağlı seçmeli dersler" olarak ortaokullarda sunulması, yasaya eklendi. Yasa teklifi, Meclis'te kabul edildikten sonra Cumhurbaşkanı tarafından da onaylandı ve 11 Nisan 2012 tarihinde yürürlüğe girdi.

Eğitim sistemindeki değişiklikler: Bir belirsizlikler yumağı

"4+4+4" olarak tarihe geçen 6287 sayılı yasal düzenleme, eğitim sistemi için birçok değişiklik getiriyor. Bu değişikliklerin önemli bir kısmının nasıl uygulanacağı, bu yazının kaleme alındığı 2 Mayıs 2012 tarihi itibarıyla büyük ölçüde belirsiz. Bu belirsizliklerin en önemlilerinden biri, okula başlama yaşı konusunda yaşanıyor. Milli Eğitim Bakanlığı, ilköğretime başlamanın bir yıl erkene çekildiğini belirtiyor. Türkiye'de bir öğretim yılında, o takvim yılı içinde 72 ayını dolduran çocukların okula başlaması esastır, dolayısıyla 2012-2013 öğretim yılında 2006 yılında doğmuş çocukların okula başlaması gerekiyordu. Yeni düzenlemeyle beş yaşını bitirmiş çocukların okula başlayabileceği belirtiliyor. Ancak, yaş hesabının nasıl yapılacağı konusunda bir üst düzenleme bulunmadığından, 60 ayını bitiren çocukların mı, yoksa 72 ayını bitiren çocukların mı beş yaşını bitirmiş olduğu belli değil. 60. ayını bitiren çocuklar okula alınacak olursa, bu durum ilkokulların normalde aldıklarının neredeyse bir misli kadar çocuğu daha okula alması gerektiği anlamına gelecek. Öğretmenler, ne kendilerinin ne müfredatın ne de okullardaki fiziksel şartların 60 aylık çocukları okula almaya hazır olduğunu belirtiyor.

İlköğretime başlama yaşının bir yıl erkene çekilmesi, son yıllarda Türkiye'nin büyük bir atak gerçekleştirdiği okul öncesi eğitime de büyük bir darbe vurabilir. Türkiye'de geçen yıllarda beş yaş (60-72 ay) çocukları için okul öncesi eğitime katılım oranı hızla artmıştı: 2010-2011'de beş yaşındaki her üç çocuktan ikisi, okul öncesi eğitime katılır duruma gelmişti. Ancak beş yaşındaki çocuklar ilkokula alınırsa, okul öncesi eğitimde yaygınlaşma durabilir. Eğitim bürokrasisinin önceliği, yeni düzenlemeleri hayata geçirmek olacağından okul öncesi eğitim geri plana düşebilir ve aileler (eskiden olduğu gibi) dört yaşındaki çocuklarını okul öncesi eğitime göndermek konusunda istekli davranmayabilir. Okula hazır başlamak için ne kadar önemli olduğu konusunda birçok bilimsel bulgunun olduğu okulöncesi eğitim, vaat ettiği faydayı bu gidişle Türkiye'de sağlayamayabilir.

Ayrıca 4. sınıftan sonra çocukların farklı okul ve program türlerine nasıl dağılacağı da belirsizliğini koruyor. İmam-hatip ortaokullarının açılacağı kesin ama mesleki ortaokullara ya da prestijli liselerin ortaokul açmasına izin verilip verilmeyeceği belli değil. Okullar arasındaki küçük farklılaşmalar bile, kaliteli lise ile üniversitelerin (veli ve öğrenci algısına göre) oldukça az olduğu Türkiye'de rekabete ve dolayısıyla sınavlarla okullara yerleştirilme politikasının benimsenmesine yol açabiliyor. Bu olursa, Türkiye'de çocukların dokuz

yaşında merkezi bir sınava girmesi gerekecek. Merkezi bir sınav gerçekleşmediğinde bile, hangi çocukların hangi ortaokula gideceğine nasıl karar verileceği ve bu kararın alınmasında ailenin sosyoekonomik durumunun etkili olmamasının nasıl sağlanacağı çok büyük bir soru işareti.

4. sınıfın sonunda gerçekleşecek ortaokula geçişin dezavantajlı durumdaki çocuklar, özellikle kız çocuklar ve engelli çocuklar için okuldan alınmanın bir bahanesine dönüşmesi olasılığı da STK'leri korkutuyor. Merkezi sınavların yarattığı baskıyla boğuşan öğretmenler, yöneticiler, zaman zaman engelli öğrencilerin eğitim hakkını gözetme ve onları okulda tutma konusunda gereken istekliliği gösteremeyebiliyor. Bu durumda, bu baskının özellikle yoğun olacağı ortaokullarda engelli çocuk dostu bir ortam, merkezi yönetimin göstereceği çabaya rağmen oluşmayabilir ve ortaokula geçiş bu farkın görünürlük kazanacağı önemli bir kırılma yaratacağından engelli çocukların okula devamı için risk oluşturabilir. Aynı risk kız çocuklar için de geçerli olabilir; bu yasadan önceki durumda da, sekiz yıllık eğitimin tüm kazanımlarına rağmen, ilköğretimin son yıllarında kız/erkek öğrenci oranı kızlar aleyhine bozuluyordu. Sekiz yıllık zorunlu eğitimle birlikte, çocuk gelin ve çocuk anne olgularında önemli düşüşler yaşandığına dair araştırma bulguları bulunuyordu. Eğer bahsedilen risk gerçekleşirse, bu düşüş eğilimi tersine dönebilir, çocuk gelinler ve çocuk anne sayısına, eskisi kadar olmasa bile, artışlar yaşanabilir.

Yasa teklifinin geneli, ancak özellikle açıköğretim ile çıraklık eğitimi seçeneklerinin ilköğretimde (10-13 yaş grubundaki çocuklar için) uygulanabilecek olması, uzun yıllardır kız çocukların okullulaşması ve çocuk işçiliğinin önlenmesi konusunda çalışmalar gerçekleştiren sivil toplum örgütlerini (STK) ayağa kaldırdı.

Ortaokullarda farklı program ile okul türlerinin ve (din eğitimi dışındaki) seçmeli derslerin neler olacağı da tamamen belirsiz. Bu ders ve okul türlerinin mesleki eğitim programı olarak sınıflandırılıp sınıflandırılmayacağını, dolayısıyla mesleki eğitime başlama yaşının erkene alınıp alınmadığını bilemiyoruz. Ayrıca ortaokulda verilecek din eğitimi derslerinin, okul içi saatlerde mi okul dışı saatlerde mi sunulacağı, bunların "isteğe bağlı" mı yoksa "seçmeli" mi olacağı ya da okullarda din ve vicdan hürriyetinin nasıl sağlanacağı veya ayrımcılık deneyimlerinin yaşanmamasının nasıl güvence altına alınacağı da tamamen belirsiz.

Isteğe bağlı ders/seçmeli ders: Isteğe bağlı ders ve seçmeli ders aslında birbirinden oldukça farklı iki kavram. ERG, Türkiye'de Din ve Eğitim: Son Dönemdeki Gelişmeler ve Değişim Süreci (2011) başlıklı yayında isteğe bağlı dersi şöyle tanımlıyor: "Genellikle okul saatleri dışında sağlanan, öğrencinin almak için ayrıca çaba sarf etmesi gereken derslerdir. Öğrenci, seçenekler arasında tercih yapmaz, bu dersi almak için okul yönetimine ayrıca başvuruda bulunur." Buna karşılık, seçmeli ders, aynı yayında, "öğrencilerin normal ders saatleri içinde aldığı, ancak seçenekler arasında tercih yapabildiği dersler" olarak tanımlanıyor. Ancak, son yasal düzenleme din eğitimi derslerinin ("Kur'an-ı Kerim" ve "Hz. Peygamber Efendimiz'in Hayatı") "isteğe bağlı seçmeli dersler" olacağını belirtiyor. Dolayısıyla yasal düzenleme de belirsizlikleri pekiştiriyor.

4+4+4 ve Türkiye'nin geleceği

4+4+4 süreci, Türkiye'nin geleceği hakkında hem demokrasinin durumu hem de eğitim sistemindeki dönüşüm açısından oldukça karamsar bir tablo koyuyor önümüze. Toplumun her kesimini ilgilendiren, bilimsel bulgulara dayalı olarak yapılandırılması gereken bir alanda, yani eğitimde, hiçbir araştırma ve etki değerlendirme sürecini işletmeden, yalnızca bir aylık bir süre içinde tüm sistemi altüst eden bir değişiklik gerçekleştirildi. Değişiklik gerçekleştirilirken sivil toplum örgütleri ve ülkenin en önemli üniversitelerinin görüşleri çok büyük ölçüde görmezden gelindi. Parlamento çatısı altında, demokrasi geleneğiyle hiçbir şekilde bağdaşmayacak olaylar yaşandı. Bir değişiklik teklifinin hayata geçmesini belirleyen en önemli etmenin liderin sahiplenmesi olduğu, maalesef bir kez daha gözler önüne serilmiş oldu.

2012-2013 öğretim yılı hızla yaklaşırken, eğitim sisteminin en büyük problemi yapılan değişikliklerden ziyade, yapılan değişikliklerin uygulamaya ayağının çok belirsiz bırakılmış olması. Resmi okullar ve özel okullar, gelecek yıl hangi öğrencileri hangi öğretim programıyla okutacağını, bir ilkokul olarak mı yoksa ortaokul olarak mı hizmet vereceğini, 4. sınıftan 5. sınıflara geçişin nasıl olacağını, tüm bunlar bir yandan sürerken tüm okullarda öğrencilere tablet bilgisayar verilmesini öngören FATİH Projesi'nin nasıl uygulanacağı konularında fikir ve bilgi sahibi değil. Tüm bunlardan öte, Türkiye'de eğitim sisteminde kalitenin artırılması için temel eğitimin sunulan hizmetlerin çocukların ihtiyaçlarına göre güçlendirilmesi, mesleki eğitimin ötelenmesi ve iyileştirilmesi, ortaöğretimin kişisel gelişim odağıyla yeniden yapılandırılması, eğitim sisteminin merkezi sınavların inanılmaz baskısından kurtarılması gibi bireysel gelişime öncelik verecek reformlar gündemdeki yerini tamamen kaybediyor. İnsanın aklına, "4+4+4"ün Meclis'ten geçmesinden günler sonra açıklanan ekonomik teşvik paketi ve 'Güneydoğu, Türkiye'nin Çin'i olacak' sözleriyle 4+4+4'ü ayrı düşünmek mümkün mü" sorusu takılıp kalıyor. Eğitim Reformu Girişimi'nin 4+4+4'le ilgili yayınlarına ulaşmak için <http://erg.sabanciuniv.edu/node/756>.

Sağlıkta Dönüşüm Programı” ve 2012’de Türkiye’nin Sağlık Panoraması

Eskisinin de eksik, yanlış, kötü olması şimdi uygulamaya konularının eksik, yanlış, kötü olmasını affettirir mi? Başka bir deyişle, yaşanan sorun bir nicelik sorunu mudur? En basit ölçülerle eskisi ile yenisi kıyaslandığında değişimin yönelimi, dolayısıyla yıkımın büyüklüğü de anlaşılacaktır.

Eskiden yurttaşın sağlığı devletin sorumluluğu ve güvencesi altındaydı. Olanaklar azdı, kaynaklar yetersizdi ama her yerde ve tüm boyutlarıyla başarılı olunmasa da yalnızca hastalıkların tanı ile tedavisi değil, yurttaşın, toplumun sağlığı öneleniyordu.

Oysa yeni modelde “sağlık ve sağlıklılık herkesin kendi başına çözümleyeceği bir konu” durumunda. Devletin sorumluluğu ise ortaya çıkan hastalıkların “tanı ve tedavisi” için bir sistem kurmak, o sistem gereği çalışan kurumları izlemek, denetlemek. Bu sistemden ancak sunulan hizmetin karşılığını ödeyenler yararlanabiliyor. Böylelikle devlet 1982 Anayasası’ndaki tanımla “sağlık alanında düzenleyici ve denetleyici” bir işlevi kendisine görev olarak verince, zaten toplumun sağlığıyla ilgili ödevlerden kurtulmuş durumda.

12 Eylül Darbesi sonrasında daha 80’li yılların başından başlayarak, dünyadaki gidide koşut biçimde “genel sağlık sigortası”, “aile hekimliği modeli”, “kamu sağlık kurumlarının özelleştirilmesi” ve bunların hepsinin “liberalizasyonu” ile “yabancı sermayeye açılması” “Sağlıkta Dönüşüm Programı”nın temel unsurları.

Bu 12 Eylül Darbesi’nin uygulama olanağı verdiği ekonomik düzeni şekillendiren “sağ” iktidarların genel ekonomi politikasının devamı. Bu programı en iyi uygulayan ise yalnız “sağdaki” değil, aynı zamanda da “dinci” bir söylemi benimsemiş AKP hükümeti oldu. 2002 yılından bu yana geçen 10 yılda model özellikle toplumun desteği ile başka bir deyişle, “demokratik”(?) olarak gerçekleştirildi. Tüm boyutları ile başarılı olunmasa da söz konusu değişimin alt yapısı kısmen hazırlanabildi. “Kervan yolda düzülür” mantığıyla ve “deneme-yanılma-değiştirme” tarzını kullanarak “erken uygulamalarla” modelin tüm unsurlarını bir anda getirme/yerleştirme yerine, “istakozu yavaş yavaş ısıtma” yönteminin avantajlarından da yararlanarak, daha önce belirlenen hedeflere doğru belirgin ilerleme sağlandı. Programın iki unsuru halen uygulamada, üçüncüsünün de ön koşullarını oluşturmuş durumda.

Bu süreçte gerçekleştirilen uygulamalar, AKP’nin yüzde 10 barajına karşın aldığı oranın çok üzerinde bir desteğe yol açtı. Bu destek ağırlıklı

orta ve orta-alt sınıflarla, hekimlerin “gönüllü” uygulayıcı olmasından kaynaklandı. Çünkü bu süreci şunlar belirledi:

1. Bu modelin temel unsuru olan “herkesin sigorta primi ödemesi”, “sevk zorunluluğu”, “ek ücret” ödeme uygulamaya konulmadı ve sürekli ertelendi.
2. Pek çok sağlık hizmet türü uzunca bir süre, modelin temel unsurları olan “kullanma bedeli (şimdi 3-25TL), katkı payı (ortalama yüzde 20) ve ek ücret (şimdi üst sınır SGK’nin ödediğinin yüzde 90’ıdır) söz konusu olmadan” sunuldu; vatandaşın cebinden bu hizmetlerden yararlanırken hemen hiç para çıkmadı.
3. Emeklilerin, sağlık sigorta kapsamında olanların “özel sağlık kurumları”na sınırsız ulaşması sağlandı ve çıkan faturalar birleştirilen SGK kaynaklarından ödendi.
4. Dolayısıyla bu süreç içinde giderek artan şekilde çok fazla kaynak kullanıldı (şimdi 2002’deki 5 katıdır) ve sunulan tüm hizmetler devlet tarafından sübvansede edildi. Özel kurumlar SGK’den gelecek düzenli kaynağı düşünerek, bu sürece katılmakta istekli oldu ve vatandaştan ek fark ücreti talebinde bulunmadı.
5. Sağlık çalışanları ve hekimlere “açıktan ya da döner sermaye payı” adı altında verilen yüksek bedeller yüzünden “müşteri memnuniyeti” temelinde uygulamalar gerçekleştirildi.

Dolayısıyla model uzunca bir dönem gerçek boyutlarıyla uygulanmadı.

Ancak, 2011 yılının Haziran ayındaki genel seçimlerden sonra bu noktalarda giderek hızlanan biçimde modelin gereklerine uygun şekilde hızlı düzenlemeler gerçekleştirilmeye başlandı.

2012 yılından itibaren öncelikle Genel Sağlık Sigortası’yla ilgili yeni düzenlemeler yapıldı: “Yeşil Kart” sahiplerinin durumu gözden geçirilerek, asgari ücretin 1/3’ünden az gelire sahip olan yoksullar dışında herkes zorunlu sağlık sigorta kapsamı içine alındı. Kişiler, gelirlerine göre, 35 ile 213 TL arasında bir primi SGK’ye ödemek zorunda. Bu primleri ödeyemedikleri takdirde SGK’ya borçlanırlar ve bu süre içinde de tanı tedavi hizmetlerinden yararlanamazlar.

“Aile hekimleri” dahil hizmetin tüm kademelerinde, basamak yükseldikçe artan oranda “kullanma ücreti”, tüm hizmetlerden asgari yüzde 20 “katkı payı” ve özel/özelleştirilmiş sağlık kurumlarından hizmet aldıklarında “ek ücret” ödeme zorunluluğu uygulamaya kondu. Bunları ödeyemeyenlerin de sağlık hizmetlerinden yararlanması mümkün değildi.

Mustafa Sütlaş

Emekli Hekim olan Mustafa Sütlaş, aynı zamanda sağlık ve hasta hakları aktivistidir. 1983-2006 yıllarında Türkiye’deki “Lepra Kontrol Projesi”nde görev yaptı ve yönetti. Sütlaş’ın Hasta Hakları ve Sağlık Hakkı, Sağlık ve Medya alanında kitapları var. Sütlaş, 10 yıl süreyle Yön Radyo’da “Merhaba Acil” adında sağlık haber programı gerçekleştirdi. Sütlaş, Bağımsız İletişim Ağı (bianet) haber portalında düzenli olarak yazı yazıyor.

Aile hekimliği uygulaması kağıt üzerinde ülkenin tamamında başlamış, ancak “en düşük gelirli” kesimin yararlandığı bir “tanı ve tedavi hizmet birimi” olmanın ötesine gidememiştir.

Tümüyle “yoksul” olanlar, “sürekli hizmet gereksinimi bulunanlar”, “yaşlılar”, “engelliler” hizmetleri sık ile yoğun kullandığı “işsizler”, “göçmenler”, “kaçaklar” vb. dezavantajlı gruplar ise SGK kapsamında olmadığı ve ekonomik olanakları olmadığı için aile hekimlerine de başvur(a)mamaktadır.

12 Eylül Darbesi sonrasında daha 80’li yılların başından başlayarak, dünyadaki gidişe koşut biçimde “genel sağlık sigortası”, “aile hekimliği modeli”, “kamu sağlık kurumlarının özelleştirilmesi” ve bunların hepsinin “liberalizasyonu” ile “yabancı sermayeye açılması” “Sağlıkta Dönüşüm Programı”nın temel unsurları.

Bu kesimler, durumları “ölümcül” hale gelince hizmet talebiyle daha üst basamaktaki kurumlara “acil” olarak başvurmaktadır. Dolayısıyla söz konusu kesimler bugün daha sağlıksızdır, hastalıkları daha ağırdır ve gereksindikleri hizmet daha “pahalı”dır.

Bu nedenle yoksullar ve yoksunlar bugün “tanı ile tedavi” olanaklarına sahip değildir.

Öte yandan, mevcut hizmet kurumlarının dağılımında eşitsizlik vardır. Sağlık kurumları “ödeme gücüne sahip” olanların bulunduğu yerlerde kurulmaktadır.

Bu nedenle kentlerin çok yoksul kesimleri ile kırsal alanın uzak ve yoksul yörelerinde yaşayan insanların artık sağlık hizmetlerinden yararlanma olanağı azalmıştır.

Hükümet acil sağlık hizmetlerinin tümüyle üç-

retsiz olmasına karar vermiş, ancak bunun yarattığı ek maliyet yüzünden, SGK’nın talebiyle Sağlık Bakanlığı yeniden düzenleme yapmıştır. Bugün pek çok başvuru “acil olmadığı” gerekçesiyle geri çevrilmektedir.

Topluma yönelik koruyucu ve sağlıklı geliştirici sağlık hizmetleri, “toplum sağlığı merkezi” denen birimlerle bölge bazında sunulmaktadır. Hizmet birimi ile yararlananlar arasındaki fiziksel uzaklık arttıkça yararlanma olanağı azalmaktadır. Bu hizmetler SGK kapsamı içinde değildir. Buralardaki sağlık çalışanları daha az ücret aldığı için sıklıkla eksik elemanla hizmet sunulmaktadır. Çalışanlar bu nedenle hizmet verme konusunda isteksizdir. Olanak bulunduğu yüksek ücretli kurumlara yönelmektedirler.

Sağlığı koruyucu ve geliştirici hizmetlere en çok gereksinim duyan kesimler, sosyo-ekonomik düzey bakımından en alt katmanda yer alır. Dolayısıyla sağlıkları daha kötüdür ve özellikle toplum temelli hastalıklarla karşı karşıyadırlar.

Sağlık hizmet sunumu sırasında vatandaşla, sağlık çalışanları aynı değil, karşıt taraftadır. Özellikle politikacı ile yöneticilerin, hekimlere, sağlıkçılara yönelik olarak olumsuz söz ve davranışları vardır. Vatandaşlar hastalıkları, maddi sıkıntıları ve uygulanan yanlış kurallara maruz kaldığı sırada, bu tür etkilerle sorunların nedeni olarak sağlıkçıları görmekte ve sık sık onlara yönelik şiddete başvurmaktadır. Bugün sağlıkçıların öldürülmesine kadar varan saldırılar ve şiddet söz konusudur.

Sonuç olarak Sağlıkta Dönüşüm Programı’nın asıl hedefinin toplumun sağlığı ve sağlıklılığı olmadığı söylenebilir. Program toplumun tümüne gereksindiği sağlık hizmeti sunmayı değil, sağlık sigortası kapsamında olanların, çeşitli nedenle yaşadığı “hastalıkların yönetimi”ni hedeflemektedir. Çünkü sağlık alanı daha önce de söylediğimiz gibi bir “kapitalist” için pek çok özelliği yüzünden aynı zamanda bir sermaye birikim aracı ve alanı haline gelmiştir. Türkiye de nüfus özellikleri ve kaynaklarıyla bu bakımdan iyi bir “pazar ve uygulama alanı”dır.

Türkiye’de düşünce ve ifade özgürlüğü sorunları kaç yönlü?

Türkiye’de düşünce ve ifade özgürlüğünün manzarası, dışarıdan bakanlar için “anlaşılmaz” görünüyor. Yüzeyden bakarsanız, gazeteleri, kitapları, televizyonları, radyoları, filmleri, dernek ve sendikaları, vakıflarıyla canlı bir toplumsal yaşam var. Bir Batı ülkesindeki gibi aratmayacak kadar sert eleştiriler medyada yer alabiliyor. İşin sadece bu yanını görürseniz, “Türkiye ifade özgürlüğü açısından tam demokratik bir ülke” diyebilirsiniz.

Oysa aynı anda, belki çok daha hafif eleştiriler taşıyan sözler, yazılar, şarkılar, oyunlar yasaklanabiliyor, yazanlar, söyleyenler, oynayanlar hakkında davalar açılıp uzun yıllar hapis cezaları istenebiliyor. Başbakan, kendisini yumağa dolanmış bir kedi olarak çizen karikatürist hakkında dava açabiliyor, resmi “TRT 6” kanalı Kürtçe yayın yaparken, Kürtçe sağlık broşürü bastırılan belediye başkanı kendini hapiste bulabiliyor. (Diyarbakır Sur ilçesi Belediye Başkanı)

Hangisi asıl Türkiye, bu ikilemin anlamı ne?

“Devletin bir oligarşi olduğunu, merkezinde askerinin, onun etrafında yargının, üniversitelerin, yüksek bürokrasinin sıralandığı bu yapının –özellikle 1980 askeri dönemi ve 1982 Anayasası ile– tüm yasaları ve uygulamaları etkilediğini, Türkiye’de hükümetle iktidarın aynı şey olmadığı idrak ettiğimiz anda düğüm de çözülmeye başlıyor... du” diyelim. Evet, yakın zamana kadar böyleydi.

Son 10 yıla damgasını vuran “tayin edilmişler”le “seçilmişler” arasındaki amansız çatışma, giderek ikinciler lehine gelişti ama henüz bitmiş değil. Ordunun, büyük skandallarla itibar kaybedip mecburen geri çekilirken kendinden boşalan yere yargıyı sürmesi, yargının yapısına önemli reformlar getiren anayasa değişikliklerine yol açtı. Yargının “yansızlığı” hedefine yönelik bu değişiklikler, bu kez de bağımsızlığını zedelediği iddiasıyla eleştiriliyor.

Türkiye’de İfade özgürlüğüne yönelik sorunlar hala çok yönlü.

Yasalar hala sorunlu: Ceza yasası baştan aşağı değiştirildi ama düşünceleri suç sayan maddeler, numaraları değiştirilerek korundu diyebiliriz. Türk Ceza Kanunu’nun (TCK) 125, 288, 301, 318, Terörle Mücadele Kanunu’nun (TMK) 6 ve 7 gibi daha birçok madde, düşüncelerini açıklayan insanları önce mahkemelere, ardından hapisanelere gönderebiliyor. Ünlü 301’in uygulanması Adalet Bakanlığı iznine bağlanınca, bu maddeden açılan dava sayısı düştü ama daha gülünç bir durum ortaya çıktı. Eğer 301 maddede anılan şeyler suç ise, o vakit bu suçu “Adalet Bakanlığı himayesinde” işlemiş olmuyor muyuz?

Uygulama sorunu: “Söz konusu devleti korumak olunca hukuk teferruatı” görüşünde olan savcı ve hakimler, gözümüzün içine baka baka en keyfi uygulamaları yapıyor. Hatta bazen, sanki Türkiye Avrupa Birliği’ne girmesin diye, bunu istemeyen Avrupa tutucu partilerine koz yaratmak istercesine hukuk rezaletleri yaratabiliyorlar. (Cumhurbaşkanı seçiminde yaşanan 367 davası gibi)

Genel anlayış da sorunlu: Bütün bunların toplumdan büyük tepki görmemesi, bu gibi olayların sürüp gitmesinde çok önemli bir etken. Toplumun büyük çoğunluğunun devletten duyduğu korku ve Padişahlık döneminden miras “teb’a” mantığı ise bu hukuksuzlukların üstünde yeşerebildiği toprak.

İşte bu zemin üstünde, seçilmiş AKP’nin yargıda yaptığı, yapacağı değişiklikler sonunda ortaya gerçekten bağımsız ve tarafsız bir yargı mı çıkacak, yoksa sadece “efendi” değişip, dünün Deveti’ni koruyan” savcı ve yargıçlar bu kez “hükümetini” mi koruyacak aynı şevk ve heyecanla? Burası da ciddi bir soru işareti. Bizzat başbakan, heykelleri “ucube” diye yıktırıyorsa, tiyatroları halka tepeden bakmakla suçlayıp “Tiyatrolarını özelleştirmekle” korkutuyorsa, geleceği iyimser bakmak da çok zor...

Türkiye’de ifade özgürlüğü nereye kadar?(*)

Nisan 2012’de hapiste 100 gazeteci ve 35 dağıtımcı var. Genellikle “örgüte üye olmamakla birlikte örgüt adına suç işleyen veya örgüte yardım eden kişi” olmakla suçlanıyorlar. Vedat Kurşun, Ruken Ergün, Ozan Kılınc, Bedri Adanır ise yaptıkları haber, yazdıkları yorum ve kitaplardan dolayı açılan ceza davalarında yargılanıyor.

2012 yılının ilk üç ayında 12’si gazeteci, 21 kişi TMK 7/2 uyarınca “örgüt propagandası” iddiasıyla toplam 254 yıl hapis talebiyle yargılandı. Dördü gazeteci yedi kişi TMK 7/2’den 16 yıl 11 ay hapse mahkum oldu.

Barış ve Demokrasi Partisi’nin (BDP) 29 milletvekilinden 24’ü hakkında üç ayda toplam 120 fezleke düzenlendi.

“Hakaret” iddiasıyla yedi gazeteci toplam 9 ay hapse ve 13 bin 500 TL para cezasına, altı kişi de 2 yıl 2 ay 20 gün hapse ve 8 bin 480 TL para cezasına mahkum oldu. Bir gazeteye de 4 bin TL para cezası verildi.

Özgür Gündem, Atılım, Demokratik Vatan, Demokratik Ulus, Yeni Demokratik Yaşam gazeteleri yasaklandı, toplatıldı ve yayını durduruldu. BDP’nin Newroz ve Grup Yorum’un konser afişleri yasaklanıp toplatıldı. Aram Yayınları’ndan basılan 10 kitap hakkında soruşturma başlatıldı.

2012 yılının ilk üç aylık döneminde 37 gazeteci “adil yargılanma”, “özgürlük ve güvenlik”, “ifade özgürlüğü” ve “etkili başvuru” haklarının ihlal edildiği gerekçesiyle Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’ne (AİHM) başvurdu.

Radyo Televizyon Üst Kurulu (RTÜK) Ocak-Şubat-Mart 2012 döneminde radyo-TV kuruluşlarına 327 uyarı, 94 para cezası ve iki program durdurma cezası verdi.

(* Kaynak: Bağımsız İletişim Ağı (BİA) Medya Gözlem ve İfade Özgürlüğü 2012 Ocak-Şubat-Mart Raporu

Şanar Yurdatapan

1941 yılında Susurluk’ta doğdu. 1958 yılında İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi’nde kurdukları “KuyrukluYıldızlar” topluluğunda başlayan müzik yaşamı, daha sonra mesleği haline geldi. 1980’de yurtdışında yaptıkları konuşmalar nedeniyle, eşi Melike Demirağ ile birlikte yurttaşlıktan atıldı. 1992 yılında yurda döndükten sonra müzikten koptu ve insan hakları aktivisti oldu. Yurdatapan, 2002 yılında “INDEX on Censorship” in “Best Circumvention of Censorship” ve Human Rights Watch’ in “Global Rights Defender” ödülleriyle de layık görüldü. Yurdatapan’ın yayımladığı 10 kitap ve 100’e yakın broşürün yanında, Abdurrahman Dilipak’la birlikte yazdığı üç de kitabı var.

İnsanlığa karşı işlenen suçlar ve zulüm politikalarına karşı ısrarlı direniş

İnsanlık tarihi üzerine yaptığımız her sohbette ortak olduğumuz nokta, yaşadığımız dönemlerin ne yazık ki bir zulüm tarihiyle anlatılabilir olduğu yönündedir. İnsanlığın yaşadığı iyi ve güzel anlar da var. Zaten böyle olduğu içindir ki iyi ve güzel anlar zulme karşı kazanıldığı gibi, yine onun ağır basması sonucu son bulmuş. Benim için de yaşamımla ilgili bir şeyler yazmaya başladığım anda, nedense ilk elde aklıma hep yaşadığım zulümler gelir anlatılarına. Yaşadığım topraklarda tarih boyunca işgallerin, katliamların birbirini takip etmesi, baskının bilincime yansımalarının bunda payı olmalı. Hele bir kadın olarak bu topraklarda yaşanmışlıkları anlatmak tarihin bu döneminde çok daha zor ve sorunlu.

Bu coğrafyanın egemen muktedirleri zulmü sonuna kadar uygulamakla birlikte, politikalarında unutturmayı, belleksizleştirmeyi tercih etmiş. Halbuki bir insanın, kendisi için anlamlı olan tek bir gün dahi unutturulmaya çalışılırsa, ruhu yaralanır. Muktedirler insan ruhunun yaralanması pahasına unutturma politikasını seçer ama sonuç olarak tarih, yaşanmışlıklar unutulmuyor, unutulduğu sanılıyor ama o ruhumuzun derinlerinde yaşanmışlıklarımızın derin düş uykusundadır, sağaltılmadığı sürece sadece patlak vereceği zamanı, kendi zamanını bekliyor.

Dersimin Pülümür ilçesi Çobanyıldızı köyündendi babam. Daha 12 yaşındayken Pülümür'den İstanbul'a "gurbetçi" olmuştu. Mecburdu. Doğduğu topraklarda yokluk ve yoksulluk, İstanbul'da "meçhul umut" vardı. Birikimiyle evlenmek için döndüğü toprağında, yakın köyden gösterdikleri akrabasının kızına aşık olmuştu. Bir bakıma zorla olsa evlenmişti annemle. Dört kız çocukları olmuştu. Tüm aile birlikte göçmüştük İstanbul'a.

O yıllar, insanların yoksulluklarını bilinçle bildiği günlerdi. Cumhuriyet gazetesiyle tanıştığımız yıllardı. Evimizin duvarlarını Yılmaz Güney, "Umudumuz Ecevit" sözcüğüyle Bülent Ecevit'in fotoğrafları süslerdi. Umutlu, kendi geleceğini kendi elleriyle kuracağına inanan özgüvenli bir toplum vardı. Çocuklara masallar yerine, Deniz Gezmiş'in serüveni anlatılırdı. Biz böyle yaşadık o dönemleri.

Kendimi bildim bileli aile geleneğinden gelme solculukla, devrimcilikle tanışır olmuştum. Solcu olmak iyi bir şeydi bizim için. Feminizm ise çok sonraları cezaevleri önünde tanıştığım bir bilinçti. İstanbul'da yaşıyorduk ama geldiğimiz toprağın, Dersim'in kültürünü hiç unutmadık. Ailemin tek derdi okumamızdı. Daha çocuk yaşta annem ilkokula yollarken, "Alevi olduğumuz, Tuncelili olduğumuzu sakın söylemeyin" diye sıkı sıkıya tembihlerdi bizi. Bu da İlk Eğitim'de daha o yıllarda ötekileşmiş farkındalıklarımızla okumaya, yaşamaya başlamamızı getirmişti. Alevi'ydik, solcuyduk,

Kürt'tük. Kürtlüğümüz henüz sorunlu değildi. Söylemi-yorduk çünkü. Kürtçe evlerin içindeydi... Bir yakınım Mamak Askeri Cezaevi'nde yatıyordu. 1968 kuşağından- dı. İdamla yargılanıyordu. Deniz, Hüseyin ve Yusuf idam edildiğinde evimizdeki yas anlatılmıyordu.

Bu yüzden bizlere daha fazla korumacı yaklaşıyordu ailemiz. Liseye kadar gelen süreçte okuduğumuz kimi kitaplarımız, bir yerlere gitmemiz istemeyerek de olsa denetleniyordu. Üniversitede de pek farklı değildi ilk zamanlar.

Lisede halkoyunu oynuyor, derslerini veriyordum. Öncesinde gizli yaptığım bu çalışmamı, babama zorlukla kabul ettirebilmişim. Yakalananlardan işkence altında alınan ifadeler sonucu, siyasi poliste adım o dönem "folklorcu Nimet" olarak gitmişti. Ailemin üzüntü içinde "korktuğumuz başımıza geldi" cümlesini unutamam. 12 Eylül darbesi olduğunda liseyi bitirmiş, üniversiteye hazırlık için dershaneye giden bir öğrenciydim. Annemin haykırıları arasında evden "iki gün sonra bırakırız" sözleri arasında gözaltına alınmışım. İstanbul Emniyet Müdürlüğü'nün Gayrettepe'deki Siyasi Şubesi'nde sorguladılar. 12 Eylül'ün vahşi sorgusunda, bir dişim kırılmış, sol kolumu kullanamamıştım. Çenem çıkmış, saçlarım köklerinden koparılmıştı. Gözaltındayken araba lastiği tekerleğinde çevrilmiş, giysilerim çıkarılarak bedenimin çeşitli yerlerine elektrik verilmiş, Filistin askısına alınmış, işkencede ölümlere tanık olmuştum. Günlerce "meydan dayacağı" denen işkenceye maruz kalmıştım. 40 günde sekiz kilo vermişim. Bu yaşlara kadar işkence sonucu kulağımda çınlama oluştu ve bu durum yaşamımı bugün dahi zorlaştırıyor. Tüm bunları yaşarken daha yeni 19 yaşına girmiştim.

Kadınlar 12 Eylül'ü çok daha ağır yaşadı

Bugün toplumda kadına uygulanan şiddetten söz ederken dönüp 12 Eylül'e de bakmak gerekiyor. Bir kadın olarak, hep daha fazlasını anlatmak istemedim. Selimiye'de gözetim, sonra da Metris Cezaevi... Aleyhimde, tanıdığım, tanımadığım birçok kişinin ifadesi vardı. Hepsi işkence ürünüydü. Kendi anlattıklarım dışında başka bir ifade metnini kabul etmemiştim. Ağzıma silah sokarak tehdit ettiler ama imzalamadım. Poliste altını imzaladığımı anlatımım, birkaç satırdan fazla değildi. Çıkarıldığım ilk duruşmada serbest bırakılmıştım. Dışarı çıkmıştım ama geride bıraktığım, içeride kalan insanları merak ediyordum. Yaşadığım süreç beni derinlemesine etkilemişti. Dışarı çıkınca, neydik, kimdik, ne yaptık sorularını kendime sordum, kendimce sürecimi sorguladım, kendimle yüzleştim belki de...

Bir şeyler yapmam gerektiğini düşünüyordum. Çok karanlık günlerdi. Önceleri ne yapacağımı kestiremiyordum. Günlerce yatağa çakılı kaldığım oldu. Bize

Nimet Tanrıku

Nimet Tanrıku, İnsan Hakları Derneği (İHD) kurucularından. Bir dönem İHD İstanbul Şube Başkanlığı yapan Tanrıku, Cumartesi Anneleri'ninin 1995 yılında ilk oluşumunda yer aldı. Tanrıku aynı zamanda, 78'liler Dernekleri Federasyonu kurucularından. Uluslararası Af Örgütü üyesi olan Tanrıku, Barış İçin Kadın Girişiminden Feminis ve Diyarbakır Askeri Cezaevi Gerçeğini Araştırma ve Adalet Komisyonu üyesi. Tanrıku, Dersimli bir Kürt az İngilizce biliyor ve Kürtçenin anadilini konuşmaya çalışıyor! İktisat mezunu olan Tanrıku, iş idaresi alanında uzun yıllar çalıştı Tanrıku, kimi gazete ve dergilerde kadın, barış, insan haklarına ilişkin yazmaya çalışıyor.

yaşatılanları kabul edemiyordum. Üstelik insanlık dışı bu uygulamalar artarak yaşamaya devam ediyordu. Adlarını, kim olduklarını bilmesem bile insanlara yapılanları hatırladıkça boğulur gibi oluyordum. Cezaevi önlerine gitmeye başladım. Okulla ev arasında dışında yol iz bilmiyordum. Zorlu bir arayıştı benimki. Bir kadın olarak o dönem Duygu Asena'yı okumuş "Ben de Feminist olacağım" dediğimde annem, "Yine içeri alırlar seni" demişti. Sonraları hatırladıkça, bu konuşma güldüğümüz duygulu bir anyıdı.

Cezaevinden çıkan arkadaşları arayışım sürdü. Oralarda, cezaevi önlerinde rastladım. Çok sevinmişim. Didar Şensoy'la karşılaşma ve tanışmanın adresiydi buralar. Cezaevlerinde büyük sorunlar yaşıyordu. Bazı insanlar bir şeyler yapmaya çalışıyorlardı. Tutuklu yakınlarıyla birlikte cezaevi koşullarının düzeltilmesi için çaba gösteriyorlardık ama gittiğimiz her kapı yüzümüze kapanıyordu. Bu süreçte İnsan Hakları Derneği dillendirilmeye başlandı. Toplantılar yapıyorduk. Ciddi bir takip altındaydık. Neticede İnsan Hakları Derneği (İHD) bu süreçte kuruldu. Kuruluş sürecine katıldım. 1986 yılının bu zorlu zamanlarında Emil Galip Sandalcı'yı tanımak ve insan hakları mücadelesine kattıklarından öğrendiklerimiz önemliydi. İHD, kadın olarak büyüme ve öğrenme süreçlerimin en yoğun yaşandığı yerdı. 12 Eylül darbesi nedeniyle tüm demokratik hak ile özgürlüklerin yok edildiği bir süreçte, insanlık tarihinin eşitlik, adalet, özgürlük ve sınıfsız bir toplum özleminin hayata geçirmek için yaşamlarını ortaya koyanlar için, toplum için, kendim için başka bir şey yapmanın yollarını buralarda aradım. Artık benimle ilgili "İnsan haklarından sabıkalı, 12 Eylül rejiminin vicdan zaptiyesi gibi" şeyler yazılmaya başlandı. 20 yılı aşkın bir süre İHD'de mücadele etmekle ilgili olsa gerek.

1990'lı yıllar Kürt sorununu bu topraklarda en ağır süreçlerini yaşadığımız günlerdi. Ben Kürt olduğum için ilk baskıyı 12 Eylül sorgularında, işkencelerde Dersimli olmam nedeniyle yaşadım. İnsan hakları ihlallerinin en ağırının yaşandığı yıllarda bölgeye gitmek, bu ihlallerin tanıdığı olmak gerekiyordu. Bugün olduğu gibi, çok daha zor bir süreçti. Oralarda gözaltına alınmak başka bir şeydi. Bu süreçte Kürt halkının yaşadığı zulümler nedeniyle elbette ailemin göç etmek zorunda kaldığı, kültürüyle beslendiğim topraklar hep aklımda, yüreğimin derin yarasıydı. Öğrencilik yıllarında babam, beni Tuncelililer Eğitim ve Sağlık Vakfı (Dersim yasaklı isimdi) kuruluşuna katmıştı. Sonraki yıllarda bir dönem yöneticiliğini yaptığım vakıfta öğrencilerimizi okutma çabasıydık. Yöre derneklerimiz barış taleplerimiz karşısında süren savaşın getirdiği baskı ve zorluklar nedeniyle kapatılıyordu. Her şeye karşın yenisini kurarak savaşın yarattığı yalnızlaştırmaya çareler arıyorduk. Kurduğumuz derneğin tüzüğüne, kaymakamlıktan itirazlar geldi. "Tüzükte, 'Dersim Kültür ve Eğitim Vakfı'nı kurabilir' ibaresi vardır. Resmi adı Tunceli idi, Dersim olarak kullanılmamaktadır. Bu ibare 'Tunceli Eğitim ve Kültür Vakfı' olarak değiştirilmelidir" dendi. Dersim'le ilgili bu "gizli yasaklı" sözcük için direnme kararı aldık. 67 yıldır Tunceli olarak anılan bölge 670 yıldır Dersim olarak biliniyor. Bu yaşağa karşın yürüttüğümüz mücadele tam 3,5 yıl sürdü. Dernek tüzüğümüzün içinde geçen "Dersim" sözcüğüyle birlikte kabul edilmesi ancak 2004 yılında oldu. Aramızda da tartışmalar yaşadık. "Dersim ismi çıkarılabilir" diyenler oldu. Çıkarılmasının ısrarına karşın bir kadın olarak erkek egemenliğinin o sert politik duvarlarına buralarda dahi çarpmış olsam da 1938 Dersim soykırımında yitirdikle-

rimizin acısı yüreklerimizde hep diriye ken vazgeçmeden "Dersim" isminde ısrarcı insanların içinde bir kadın olarak var olmak, her şeye rağmen iyi duygular yaşamama neden olduğunu paylaşmak isterim. Savaşın kızgınlığının sürdüğü yerlerin başında gelen Dersim'e barış talepleri nedeniyle defalarca gitmemizle birlikte başımıza getirilen en büyük felaket olan insansızlaştırmanın adı olan barajlar için yıllarca yürüttüğümüz çalışmalar hâlâ devam ediyor.

Feminizmi yeni öğrenen bir kadın olarak, insan için yapılan her eylemde var olmaya çalışıyordum. İdam cezalarının affı için eylemler, cezaevlerindeki tek tip elbise uygulamalarına karşın mücadele, gözaltında kayıplar, barış zincirleri, yürüyüşleri, barış trenleri, Kürt halkının bu topraklardaki yaşadığı ihlaller, kadınların cezaevleri için siyahlı protestosu, arkadaşşıma dokunma, çocuk hakları, cezaevlerinde açlık grevleri, ölüm oruçları, "Munzur'uma dokunma" kampanyaları, en uzun süreni de Cumartesi Anneleri...

Annemin haykırışları arasında evden "iki gün sonra bırakırız" sözleri arasında gözaltına alınmışım. İstanbul Emniyet Müdürlüğü'nün Gayrettepe'deki Siyasi Şubesi'nde sorguladılar. 12 Eylül'ün vahşî sorgusunda, bir dişim kırılmış, sol kolumu kullanamaz olmuşum. Çenem çıkmış, saçlarım köklerinden koparılmıştı.

Cumartesi Anneleri'nin ilk dört yılı, 200 hafta ile en uzun süren eylemliliğimizdi. Arka arkaya sıraladığımız binlerce isim var. Belleksiz toplum kuşatması altında bir insanın kaybolması, işkence tarihinde varılan son nokta. Yaşadıklarımızın bugün bizim hayatlarımızla sınırları belirlenmiş bir dünyadan ibaret olmadığını bilen bir yerden, belleksiz toplum yaratmaya karşın doğru tanıklıklar yapabilmeli, kayıplarımızın sonsuza dek kayıp kalmamaları için bıraktıkları izleri takip etmeli ve insan kalmak için tüm bu süreçlerle yüzleşmemiz gerekiyordu.

Cumartesi Anneleri bir yerde tanıklıktı. Tanıklığın zor ve acı veren yanı, yaşananları aktarırken beyninizde, yüreğinizde binlerce defa hissetmenizdir. 12 Eylül Askeri Darbesi'nde yaşadığımız işkenceyi "korkunç bir insanlık suçu" olarak değerlendirdik. Ancak cezaevinden çıkıp, birlikte işkencelerden geçirildiğimiz arkadaşlarımızın öldürülüp, kayıplar listesine eklendiğini öğrenmenin acısı tarifsizdi. Gözaltında Nurettin Yedigöl'ün işkence edilmiş bedenini merdiven altında görüp dışarı çıktığımda, kayıplar arasında bulmak bundan daha ağır bir insanlık suçu olamayacağını tarihsel tanıklığını büyük bir çaresizlikle, isyan duygusuyla yaşadım!

Kaybolma trajedisinin tarihsel tanıklığını anlatabilmek nedenli zor olsa da yaşanan zulmü var olan belleksizliğe karşın bir manifesto tanıklığında tekrar tekrar anlatmak, unutmaları izin vermemek gerekiyordu. Bizleri unutmaların utancı parçaları! 200 haftanın 195 haftası Galatasaray'da oldum.

Çok değildik... Cumartesi Anneleri/ Cumartesi İnsanları 1995 yılının Mayıs ayında başlattığı, her cumartesi

saat 12.00'deki gözaltında kayıplar için gerçekleştirdiği oturmaları kiminde coplandık, kiminde gözaltına alındık, kiminde de tutuklandık. Kaç kez gözaltına alındığımı hatırlamıyorum bile. Açılan dava sayısını da... Bir de gözaltındaki işkence sonrası, dışarıda sürdürmeye çalıştığım mücadeleler sırasında aldığım darpların vücudumda yarattığı kalıcı tahribatları...

İlk oturmayla iki gazetede resim altı küçük haberin dışında polis dahil, kimse pek ilgilenmedi. 8 Temmuz 1995 tarihindeki Cumartesi Annelerine/Cumartesi İnsanlarına ilk saldırı düzenlendi. Basın nihayet ilgilendi. Herkesin katıldığı bir sessiz karşı çıkıştı. "Cumartesi İnsanları" demek istense de orada oturan sonuçta kayıplarını aramak için annelik kimliğinden politikaya akan kadınlardı. Galatasaray'da oturdukça ve buluştukça ağıtlardan, protestolara sıçradılar. O kadınların bir kısmı bugün bambaşka kadınlar oldu. "Kadınlar el ele verirse çok şey değişir" diyor. Kayıpları arama mücadelesinde ulusal ve Uluslar arası düzeyde çok önemli süreçler yaşandı.

10 Aralık 1996 tarihinde Uluslararası İnsan Hakları Ligi her yıl insan hakları alanında verdiği mücadelelerle öne çıkan bir kişiye verdiği Carl Von Ossietzky Ödülü'nü ilk kez kurallarını bozarak bir eyleme verdi. Benim için Cumartesi Anneleri adına bu ödülü almak önemli ve özeldi.

Cumartesi Anneleri için şarkı sözleri yazıldı. Başka yerlerde dayanışma oturmaları gerçekleştirildi. Ulusal ve uluslararası kamuoyunun desteği güçlü gibi görünse de ne yazık ki toplumun büyük bir kısmı onları ve onlara yapılanları yine de görmezden geldi. Bu toplum, onların gözlerine bakma cesareti gösteremedi.

30 Mayıs 1998 tarihinde Arjantinli Plaza del Mayo Anneleri, Galatasaray'da Cumartesi Anneleri'yle buluştu. Bu buluşmayı Almanya'da yaptığımız bir görüşme sonucu sağlamanın güzel, heyecanlı duygusunu yaşadım. Dokuz gün evimin konluğu olmaları özeldi. Bütün dünyada gözaltında kayıplar mücadelesine örnek olan Plaza del Mayo Anneleri, bizlere vazgeçmeyen mesajlarıyla birlikte deneyimlerini aktardı. Cumartesi oturmaları başlarken onların mücadelesi örnekti.

200 hafta boyunca oturmaya çalıştılar. 15 Ağustos 1998 tarihinde 170. haftada başlayan engellemeler 30 hafta boyunca sürdü. Galatasaray'da oturmalarına izin verilmedi. Başta anayasa ile Türkiye'nin altına imza koyduğu temel hak ve özgürlüklerle ilgili sözleşmeler olmak üzere, tüm ilgili yasaların güvencesi altındaki izin almaksızın basın açıklaması yapma hakkının kullanımı güvenlik kuvvetlerince şiddet kullanılarak engellendi. Yedi aylık bir sürede tespit edilen toplam 431 kişi birkaç saatten beş güne kadar varan sürelerde gözaltında tutuldu, dövüldü, tartaklandı, yerlerde sürüklendi, hakarete uğradı. Haklarında polise mukavemetten, Toplantı ve Gösteri Yasası'na muhalefetten davalar açıldı. Okuma yazma bilmeyen kimi kadınlar, gözaltı hücreleri duvarlarına yazı yazmaktan yargılandı.

200. hafta, 13 Mart 1999 Cumartesi günü 200. haftada Cumartesi Anneleri artan saldırı karşısında gözaltında kayıplar için sürdürdüğü oturmalara ara vermek için gittiği Uluslararası Af Örgütü'nün "Kayıplar Ormanı"nda buluştu. Yine engelleme, gözaltı. Hasan Ocak'ın annesi Emine Ocak oğlu adına dikilen ağacı "oğlum" diye okşarken 10 kişiyle birlikte gözaltına alındı. Uzunca sürecek ara başladı...

Ara verdiklerinde belki kayıplarına ulaşamadılar ama

Galatasaray oturmaları, gözaltına alınan insanların oralarda başlarına gelebileceklerden ve insanların devletin güvencesi altında sandığı gözaltı birimlerinde kaybolacağından anlatıldığı yer oldu .

Bir süredir devam eden ve adına "Ergenekon" davası denen bir dava ile yıllardır dile getirdiğimiz bazı olaylar ortaya çıkmaya başladı. Bu dava, bazı gerçeklerin ve devletin yapısının resmi ağızlardan itirafı olması açısından önemliydi. Ergenekon'un resmi görevlilerinin yıllarca Kürt illerinde görevde bulunduğunu, istenirse bu vesileyle katliamların aydınlanabileceğini ifade ediyorlardı. "Fırat'ın öte yakasına, doğusuna geçilmeli" diyorlar. "Ölüm kuyularının olduğu bir ülkede toplumsal barış sağlanamaz" diyorlar. Her şeye rağmen resmi ağızlar "üç maymun"u oynamaya devam ediyor. Yakın zamanda "asit kuyuları" ve "ölüm tarlaları" kalorifer kazanları gündemde! Bunlar, Türkiye'nin insanlık suçları olarak kayıtlara geçti. Gözaltında kayıplarla ilgili insan hakları ihlalleri arasında artık, "Türkiye tipi ölüm"den söz edilecek.

İnsan hakları savunucuları, faili meçhul ve kayıp insanlarımız için itirazçıların söylediği, Ergenekon davasında ortaya çıkanlar nedeniyle, Galatasaray'da, Diyarbakır'da, başka yerlerde yeniden oturma kararı aldı. "Cumartesi Anneleriyle" birlikte 372. haftadır toplanmaya devam ediyorlar. Vicdan sahibi herkesi ve darbeciliğe karşı olduklarını söyleyenleri, bir samimiyet sınavı bekliyor şimdi: "Asit kuyuları"nın , "ölüm tarlaları"nın ve "kazan daireleri"nin,"toplu mezarların" temsil ettiği acı hakikati, her gün hatırlatacak geniş katılımı kalabalıkları yaratmak için.

Bizim kuşağımız 1980 askeri darbesi nedeniyle kadınlı, erkekli işkenceler ve ölümler yaşadı. Çok şeyin tanığı oldu. Zulüm politikalarının en ağırına, gözaltında kayıplara tanık oldu. Onları yaşamımızdan kopardılar, onlarsız büyüdük, yaşlandık. Kayıplar, bizim hayatımızda hep genç ve insan kaldı.

Bir yanım her zaman "Kadın kurtuluş mücadelesinde de var olmak önemli" diyerek orada da yer almayı çok önemsiyorum. Benim için İHD kuruculuğu ile bu mücadele içinde daha fazla görünen biri olarak kadınların ortak mücadelesi önemliydi. Militarizmin toplumsal cinsiyet üzerindeki rollerini, kadın emeği ve bedeni üzerindeki baskıcı yok edici etkisini bilen insan hakları mücadelesinde de birlikte olduğum bir grup kadınında içinde olduğu "Sosyalist Feminist" hareketin çalışmalarında yer alma, zaman ayırma çabası içindeyim. Kadınlar için her türlü ayrımcılıktan ve yapısal hiyerarşiden arınmış bir kadın kurtuluş hareketi önemli!

Kadın kurtuluş mücadelesinde birlikte yürümeye çalıştığımız, bu ülkede yaşayan, aynı şiddetten etkilenen, farklı politik ile sosyal çevrelerden, farklı kimliklerden, farklı inançlardan, farklı cinsel yönelimlerden kadınlar, yıllardır savaşa ve erkek egemen şiddete karşı mücadele ediyoruz. Savaşın kadınlar için ne anlama geldiğini biliyoruz. 1980'li yıllardan bu yana bu ülkede yaşanan savaş nedeniyle kadın barış gruplarında bir araya gelecek, barış için ısrar ettik. Bugün de 2009 yılının Nisan ayında oluşturduğumuz "Barış İçin Kadın Girişimi"nde 30 yıldır bu ülkede sürdürülen savaşın karşısında barış sözlerimizi, eylemlerimizi oluşturmaya çalışıyoruz.

Kadın kurtuluş mücadelesinde birlikte yürüdüğümüz Kürt kadınların tutuklanmasına ve savaşa yaşadıklarına ülkenin batısından "Barış Nokta"larından tanıklığımızla ses olmaya çalışarak, barışın yolunun açılmasında kadın sözünün etkin olması gerektiğini bilen bir yerden kadın

dayanışmasını çoğaltıyoruz.

İnsan hakları ve Cumartesi Anneleri mücadelesi çerçevesinde yaşadığım sürecin bir devamı bir başka aşaması oldu 78'liler Girişimi bünyesinde yürüttüğüm mücadeleydi. İki kutuplu dünyanın çökmesi, Soğuk Savaş'ın bitmesi bütün dünyada yeni eğilimler yaratıyor, insan hak ve özgürlüklerine yeni boyutlar kazandırıyor. Geçmiş dünyanın insanlık suçlarına varan insan hakları ihlalleriyle bu kez yüzleşme/hesaplaşma ihtiyacımız ortaya çıkmıştı.

78'liler Girişimi, 78'lilerden başlayarak toplumun yoksul kesimlerine doğru genişleyen ilişkiler zemininde bir hak ile özgürlükler hareketi, 12 Eylül'le hesaplaşmanın, tarihi güncellenenin, dayanışmanın demokratik yolunu bulmanın düşüncesi ve hareketi olarak ortaya çıktı. 12 Eylül'ün hayatımızın her alanında hâlâ süren sonuçlarıyla mücadele etmek çok önemliydi. 78'liler Girişimi bünyesinde yürüttüğümüz mücadelemiz ürünlerini de veriyor. İnkâr edilen, yok sayılan, yitip denilen 78 Kuşağı, gerçeğin hiçte öyle olmadığını, var olduğunu tarih sahnesine çıkararak mücadelesiyle anlattı. 12 Eylül ve darbe karşıtı bir kültür oluştu. 78'liler bunun temel kaynağı oldu.

1980 öncesi tarihten kopulmuş, bir hafızasızlık vardı. 78'liler de 1970'li, hatta 1960'lı yıllara kadar uzanan bir toplumsal hafıza oluşurmada, bunu 12 Eylül öncesi toplumsal kırılma noktaları üzerinden gerçekleştirme açısından önemli adımlar attık. İki yıl sürdürülen bir "Yurttaşlık Haklarını İstiyoruz" kampanyasının içinde oldum ve sonuçta TBMM'den çıkarılan bir yasa sonucu kuşağımızın üzerindeki yurttaşlık hakları yasaklarını kaldırdık. 32 yıldır Darbe Anayasası'yla yönetilen bir ülkede demokrasiden bahsedilemezdi. Önemli anayasa çalışmaları yaparak, hükümetle bu konuya ilişkin görüşmeler yaptık.

Akabinde darbecilere dokunulmazlık zırhı sağlayan Anayasa'daki Geçici 15. maddenin kaldırılması, 12 Eylül Gerçeklerini Araştırma ve Adalet Komisyonu kurulması için mücadele yürütüldü, ben bu ve benzeri komisyonlarda gönüllü olarak aktif çalıştım, çalışıyorum. Geçici 15. maddeyi kaldırma sürecinde önemli bir rol oynandı ve 4 Nisan 2012 tarihinde Ankara'da başlayan 12 Eylül davasının başlamasında 78'liler Girişimi olarak önemli bir rol oynadık. Davayı genişletmek ve gerçek bir 12 Eylül davasına dönüştürmek için mücadelemizi sürdürüyoruz.

Ağır ve ciddi insan hakları ihlallerinin yaşanmış olduğu toplumlarda, geçmişle en iyi başa çıkmak oldukça karmaşık bir süreç. Birçok ülkede gerçekleştirilmiş olan "hakikat komisyonları"nın bu süreçte çok önemli etkilerinin olduğu biliniyor. Türkiye'de de 12 Eylül 1980 Askeri Cuntası ile birlikte daha da yoğunlaşan karınlık bir süreçten geçilmiş ve geçiliyor. Toplumun bu yaşadıklarından dolayı yaralarını iyileştirme ve işlevselliğini yeniden kazandırmada önemli etkisi olacağına düşündüğümüz hakikat komisyonlarının bir örneğini oluşturmak üzere 78'liler Girişimi olarak yapılan çağrı ile Diyarbakır Askeri Cezaevi gerçeğini Araştırma ve Adalet Komisyonu'nu kurdu.

Bu cezaevi ile başlamamızdaki temel amaç, Diyarbakır Cezaevi'ndeki 12 Eylül sürecinin vahşet koşullarını kamuoyunun gündemine taşıma, Kürtlerin kimlik imhalarına yönelik yapılan korkunç insanlık suçları uygulamaların geleceğin kurulması önündeki ciddi bir engel oluşturması, Kürt ile Türk halkı arasında oluşan yarılmaların bir nedeni olan bu cezaevi vahşetinin açığa çıkarılmasında

gerçek ve adalet arayışı çabamızdayız. Diyarbakır Cezaevi Gerçeğini Araştırma ve Adalet Komisyonu aracılığıyla bu anlamda önemli bir noktaya geldik. 500'ün üzerindeki görüşme kayıtları, 2 bine yakın suç duyuruları ile Diyarbakır Cezaevi ile ilgili Diyarbakır Cumhuriyet Başsavcılığı soruşturma açma noktasına geldi. Çok yoğun bir çalışma ortak çabanın ürünü olan bu çalışmaları yaparken 78'liler Girişimi ve komisyon olarak tamamen kendimizin, demokratik kuruluşların gönüllülüğüne, öz kaynaklarına ve sahici desteklerine dayanıyoruz. 12 Eylül Darbecileri ve 12 Eylülcülük gerçekten yargılanıp o dönemin gizli kalmış olayları, insan hakları ihlalleri açığa çıkarılmadan toplum olarak adalet duygusunu yaşayamayız. 12 Eylül mahkûm edilmeden, Diyarbakır Cezaevi'nin vahşet koşullarının sorumluları yargılanmadan, gerçek anlamda bir barışın ve demokrasinin yaşaması da mümkün değildi.

Feminizmi yeni öğrenen bir kadın olarak, insan için yapılan her eylemde var olmaya çalışıyordum. İdam cezalarının affı için eylemler, cezaevlerindeki tek tip elbise uygulamalarına karşı mücadele, gözaltında kayıplar, barış zincirleri, yürüyüşleri, barış trenleri, Kürt halkının bu topraklardaki yaşadığı ihlaller...

Gelinen noktada bize yaşatılanlara karşı çıkmak için yürüttüğümüz mücadelelerimizde herhangi bir talep ve bir hareket içinde değilsek, değiştirmek için hep birlikte olamıyorsa, hiçbir hak kazanımımız olamıyor. Bugün h'al'a kimi rötuşlar dışında 12 Eylül Anayasası ile yönetilen bir ülkede 12 Eylül Rejimi Darbe Anayasası'yla sürüyor. "Değiştirilemez maddeler" adı altında militarist ideoloji, tekçi vatandaşlık ile devlet tanımı, toplumsal, siyasi yaşamımızı dizayn ve kontrol etmek için Milli Güvenlik Kurulu ile YÖK gibi darbe ürünü kurumlar, Siyasi Partiler Kanunu ile yüzde 10'luk seçim barajı sistemi, özel yetkili savcılık ve özel mahkemeler, inançlar üzerindeki baskı ve asimilasyon, neoliberal, devlete, devlet gücüne atfettiği merkezi otoriter sistem, "bilinmeyen bir dil" diyerek anadil üzerindeki yasaklar, kadınlara rağmen pozitif ayrımcılıktan uzak aileyi güçlendiren, şiddeti kutsayan yasalar, savaş dilinin hakim olduğu siyaset sürüyorsa, süren 12 Eylül zihniyetiyle yönetilen bir ülkede toplumsal muhalefeti büyüterek itirazımızı, isyanımızı birleştirerek özgürleşme ve insanca yaşama yolunda başarı kazanabiliriz.

Adalet arayışında gerçeklerin ortaya çıkarılması önemli. Seslerimizi birlikte yükseltenler çoğalsak, bu en çok toplumsal barış için önemli. Ben üniversite yıllarımda "ulusların kendi kaderlerini tayin hakkı" nı ısrarla savunurdum. Bugün de halkların kendi kaderlerini tayin hakkını savunuyorum. Bunun için mücadele edenlerin desteklenmesi gerektiğine inanıyorum. Barış için bu gerekli....

HBSD'den haberler

Uluslararası Siyaset Söyleminde Milliyetçilik ve Nükleer Enerji

Geçen sene Japonya'daki nükleer santrallerde yaşanan felaket hâlâ hatıralarımızda canlılığını koruyor: Bu felaketin korkunç neticelerini her gün televizyondan ayrıntılı bir şekilde takip edebildik; sızıntı yüzünden çok geniş alanlar boşaltılmak zorunda kaldı, nükleer bulutlar yüzünden sızıntının Japonya'dan uzak bölgelere sürüklenme tehlikesi doğdu. Fukuşima'da yaşanan kazadan önce hava durumu, hele ki rüzgar haberleri hiç bu kadar ilgiyle izlenmemişti. Medyanın ilgisi dünyada olup biten başka olaylara kaydıktan sonra dahi, Japonya'daki trajedi varlığını sürdürdü. Yakın bir tarihte Japonya, ülkedeki elektriğin %30'unu üreten tüm nükleer santrallerini kapatmak zorunda kaldı. Fakat medyanın ilgisi dünyanın başka bölgelerine kaymış olduğundan, uluslararası toplum bu gelişmelerden artık haberdar olmuyor. Geçen sene Japonya'daki nükleer santrallerde yaşanan felaket hâlâ hatıralarımızda canlılığını koruyor: Bu felaketin korkunç neticelerini her gün televizyondan ayrıntılı bir şekilde takip edebildik; sızıntı yüzünden çok geniş alanlar boşaltılmak zorunda kaldı, nükleer bulutlar yüzünden sızıntının Japonya'dan uzak bölgelere sürüklenme tehlikesi doğdu. Fukuşima'da yaşanan kazadan önce hava durumu, hele ki rüzgar haberleri hiç bu kadar ilgiyle izlenmemişti. Medyanın ilgisi dünyada olup biten başka olaylara kaydıktan sonra dahi, Japonya'daki trajedi varlığını sürdürdü. Yakın bir tarihte Japonya, ülkedeki elektriğin %30'unu üreten tüm nükleer santrallerini kapatmak zorunda kaldı. Fakat medyanın ilgisi dünyanın başka bölgelerine kaymış olduğundan, uluslararası toplum bu gelişmelerden artık haberdar olmuyor.

Heinrich Böll Stiftung Derneği (HBSD) dış politika programı çerçevesinde başka ülkelerin sivil toplum temsilcileriyle birçok toplantı düzenledi. Bunlara bir örnek, Temmuz 2011'de Ermenistan ve Türkiye'den genç STK üyelerinin katıldığı II. Ani Diyalogu toplantısıdır. Bir diğeri ise, Aralık 2011'de düzenlenen "Türkiye'nin Dış Siyasetini Çözmek" başlıklı uluslararası konferanstaki "Boru Hatları ve Siyaset" konulu yuvarlak masa toplantısıydı. Fukuşima'daki kazanın ardından (!) düzenlenen tüm bu resmi ve gayresmi toplantılarda tıpatıp aynı argümanlarla karşılaştık: a) Nükleer santrale sahip olmak hakkımızdır. Kimse bu teknolojiye sahip olmamıza engel olamaz ve kalkınma hakkımızı reddedemez. Nükleer enerji bir ulusal menfaat ve gurur meselesi haline gelmiştir. Bu yaklaşımı enine boyuna değerlendirdiğimizde, bir toplumun hesaplanamaz bir risk altına sokulmasının ulusal bir hak olarak görüldüğü anlaşılıyor. Böylece,

nükleer enerjiyi sorguladığımızda bir anda ulusal düşman olarak görülebiliyorsunuz.

b) Hatta kimileri, nükleer enerjiyi reddetmenin gelişmekte olan ülkelere karşı düzenlenen uluslararası emperyalist bir komplonun bir parçası olduğunu öne sürüyor. Ne ilginçtir ki, bu muazzam masraflı ve ekonomik olarak mantıksız teknolojinin temelinde kimin menfaatinin yattığını tartışmıyorlar bile. Fukuşima felaketinin doğrudan yarattığı maliyetin 50 milyar dolar civarında olduğu sanılıyor; önümüzdeki yıllarda ortaya çıkacak bedeller hariç. Ekonomik açıdan bakıldığında nükleer enerji verimli bir enerji türü değil – üstelik bunu anlamak için böylesi felaket bir kazanın bedelini hesaplamaya gerek yok.

c) Enerji boşluğunun doldurulması için nükleer enerji gerekli; başka enerji kaynağımız yok; yabancı enerjiye fazlasıyla bağımlı durumdayız; enerji kaynaklarımızı çeşitlendirmek ve nükleere girmek durumundayız. Ne ilginçtir ki, tıpkı enerji verimliliği gibi, alternatif senaryolar ve yenilenebilir potansiyeller hakkında soru sorulduğunda da nadiren yanıt alınabiliyor. Hatta kimileri elektriği kesmek zorunda kalacağımızı dahi iddia ediyor. Japonya büyük oranda nükleer enerjiye dayanıyor olmasına rağmen, bu enerjiyi yavaş yavaş kullanımdan kaldırmayı başardı. Japonya veya Almanya örneklerini incelemek faydalı olabilirdi. Fakat onun yerine, bu ülkelerin politikalarına dönüp bakmadan, bu iki ülkenin neden çok farklı olduğu ve buralardaki yerel koşulların başka örneklerle kıyaslanabilir olmadığı hakkında yeni yeni savlar öne sürülüyor.

d) Bazıları da "bizim" nükleer santrallerimizde Fukuşima'nın yaşanmayacağını, bizim daha iyi, daha yeni teknoloji kullandığımızı/kullanacağımızı iddia ederek, yine bir tür "ulusal gurur" dile getirip, Fukuşima'da meydana gelen kazanın büyüklüğünün, uzmanlar tarafından öngörülen en kötü senaryoları bile solda sıfır bıraktığını tamamen görmezden geliyor.

Bu konular sözde "ulusal çıkarlar"a denk sayılınca, bir akıl tutulması yaşanıyor sanki. "Sanayileşmiş dünyadan kaynaklanan iddialar"a yönelik, kökü çok derinlere dayanan –ve tarihsel olarak izah edilebilir– bu şüphe, bir açıdan, daha başka savlara engel olmak için bir araç olarak kullanılıyor. Nükleer enerji şirketleri neden gelişmekte olan ülkelerin çıkarlarına daha çok hizmet ediyor olsun ki sorusu ise tamamen tartışma dışında bırakılıyor. Böylesi tehlikeli bir teknolojinin nasıl olup da "bir ulusun çıkarına" hizmet edebileceği ise asla sorgulanmıyor.

İran'ın nükleer programı konusu tartışılırken de benzer bir tıkanma gözleniyor. Bu konuda yine, ba-

rişçıl amaçlara hizmet eden nükleer teknolojiye sahip olmak hiç sorgulanmadan bir kez daha “hak” olarak tanımlanıyor. Ülkelerini terk etmek zorunda kalan rejim karşıtları dahi “nükleer enerjiye sahip olmak konusundaki ulusal hakkı” canla başla savunuyor. İran’ın enerji ihracatında önde gelen ülkelerden biri olduğunu söyleyerek bu mantığa karşı çıktığımda ise şu yanıtla karşılaştım: “Bu ziyadesiyle Alman bir bakış açısı.” Hadi bunun bir Alman söylemi olmadığını gerçeğini bir kenara bırakalım. Asıl çarpıcı olan nokta, bu ulusal savların kendi ülkelerinden kaçıp sığınmak zorunda kalanlar tarafından bile öne sürülüyor olması. İran örneğinde ortak paylaşım konusu olduğu anlaşılan bu yaklaşımın nedenlerinden biri, nükleer silah programı, İran’ın Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesine ilişkin Antlaşma (NPT) uyarınca Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu (IAEA) tarafından yapılacak incelemelere izin verme yükümlülüğü ve İran’ın bu yükümlülüklerine uymaması nedeniyle uygulanan müeyyideler hakkında süregiden tartışma olabilir. İran’daki rejim karşıtları arasında bu müeyyidelerin reddine dair de geniş bir fikir birliği var gibi görünüyor. Dahası, NPT’ye göre nükleer enerji programının değil, nükleer silah programının yasaklanmış olduğu savunuluyor. Dolayısıyla İran’ın bu teknoloji programına sahip olma hakkı bulunmaktadır. Bu hukuki savda ısrar etmek, avantajlar ve dezavantajlar hakkında her türlü eleştirel tartışmaya sekte vuruyor. Bu hukuki sav kendi içerisinde doğru olmakla birlikte, nükleer enerji hakkındaki tartışma yasal haklara ilişkin bir tartışma değildir; daha ziyade sürdürülebilir enerji politikalarına ve nükleer enerjinin tehlikelerine ilişkin bir tartışmadır.

Nükleer enerji hakkındaki tartışma “ulusların hakları” söylemine paralel bir çerçevede sürdürüldüğünden, tartışmadaki kavramı “toplumların ve halkların menfaati”ne döndürmeyi öneriyorum. Böylece tartışmadaki çıkmaza son verip bu akıl tutulmasının üstesinden gelmenin yolları açılabilir. Burada söz konusu olan mesele hakların reddi değil, toplumları tehlikeye atmayan akılcı enerji politikalarının araştırılmasıdır. Çernobil ve Fukuşima’dan görülebileceği üzere, nükleer santraller sadece kurulu oldukları ülkeler açısından risk yaratmamaktadır, nükleer kazaların etkileri ulusal sınırların ötesine taşmaktadır. Milliyetçi söylemleri aşılıp, enerji politikaları gibi küresel hale gelmiş zorlu konulara cevaplar sunan biçimde düşünmek durumundayız.

Nükleer güç ve silahlanma hakkındaki tartışmaya dair daha kapsamlı okumalar için sizleri www.tr.boell.org ve www.boell.de adreslerindeki “Nükleer Enerji Masalı” başlıklı yayınıma yönlendirmek isterim. (Ulrike Dufner)

Çernobil unutulmayacak

Nükleer enerji endüstrisinin “unutmanızı istediğiniz üç şey nedir” sorusuna yanıtı bellidir: Üç Mil Adası (Three Mile Island), Çernobil ve Fukuşima nükleer santrallerinde meydana gelen kazalar. Nükleer enerjiye sempatiyle bakabilmek için onun karanlık yüzünü unutmanız gerekir. Üzerinden 26 yıl geçmesine rağmen Çernobil kazasının unutturulmaya çalışılması da bu nedenle sürpriz değil.

Yönetmen Alain de Halleux tarafından Çernobil’deki nükleer felaketten tam 25 yıl sonra çekilen “Çernobil Unutulmayacak” adlı belgesel, 1986 yılından beri Ukrayna’da yaşananları ve kazanın günümüzdeki etkilerini inceliyor. Filmde, nükleer felaket kaynaklı radyoaktif kirlenmeyi önleme çalışmalarının bugünkü durumuna ve radyoaktif sızıntısının önlenmesi için yenilenmesine çalışılan, “lahit” adı verilen beton yapıya odaklanılıyor. Bunu yaparken de uluslararası bağışçıların taahhütleri, nükleer enerji alanında çalışan firmaların devam eden felaketi önlemek için yürütülen teknik çalışmalardaki rolü tartışılıyor.

1986 Kuşağı

Belgeselin bir özelliği de 1986 yılında Ukrayna’da doğmuş gençlere kulak vermesi. Film, 86 Kuşağı’nın Çernobil sonuçlarıyla giderek daha az ilgilendiğini, nükleer endüstrinin yarattığı kazayla ilgili anıları top-rağa gömmedeki başarısını gözler önüne seriyor. Aynı Türkiye’de olduğu gibi...

Allan de Halleux 30 yıldır gazetecilik ve yönetmenlik yapıyor. Çatışma bölgelerinde görev yapmış, Çingenelerin hakları ve nükleer enerji konularında seri belgeseller çekmiş. Bu tecrübesi belgeseldeki anlatım diline de yansımış. Heinrich Böll Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği ile Green European Foundation’ın katkılarıyla Türkiye’de gösterilen film, izleyicilerden oldukça olumlu tepkiler aldı. Kazadan yıllar sonra Türkiye’de doğan gençlerle Ukrayna’daki yaşlılarının konuya yaklaşımlarındaki ortak noktalar, gençlerin Çernobil’e ilgisi veya ilgisizliği büyük benzerlikler gösteriyor.

Çernobil felaketini unuttuğunu düşünen nükleer endüstri son yıllarda atağa kalkmıştı. Birçok ülkede yeni nükleer santral kurulması ve mevcutlarının çalışma sürelerinin uzatılması tartışılıyordu. Fukuşima’daki felaket ise nükleer enerjinin karanlık yüzünü, beraberinde Çernobil’i bir kez daha hatırlattı. Bu belgesel nükleer enerji tartışmalarına önemli bir katkı yapıyor. Bizlere, ölümcül sonuçları olan nükleer enerji üretiminin etkilerinin ne kadar uzun ve ölçülemez olduğunu bir kez daha hatırlatıyor. Unutmamak için yapmamız gereken şey de bu; hatırlamak! (Özgür Gürbüz)

Savaş, Hafıza ve Toplumsal Cinsiyet

20. yüzyıl boyunca savaşların ve siyasal şiddet deneyimlerinin kadınları nasıl etkilediği Türkiye’de ilk defa 22-23 Mayıs 2012 tarihlerinde düzenlenen “Savaş, Hafıza ve Toplumsal Cinsiyet” başlıklı konferansta tartışıldı. Sanki Başbakan Erdoğan’ın konferanstan tam bir hafta sonra ‘kürtaj yasaklanması gereken bir cinayettir’ sözleri ve Meclis İnsan Hakları Komisyonu Başkanı Ayhan Sefer Üstün’ün ‘tecavüze uğrayan ve hamile kalan kadınlar çocukları doğursun, devlet onlara bakar’ diye ortaya attıkları sözlerini öngörmüş gibi bu konferansta savaş ve şiddet ortamlarında kadınların yaşadığı travmalar gündeme getirildi. Yukarıda adı geçen erkekler bu konferansa katılmış olsaydı, belki bu tavırları göstermezlerdi diye düşünüyoruz.

Sabancı Üniversitesi Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları Forumu ile Orta Avrupa Üniversitesi’nin ortaklaşa düzenlediği bu konferansta, savaş ve siyasal şiddet deneyimlerinin nasıl hatırlandığı toplumsal cinsiyet ekseninde ele alındı. Heinrich Böll Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği’nin desteği ile gerçekleşen konferansa 22 ülkeden 46 feminist akademisyen konuşmacı veya tartışmacı olarak, 200 kadar ilgili de dinleyici olarak katıldı.

Feminist araştırmacı Cynthia Enloe “Savaş sonrasında hangi savaş kadınları hatırlanıyor, hangileri unutuluyor? Bu niçin feministlerin umurunda olmalı?” sorularıyla açtığı konuşmasında, savaş ve hafıza konusunun süregelen bir tartışma olduğunu, ancak savaş sırasında ve sonrasında kadınların bundan nasıl etkilendiğinin konuşulmadığını dile getirdi. Enloe’nun, savaş sonrası yapılan “anıt”larda kadınların nasıl yok sayıldığı, anıtların erkeklerin zaferleri ya da kayıpları etrafında şekillendiği, kadınlara yer verilmediğine dair tespitleri çok sayıda dinleyicinin örnekler vererek katıldığı bir tartışmanın önünü açtı. Enloe, ayrıca, son yıllarda yürütülen feminist araştırmaların savaşın mekanları ve zamanı üzerine önemli sorular sorduklarını anlattı. Geleneksel savaş anlatılarında savaşın savaş meydanından ibaret algılandığını vurgulayan Enloe, savaşın aslında çok daha geniş bir alana yayıldığının altını çizdi: “Biz feministler diyoruz ki, savaş alanı bir mutfak, bir mülteci kampı ya da savaşın coğrafyasında yer almayan birçok mekân olabilir.” Aynı şekilde, savaşın kadınlar ve toplumsal cinsiyet ilişkilerindeki etkisinin savaşların resmen “bitmesinden” yıllar sonra da devam ettiğini savunarak, “savaş sonrası” kavramının feminist araştırmalarda yeniden tanımlandığını, klasik tanımların sorgulandığını anlattı.

Edebiyat ve sanatta savaş ya da darbe döneminde kadınlara yönelik tecavüz ve tacizlerin nasıl yer aldığı konferansın başka bir önemli konusu idi. Konuşmacılar, cinsel şiddet deneyimlerinin ancak düşman üzerinden anlatılıp bir utanç, namus veya “ulusal onur” meselesi olarak görüldüğünü; kadınlara uygulanan şiddetin daha çok erkeğe ve ulusa saldırı olarak algılandığının, düşmanın ötekileştirilmesinde bir araç olarak kullanıldığının altını çizdiler.

“Kadınların Savaş ve Askerlik Anlatıları” başlığı altında İtalyan, Vietnamlı, Türkiyeli Abhaz, İsraili ve Yugoslavya iç savaşındaki kadınların ve kadın askerlerin savaş alanlarında yaşadığı deneyimler ve savaşa katılma kararlarını meşrulaştırma biçimleri üzerinde duruldu. Örneğin, İtalyan iç savaşı sırasında

da Mussolini’nin silahlı kuvvetlerine gönüllü katılan kadınların anılarından yola çıkarak savaş alanındaki kadın deneyiminin siyasi değil daha çok manevi bir mücadele olduğundan bahsedildi. 1943’te patlak veren iç savaş için Mussolini’nin halkı gönüllü askerliğe çağırmasının ardından pek çok İtalyan kadın orduya yazılmış, böylece “Kadın Yedek Birliği” kurulmuştu. Birlikte altı bin kadın vardı ve bunların üç yüzü savaşta hayatını kaybetmişti. Bu kadınlar üzerine araştırma yapan Schiavo, iç savaşın ardından faşist harekete katılan kadınların varlıklarının unutturulmak istendiğini, kadın askerlerin demokratik İtalya’nın tabularından biri olduğunu anlattı. Cephelede savaşan kadınlar, savaşın hemen sonrasında yaratılmak istenen ‘iyi anne, sadık eş’ modeline uymadıkları için çoğu zaman tarihten silinmişlerdi.

Kadın askerlerin büyük çoğunluğu ülkelerinin onurunun zedelendiğinden duydukları rahatsızlık sebebiyle orduya katılma ihtiyacı duymuştu. Savaşla olan bağlarını siyasetten ve ideolojiden arındıran kadınlar, verdikleri karara daha manevi bir anlam yükliyordu. Savaşın İtalyan kadınların günlüklerinden derlenen alıntılar dikkat çekiciydi:

Konferansın bir başka panelinin provokatif bir başlığı vardı: “Evdeki Savaşlar”. Bu panelde, savaş sonrası kadınların ve erkeklerin “ev”de yaşadıkları ele alındı. Türkiye’de sakat kalmış gazilerin erkeklik tanımlarının ve deneyimlerinin dönüşmesi ile gazilerinin fiziksel ve duygusal emeklerinin görülmemesi üzerinde durulurken, ABD bağlamında uzaklardaki savaşlardan dönen kadın askerlerin evde yaşadıkları sorunlar tartışıldı. Savaşın takdir edilmemiş kurbanları olan sakat gazilerin eşleri üzerine araştırma yapan Yeşim Sünbülöğlu, kadınların bu bağlamda eşlerine bakma, devlet kurumları ile partnerleri arasında ilişki kurma gibi farklı roller üstlendiğini, kadınların fiziksel ve duygusal emeklerinin eşlerinin rehabilitasyonunun kritik bir parçası olmasına rağmen göz ardı edildiğini, bu emeğin gazinin yükünün hafifletilmesi için doğal bir süreç olarak algılandığını belirtti.

Konferansın iki paneli savaş esnasında işlenen cinsel şiddet suçlarına ve bu deneyimlerin savaş ya da çatışma sonrası kadınların tanıklıkları ile uluslararası hukuk süreçlerine yansımalarına odaklanmıştı. Savaş sırasında işlenen tecavüz suçlarının sistematik bir ‘etnik temizleme’ aracı olarak görüldüğü için çoğu zaman feminist bağlamda incelenmedikleri, bunun da bu deneyimlerin analizini eksik bıraktığı vurgulandı.

Günümüz söylemi, savaş sırasında işlenen cinsel şiddet suçlarının pişmanlık uyandıran ve üzücü, ancak göz ardı edilebilecek savaş suçları olarak algılanmasına sebep oluyor. Bu durumun sonuçlarından biri de, ‘normal’ olarak tanımlanan pek çok erkeğin savaş esnasında bir tecavüz canavarına dönüşüp, savaştan döndükten sonra herhangi bir utanç kısıntısı bile hissetmeden hayatına devam edebiliyor olması. Bu suçları işleyen tüm bireyleri yargılamak neredeyse imkansız, ancak emri verenlerin mahkumiyeti de toplumsal vicdanı rahatlatmaya yeter mi? Feminist analizlerin tecavüz söylemlerinde daha geniş bir bakış açısı üretmesi gerektiğini düşünen bazı panelistler, savaşın ve öldürmenin günümüz ataerkil kültüründe erotikleştirildiğinin, bu erotikleştirme araçlarının incelenmesinin ve sorgulanmasının önemli olduğunun altını çizdiler.

Ermeni soykırımının toplumsal cinsiyet bağlamında değerlendirildiği Toplumsal Cinsiyet ve Ermeni Soykırımı paneli, hem konuşmacılar hem de dinleyiciler açısından zorlayıcı ve etkileyiciydi. Bu panelde sunum yapan araştırmacılar, soykırım sırasında yaşanan tecavüzlerin tarihten silinmiş olmasına, tecavüze uğrayan kadınların Ermeni toplumunda yaşadıkları dışlanmaya, kadınların zorla evlendirilmesi ve Müslümanlaştırılması süreçlerine değindiler ve tarih anlatısının ataerkil toplumsal cinsiyet analizlerinden arındırılmasının önemine dikkat çektiler.

Soykırım sırasında tecavüzün rutin bir şekilde yaşanmasına rağmen, bu konuya değinen çok az çalışma olduğunu vurgulayan araştırmacılar, soykırımdan sağ kalanlarla gerçekleştirilen sözlü tarih çalışmalarında cinsel şiddet anlatılarının ancak yumuşatmalar ve üstü kapalı ifadelerle yer aldığını, bu olayların nasıl gerçekleştiğine dair detayların aktarılmadığını; cinsel şiddete dair anlatılarda hem kadınlar hem erkekler için utanç duygusunun ağır bastığını belirttiler. Erkekler, ya bu konudan bahsetmek istemiyorlar ya da bunu anlatmanın çok zor olduğunu söylüyorlar. Kadınlar ise çoğu zaman yaşadıklarını anlatmak istemiyorlar. Deneyimini paylaşmayı kabul eden az sayıda kadın ise hikâyelerinin kaydedilmesine rıza göstermiyorlar. Birçok kadın yaşadıklarını alenen konuşmak zorunda kaldıklarında ikinci bir tecavüze uğramış gibi hissediyor ve sessiz kalmayı tercih ediyorlar.

Müslümanlaşmış Ermeni kadınlarla yapılan çalışmada hayatta kalan Ermenilerin bir kısmının Müslüman ailelerin çocukları olarak evlat edinildiği veya evlendirildiği ve Türk, Kürt, Arap isimleri aldıkları dile getirildi. 200 bin kadar Müslümanlaşmış Ermeni olduğunun söylendiği ancak sayılarının net olarak bilinmeyeceği vurgulandı. Bilimsel çalışmalarda ise bu olguya bugüne kadar çok az yer verildiği, çoğu kadın olan Müslümanlaştırılmış Ermenilerin tarih yazımında “yok olan Ermeni toplumunun parçası olarak sayıldıkları dile getirildi. Aynı zamanda, Müslümanlaştırılmış Ermeni kadınların hem Türkçede hem Ermenicede “sahipsiz” olarak nitelendirilmesinin ve “onların kadınları” “bizim kadınlarımız” gibi ifadeler kullanımının, erilleştirilmiş millet anlayışının ve ataerkil toplumsal cinsiyet söyleminin yansımaları olduğu tartışıldı.

Konferansta ayrıca savaş ya da darbe sonrası kadınların yaşadığı travma ve bunun nasıl iyileştirilebileceği, savaşlarda cinsel şiddet ve tecavüzün kullanımı ile savaş sırasındaki tecavüz nedeniyle hamile kalan kadınların durumu, savaş sırasında ve sonrasında kadınların çeşitli hallerinin özellikle fotoğraf ile anlatılması, hatırlanması ve feminist hafıza çalışmaları dün ve bugün ile ilgili konular kapsamlı olarak tartışıldı.

Konferansta sunulan tebliğlerin uluslararası bir yayınevi tarafından İngilizce bir kitap olarak yayımlanması, bazılarının ise European Journal of Women's Studies'in 2015'te yayınlanacak bir özel sayıda yer alması planlanıyor.

Konferans yayımı takibi için;
www.tr.boell.org ve
<http://genderforum.sabanciuniv.edu/>
(Semahat Sevim)

Kırsal kalkınma girişimi

Türkiye’de kırsal kalkınma alanında doğrudan veya dolaylı olarak faaliyet yürüten birçok sivil toplum kuruluşu bulunmaktadır. Bu alanda çalışan bu sivil toplum kuruluşlarının kendi aralarındaki iletişim ve birlikte çalışma geleneği oldukça sınırlıdır. Bunun yanı sıra kırsal kalkınma alanında ulusal ve uluslar arası düzeylerde gündeme gelen bir dizi gelişmeler ve politika değişikliklerin yakından izlenmesi, buna göre ortak hareket geliştirilmesi kırsal alandaki sivil toplumu veya faaliyetleri güçlendirecek önemli bir noktadır. Buradan hareketle 2008 yılında Kalkınma Merkezi Derneği’nin girişimiyle kırsal alanda aktif olan birçok sivil toplum kuruluşu bir araya gelerek Kırsal Kalkınma Girişimi’ni (KKG) kurmuştur.

KKG; işsizliğin, göçün, yoksulluğun, politikaların belirsizliğinin giderek yoğunlaştığı bir ortamda kırsal kalkınma ve yerel kalkınmaya olan gereksinimin arttığını, bu gereksinimin küreselleşme ve AB süreciyle daha da belirgin hale geldiğini düşünen bir grup, kişi ve kurumun bir araya gelmesiyle oluşmuş bir girişimdir.

KKG gerçekleştirdiği toplantılarda üç temel noktaya vurgu yapmayı hedeflemektedir. Bunlar;

- Kırsal alanda yaşanan sorunları katılımcılarla birlikte tartışmak;
- Farklı bölgelerdeki kırsal kalkınma faaliyet ve modellerini yerinde görerek deneyim paylaşımını sağlamak;
- Kırsal Kalkınma Girişimi’nin kendisini ve geleceğini tartışmak, genişlemektir.

KKG’nin kırsal kalkınma ideali yukarıda belirtilen sorunlara neden olan etmenlerin ortadan kalkmasıdır. Kırsal kalkınmayı bir eşitlik-adalet yaklaşımı olarak gören KKG; kalıcı ve sürdürülebilir bir kırsal kalkınmanın; toplumsal cinsiyet dengesi temelinde, doğanın sürdürülebilirliğini sağlamak üzere, çevreyi sahiplenip, ekolojik döngüleri ve biyo-çeşitliliği gözeterek, yerel özgünlüğü ve bölgeler arası farklılıkları dikkate alarak ve özellikle küçük üretici örgütlenmelerini destekleyerek gerçekleştirebileceğine inanır.

Bu bağlamda girişime üye, Türkiye’nin birçok farklı üniversitesinden gelen akademisyenlerin yanı sıra kırsal alanda faaliyet yürüten kurum ve kişilerle yılda en az bir kez bir araya gelerek 2008 yılında Diyarbakır ve Kars’ta, 2009 yılında İzmir Seferihisar ve Hatay’da, 2010 yılında Mardin ve Nallıhan’da, 2011 yılında Erzurum Uzundere’de ve 2012 yılında Ankara’da olmak üzere toplamda 8 toplantı gerçekleştirmiştir.

HBSD’nin de başından itibaren desteklediği Kırsal Kalkınma Girişimi’nin yapmış olduğu toplantı raporları ve ayrıntılı bilgilere www.kirsalkalkinmagirisimi.blogspot.com üzerinden ulaşılabilir.
(HBSD)

Gazeteci Değişim Programı

Heinrich Böll Stiftung Derneği, Hrant Dink Vakfı'nın 2009'dan beri Türkiye Ermenistan Gazeteci Diyalog Programı'nı desteklemektedir. Bu diyalog programı ile Hrant Dink Vakfı Türkiye ve Ermenistan'daki gazeteciler arasında bağları kuvvetlendirmeyi ve iki ülke arasındaki haber alma ağlarının doğru yollardan kurulmasına katkıda bulunmayı amaçlıyor. Bu sene gerçekleştirilen bölümünde Türkiye'den on kişilik bir gazeteci grubu 3 Mayıs- 9 Mayıs 2012 tarihlerinde Ermenistan'ı ziyaret etme olanağını buldu. Programın 4. senesinde yapılan bu seyahat ile Ermenistan'da 6 Mayıs'ta gerçekleşen genel seçimleri yerinde izleyen gazeteciler, seçim öncesi ve sonrası gözlemlerini okuyucu ve izleyicilerine sıcağı sıcağına komşu ülkeden aktardılar.

2012 yılını programı kapsamında, Ermenistan Parlamentosunu ziyaret eden grup, Ermenistan Meclis Başkanı Samvel Nikoyan, ve birçok siyasetçi ile bir araya gelerek, seçimin Ermenistan halkı için önemini ve Türkiye-Ermenistan ilişkilerine etkisini araştırdılar. Görüşmeler sırasında iki halkın ortak geçmişinin nasıl daha iyi bir geleceğe taşınabileceğini ve bu yolda ortak sorunların nasıl çözülebileceğine dair konuşmalar yapıldı.

Uluslararası seçim gözlem misyonlarını koordine eden AĞIT Erivan Temsilcileri'ne yapılan ziyaret, Ermenistan'da seçim ve demokratikleşme sürecinde yaşanan gelişmeleri uluslararası bir perspektiften katılımcılara sundu.

Soykırım Müzesi Enstitüsü Direktörü Hayk Demoyan'a müze ile ilgili sorularını yönelten gazeteciler, 2015 hazırlıkları hakkında da bilgi edindiler. Gümrü Şehir Araştırmaları Merkezi ve Asparez Gazeteciler Klübü ile yapılan görüşmede ise Kars sınırında bulunan Ermenistan'ın ikinci büyük kenti Gümrü'de yaşayan insanların hayatlarını ve beklentilerini tanıma fırsatı buldular.

2009 yılında iki ülke arasında diplomatik ilişkilerin kurulmasının konuşulduğu bir protokol dönemi yaşanıyordu. Hrant Dink Vakfı bu sürece toplumsal yaklaşmayı destekleyerek katkı sağlamayı hedefliyordu. Kapalı sınır ve ilişkisizlik nedeniyle birbirinden kopuk kalan iki ülke toplumları arasında yıllardır süregelen önyargılar ve iletişim eksikliği devam ediyordu. İki ülke basını arasında doğrudan haber alma kanallarını mevcut değildi ve Ermenistan basınında Türkiye hakkında çıkan çok sayıda haber Türkiye'deki kaynaklardan doğrulanmadan yayınlanıyor, Türkiye'de son derece sınırlı olan Ermenistan haberleri ise 24 Nisan haftalarından ve gündeme geldikçe soykırım yasa tasarıları ile ilgili konulardan ibaretti.

Programı şimdiye kadar Türkiye'den ve Ermenistan'dan birçok ana akım ve yerel medya kuruluşu temsilcileri katıldı. Her ne kadar programa katılan gazeteciler kendi aralarında enformel bir haber alma ağı oluşturmuş olsalar da halen Ermenistan ve Türkiye haber ajansları arasında doğrudan bir haber paylaşımı söz konusu değildir. 2011'de Anadolu Ajansı'nın üst düzey bir temsilci programda yer alması ve Ermenistan hakkında uzun bültenlerin geçilmesi önemli bir adım olmuştur. Önümüzdeki yıllarda programın devam ettirilmesi haber alma kaynaklarının tam olarak kurulması ve çeşitlenmesi açısından önem taşıyor. (HSBD)

Habap çeşmeleri

Yıllar önce Fethiye Çetin'in "Anneannem" kitabını (Metis Yayınları, 2004) ağlayarak okuduğumda, bir gün Heranuş'un köyüne gideceğim aklımın ucundan bile geçmemişti.

Elazığ'ın Kovancılar ilçesinin bir köyü olan Habap (yeni adıyla Ekinöz), 1900'lü yılların başına kadar Ermeniler'in yaşadığı, içinde iki kilise, iki okul ve bir manastır olan bir köydür. Fethiye'nin anneannesi Heranuş da bu köydendir. 1915 felaketinden sağ kurtulan birçok insan gibi, Heranuş da doğup büyüdüğü yerlere geri dönemedi. Torunu Fethiye Çetin, Zeynep Taşkın ile birlikte, Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Hrant Dink Vakfı'nın katkıları ile bu köydeki çok gözlü iki çeşmenin restorasyonunu, Türk-Kürt-Ermeni gönüllü gençleri ile birlikte gerçekleştirdi. "Çeşme" dendigine bakmayın, her biri üç gözlü muhteşem yapılar!

İki çeşmenin açılışının olduğu 23 Mayıs 2012 Pazar günü köye erken gidenlerden olduğum için gelen kabilelerin davul-zurna eşliğinde halaylarla karşılanmasına şahit oldum. Fethiye, otobüs ve minibüslerle İstanbul, Ankara, Dersim, Fransa'dan gelen herkesi ev sahibi olarak köyün girişinde büyük bir mutlulukla karşıladı. Dünyanın dört bir yanından gelen kalabalık bir grup olarak çeşme başına gidildi. Nebahat Akkoç, Kovancılar Kaymakamı, Belediye Başkanı, ve muhtarın yaptığı konuşmaların ardından Raket Dink de kısa ve duygu dolu bir konuşma yaptı.

Yerel sanatçılar ile Kardeş Türküler'in müzik ziyafeti eşliğinde halaylar çekildi ve ardından yukarı çeşmelere gidildi. Tabii halaya burada da devam edildi. Bu arada belki çeşme başında konser vermek gibi bir ilke de imza atılmış oldu.

Aşağı ve yukarı çeşme ziyaretlerinden sonra, köydeki kadınların hazırladığı yöresel yemeklerin ikram edildiği köyün girişinde, caminin altında bulunan taziye evine gidildi. Öğrendiğimize göre, kadınlar bu yemekleri bir önceki gece, sabahın üçüne kadar oturup hazırlamış, sonrasında da halaylar ve türkülerle eğlenmiş. Yemekten sonra ise aşağı çeşmenin solundan, belli bir yere kadar arabalarla gidilip oradan da tırmanarak "Vank" denen manastır kalıntılarının bulunduğu bir tepeye çıkıldı. Eşsiz bir manzaranın olduğu tepeden tüm köy ve civarını izledik. Hemen altında iki kardeşin evleri ve tarlalarının olduğu bölgeyi sulamak için kullanılan bir gölet etrafında köyün gençleri toplaşmıştı. Bizi tepeye kadar çıkaran şoför, yaptığımız sohbette çok güzel bir örnek verdi: "Ben arabamı park yerinde bırakıp bir yere gittiysem, döndüğümde arabamı almak istemem neden mümkün olmasın?" Bu köylülerin, "buradaki restorasyon çalışmaları için gelen Ermenilerden, acaba topraklarını, evlerini geri alacağı kaygısı duyuyor mu" sorusuna verdiği örnekti. ve bu çeşmelerin restorasyonun köyleri için bulunmaz nimet olduğunu, herkesin çok memnun olduğunu anlattı.

Restorasyon çalışmalarının başlangıç aşaması her ne kadar güç olmuş olsa da köylülerin ve mülki amirlerin Fethiye'ye gösterdiği saygı inanılmazdı. Sürekli yanına birileri gelip öpüyor, sarılıyorlardı. Tabii bu etkinlikte en çok çocuklar eğlendi. Daha çok erkek çocuklar etrafta koşturup duruyor, bizlerin yabancı olduğunu düşünüp İngilizce bildikleri sözcükleri sıralıyorlardı.

Keşke köyün kadınları da uzakta tepede oturup izlemek yerine, çeşmenin önündeki halaylara katılabilsediydi ama maalesef bu da bu yörenin bir gerçeği.

Heranuş'un dediği gibi "O günler gitsin, bir daha gelmesin." Habap'ta yaşanan bu güzelliklerin tüm ülkeye yayılması umuduyla.... (Saynur Gürçay)

Heinrich Böll Stiftung Derneği
Türkiye Temsilciliği
İnönü Cad. Hacı Hanım Sok.
No.10/12 Gümüşsuyu İstanbul

T + 90-212-2491554

F +90-212-2450430

W www.tr.boell.org

E info@tr.boell.org